TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

MESKÛN MAHAL MUHAREBELERİNDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Utku DAVULCU

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

MESKÛN MAHAL MUHAREBELERİNDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Utku DAVULCU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ülkü HALATÇI ULUSOY

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

MESKÛN MAHAL MUHAREBELERİNDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ülkü HALATÇI ULUSOY

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1- Doç.Dr. Ülkü HALHATÇI ULUSOY	
2- Doç.Dr. Cavid ABDULLAHZADE	
3- Doç.Dr. Uğur BAYILIOĞLU	
4-	
5-	

Tez Savunması Tarihi

15 Haziran 2020

Tez doğruluk beyanı belgesidir.

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Doç. Dr. Ülkü HALATÇI ULUSOY danışmanlığında hazırladığım "Meskûn Mahal Muharebelerinde Silahlı Çatışma Hukuku" (Ankara, 2020) adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma süresince bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 16 / 07 / 2020
Mehmet Utku DAVULCU

TEŞEKKÜR

Silahlı çatışmalar hukuku ile gerek teorik anlamda çalışmaktan büyük keyif aldığım eğitim hayatım, gerekse de uygulama noktasında iç içe bulunmak durumunda kaldığım meslek hayatımın yönlendirmesi ile bu alanda bir akademik çalışma yapabilme fırsatı bulduğum için çok mutluyum. Uluslararası örf ve âdet hukukunun bir parçası haline gelmiş bulunan silahlı çatışmalar hukukunun, günümüzün harekât türü olan meskûn mahal muharebelerinde uygulanmasını inceleme fikri ise mesleğimin bir bölümünde fiilen meskûn mahal harekâtlarına dâhil olmamın etkisiyle gerçekleşti.

Bu vesileyle, lisansüstü eğitimime başlangıcımdan bugüne kadar gerek akademik desteği ve yönlendirmesi gerekse de süreç içerisinde bana gösterdiği destek ve tahammül nedeniyle danışmanım Doç.Dr.Ülkü HALATÇI ULUSOY'a sonsuz şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Bu süreçte hem akademik hem de fikri yönlendirmeleri ile bana yol gösteren Ders Danışmanım Dr. Erkan AKDOĞAN'a da teşekkürlerimi sunarım.

Uzun yıllardır bana her konuda destek olan, zaman zaman zorlandığım akademik hayatıma devam edecek motivasyonu bulmamı sağlayan çok sevgili dostlarım Av. H.Hüseyin GÖRGÜN, Av. Gökberk TEKİN ve M.Mustafa AYKAÇ'a da şükranlarımı sunarım.

Hayatımın her alanında daima beni destekleyen, bugün olduğum noktaya ulaşmamda büyük emek ve pay sahibi sevgili aileme, annem Fatma DAVULCU'ya, babam Abdullah DAVULCU'ya ve abim Doktor Cumhur Deniz DAVULCU'ya da müteşekkirim.

Son olarak, hayatımda karşılaştığım her zorluğu aşmamda en büyük destekçim olan, varlığıyla bana güç ve umut veren, bulunduğum noktadan daima ileriye gitmemde en büyük motivasyon kaynağım olan ve tüm bu süreç boyunca her zaman anlayış ve özveri ile hareket eden çok değerli eşim Zeliha TOYDEMİR DAVULCU'ya da sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ankara, 2020 **M.Utku DAVULCU**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
KISALTMALAR CETVELİ ii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİLAHLI ÇATIŞMALARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME 4
1. SİLAHLI ÇATIŞMALAR HUKUKUNDA TEMEL AYRIMLAR 4
A. ULUSLARARASI SİLAHLI ÇATIŞMA – İÇ SİLAHLI ÇATIŞMA AYRIMI 7
B. DÜZENLİ SAVAŞ – DÜZENSİZ SAVAŞ AYRIMI 35
2. TERÖRİZMLE MÜCADELE VE SİLAHLI ÇATIŞMALAR HUKUKU 43

İKİNCİ BÖLÜM

MESKÛN MAHAL MUHAREBELERİNDE SİLAHLI ÇATIŞMALAR HUKUKU UYGULAMALARI 56
1. MESKÛN MAHAL MUHAREBESİ KAVRAMI 61
2. MESKÛN MAHAL MUHAREBESİ KAVRAMININ SİLAHLI ÇATIŞMALAR HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 70
A. SİVİLLERİN KORUNMASI 80
B. ORANTILILIK 91
C. AYRIM GÖZETME 99
D. GEREKLİLİK 107

SONUÇ 113
KAYNAKÇA 116
ÖZET 131
ABSTRACT 132

KISALTMALAR CETVELİ

AMISOM	Somali için Afrika Birliği Misyonu
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
BUSK	BM Uluslararası Bağımsız Suriye Araştırma Komisyonu
CS	12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri
DAEŞ	Irak Şam İslam Devleti
EP	1977 tarihli Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına İlişkin 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol
EYUCM	Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
HRW	İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch)
ILA	Uluslararası Hukuk Derneği (International Law Association)
ISAF	NATO Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (International Security Assistance Force)
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
RUCM	Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
SMDGUK	Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu
SUK	Suriye Ulusal Konseyi
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UKK	Uluslararası Kızılhaç Komitesi

GİRİŞ

Yüzyıllar boyunca Grotius ve Oppenheim gibi birçok yazar uluslararası hukuku savaş hukuku ve barış hukuku olarak ikili bir ayrım içerisinde incelemişleridir.[1] Uluslararası hukukun tarihi gelişim süreci incelendiğinde silahlı çatışma hukukunun her zaman ayrı bir yer ve öneme sahip olduğu görülmektedir. Gentili ve Blackstone gibi düşünürler silahlı çatışma hukukunu uluslararası hukukun temelinde saymışlardır. Silahlı çatışma hukuku, çatışan tarafların eşit hukuki koşul ve korumalar altında hareket etmesini amaçlar ve en azından hukuki anlamda silahların eşitliğini sağlamayı amaçlar.[2] Grotius'un Savaş ve Barış Hukuku isimli eseri ile birlikte, uluslararası hukuk sistematiği, savaş ve barış dönemlerini esas alan ikili bir yapıda incelenmeye başlamıştır.[3] Bununla birlikte, günümüzde savaş ve barış durumları arasındaki belirgin ayrım artık ortadan kalkmıştır. Bu durum özelikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada, devletler arasındaki aleni silahlı mücadelelerin sayısındaki azalış ve iç silahlı mücadeleler ile iç silahlı çatışmaların artan sayısına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Uluslararası hukukun karşı karşıya kaldığı pek çok durum, ne klasik silahlı çatışma hukuku uygulanmasını gerektiren açık bir savaş ilanı ne de barış zamanı iç hukukun uygulanabildiği bir kolluk uygulaması halindedir. Bu belirsizlik hali, konvansiyonel anlamdaki savaş durumu ile barış durumu arasında bir geçiş özelliğindedir.[4]

Değişen ve gelişen teknoloji de askerî harekâtın yürütülmesindeki değişikliklerin temel noktalarından birini oluşturmaktadır. Silahların menzillerindeki artış düşmanla görüş mesafesinde teması zorunlu olmaktan çıkarmıştır. Bu durum da artık mevzi savaşlarının kaybolmasına ve savaş alanının çok daha geniş bir alana yayılmasına neden

---

[1] GARRAWAY C., *"Can the Law of Armed Conflict Survive 9/11?"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.383

[2] O'DONOUGHE A., *"Splendid Isolation: International Humanitarian Law, Legal Theory and the International Legal Order"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.110-120

[3] STAHN C., *"Jus ad Bellum, Jus in Bello, Jus Post Bellum? Rethinking the Conception of the Law of Armed Force"*, The European Journal of International Law, 2007, C.17, S.5; Sf.921

[4] Ibid, Sf.923-924

olmuştur. Topçu sistemleri ve zırhlı araçlardaki gelişmeler, klasik anlamdaki piyade harekâtını yetersiz kılmış ve cephe savaşlarının yerini taktik hareketliliği yüksek birliklerle ateş ve manevra sistemine bırakmasına neden olmuştur. Gelişen hava ve deniz araçları çatışan taraflar arasındaki mesafelerin çok daha uzak bir hal almasını sağlamış ve artık binlerce kilometre öteden yürütülen savaşların ortaya çıkmasına neden olmuştur.[5] Best'in ifadesiyle, *"bilim tahmin bile edilemeyen silah ve yetenekleri savaş yapanların hizmetine sundu ve savaşların büyüklüğü de tahmin edilemeyecek bir çeşitlilikte bu silah ve teknolojilerin kullanımı ihtiyacını ortaya çıkardı."* [6]

Silah sistemleri teknolojilerindeki gelişimin mesafeye etkilerinin en önemli yansımalarından birini de şehirler üzerinde görmek mümkün olacaktır. Günümüzde, şehirleşen nüfus miktarı her gün 150.000 kişi artış göstermektedir. Geçtiğimiz 50 yılda şehirlerde yaşayan insan nüfusu %500 artış göstererek 1,5 milyara yükselmiştir.[7] 1950'de dünya nüfusunun 1/3'ü şehirlerde yaşarken 2/3'ü kırsal alanlarda yaşamaktaydı. 2050 projeksiyonları ise, bu durumun tam tersini göstermektedir. Yani 1/3 nüfus kırsal alanlarda, 2/3 nüfus ise şehirlerde yaşıyor olacaktır.[8] BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı verilerine de bakılarak geçmişten günümüze nüfus hareketliliğinin şehir merkezlerine kayacak şekilde artış göstermesi, ilerleyen yıllara ilişkin projeksiyonların da ortaya koyduğu üzere bu eğilimin devam edeceği gerçeği ile birlikte düşünüldüğünde gelecekteki çatışmaların meskûn mahallerde gerçekleşmesi ihtimali oldukça yüksek hatta kaçınılmazdır.[9] Bu değişimle birlikte konvansiyonel

---

[5] CRAWFORD E., *"From Inter-state and Symmetric to Intrastate and Asymmetric: Changing Methods of Warfare and the Law of Armed Conflict in the 100 Years Since World War One"*, Yearbook of International Law, 2014; 17, Sf.99

[6] BEST G., **War and Law Since 1945**, Clarendon, Oxford, 1997, Sf.48

[7] ROSENAU W.G., *"Every Room is a New Battle: The Lessons of Modern Urban Warfare"*, Studies in Conflict and Terrorism, 1997, C.20, S.4, Sf.373

[8] EVANS M., *"Future War in Cities: Urbanization's Challenge to Strategic Studies in the 21st Century"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.39

[9] Detaylı bilgi için United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/423). https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf , Erişim Tarihi: 15.02.2020

savaşların yerini düşük yoğunluklu çatışmalara bırakması ve buna bağlı olarak da meskûn mahallerin çatışmalarda daha da ön planda çıkması muhtemeldir. Ayrıca gelişen teknoloji, şehirlerin büyüme oranları ve nüfus yapısındaki değişimler ile insanların değer algılarındaki dönüşümlerin, ilerleyen süreçte gerilim ve kriz bölgelerinde artışa sebep olacağı beklentileri de mevcuttur.[10]

Yukarıda belitilen gelişmeler ışığında, bu çalışmada meskûn mahal muharebelerinde silahlı çatışma hukukunun uygulanmasının incelenmesi, silahlı çatışmalar hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Meskûn mahal harekâtına ilişkin incelemeye geçilmeden önce çalışmanın birinci bölümünde silahlı çatışma hukukundaki temel kavramlar ele alınarak bunlar arasındaki ayrımlar incelenecektir. Bu bölümde uluslararası silahlı çatışma ve iç silahlı çatışma ayrımı, düzenli savaş ve düzensiz savaş ayrımı, son olarak da terörizmle mücadelede silahlı çatışmalar hukuku uygulamaları alt bölümleri incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde meskûn mahal harekâtına ilişkin temel bilgilerin ardından, meskûn mahallerde silahlı çatışma hukuku uygulanması, temel ilkeler doğrultusunda incelenecektir. Konu kapsamında değerlendirilecek temel ilkeler, sivillerin korunması, ayrım gözetme, orantılılık ve gereklilik olarak belirlenmiş olup, kuramsal çerçeve ile geçmiş uygulamalardaki somut durumlar doğrultusunda bir inceleme yapılacaktır.

[10] ŞEHİTOĞLU H.O., *"Güvenlik Yaklaşımları Perspektifinde Meskûn Mahalde Harekât"*, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2016, 5(1), Sf.11

BİRİNCİ BÖLÜM

SİLAHLI ÇATIŞMALARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

1. SİLAHLI ÇATIŞMALAR HUKUKUNDA TEMEL AYRIMLAR

Silahlı çatışmalar hukukundan bahsedebilmek için öncelikle silahlı çatışmanın tanımı netleştirilmelidir. Uzunca bir süre doktrinde silahlı çatışmaya ilişkin yeknesak bir tanımlama eksiği yaşanmakla birlikte, 2010 yılında Uluslararası Hukuk Organizasyonu Kuvvet Kullanımı Komitesi tarafından yayınlanan raporda bir silahlı çatışmadan bahsedilebilmesi için gerekli iki şart ortaya konmuştur. Bunlardan ilki, organize silahlı örgütlerdir. İkinci ölçüt ise belirli bir seviyenin üzerinde bir çatışmanın varlığıdır. Bu ölçütlere ek olarak silahlı çatışmanın türünü tespit etmekte muhtelif ölçütler tespit edilerek kullanılmaktadır.[11] Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin (EYUCM) *Tadic* Kararındaki ifadesiyle, *"Bir silahlı çatışma, devletler arasına bir silahlı güce başvurulduğunda ya da hükümet otoriteleriyle örgütlü silahlı gruplar arasında ya da bir devlet içinde grupların kendi aralarında uzun süreli silahlı şiddet bulunduğunda, orada bir silahlı çatışmanın var olduğu sonucuna varırız."*[12]

Heilderberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü'nün, şiddetin yoğunluğunu esas alan tasnife göre çatışmaları beş sınıfa ayırmak mümkündür. *"Anlaşmazlık, şiddetli olmayan kriz, şiddetli kriz, kısıtlı savaş, savaş"*[13] Çatışmaların şiddetinin belirlenmesinde ise kullanılan silah, teçhizat türleri, personel sayıları, sivil ve

---

[11] International Law Associaton Use of Force Committee Report, Hague Conference, 2010, http://www.rulac.org/assets/downloads/ILA_report_armed_conflict_2010.pdf , Erişim Tarihi: 15.02.2020 ;DORSEY J., PAULUSSEN C., *"Boundaries on the Battlefield: A Critical Look at the Legal Paradigms and Rules in Countering Terrorism"*, Yearbook of International Law, 2013; 16, Sf.224

[12] Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tadic Davası, Yargı Yetkisine İlişkin Temyiz Başvurusu Hakkında Savunma Talebi Kararı, 2 Ekim 1995, Pgf.70 (Bundan sonra "Tadic – Temyiz Kararı" olarak kullanılacaktır)

[13] **Conflict Barometer 2018**, Heidelberg Institute for International Conflict Research, Heidelberg, Almanya, 2019, Sf.6

askeri zayiat, göç/yer değiştirme verileri, meydana gelen yıkım gibi ölçütler dikkate alınmaktadır.[14]

Silahlı çatışmaların sınıflandırılmasında tarafların hukuksal ilişkilerine göre bir ölçüt belirlenirse, dörtlü bir sınıflandırmadan söz edilebilir. Bunlar:

1- Devletler arası silahlı çatışmalar,

2- Taraflardan birinin uluslararası örgüt olduğu silahlı çatışmalar,

3- Bir devletin hükümet kuvvetleri ile hükümete karşı gelen silahlı gruplar arasında silahlı çatışmalar,

4- Bir devlet içinde değişik silahlı gruplar arasındaki silahlı çatışmalardır.[15]

Silahlı çatışmaların sınıflandırılması kavramı ve farklı sınıflardaki silahlı çatışmaların farklı kurallara tabi tutulması zaman içerisinde gelişen bir süreç izlemiştir. "Savaş"[16] kavramı ile başlayıp, "silahlı çatışma"[17] tanımına dönüşen ve sonrasında da "uluslararası"[18] ve "iç (uluslararası olmayan)"[19] silahlı çatışmalar ayrımına varan bu sürecin gelişimi 1800'lerde başlamış, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları döneminde daha da ağırlık kazanmış, Birleşmiş Milletlerin (BM) kuruluşu ve sonraki

---

[14] Ibid, Sf.7-8

[15] TAŞDEMİR F., **Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, Sf.10 ; PAZARCI H., **Uluslararası hukuk Dersleri IV. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, Sf.137

[16] Savaş kavramının kapsamı ve tarihi süreçte silahlı çatışma hukukunun gelişimine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. ASLAN M.Y., *"Savaş Hukukunun Temel Prensipleri"*, TBB Dergisi, 2007; 79, Sf.235-274 ; Ayrıca savaş kavramına ilişkin detaylı bir değerlendirme için bkz. GROTIUS H., **Savaş ve Barış Hukuku**, çev.Seha L. MERAY, Say Yayınları, İstanbul 2011

[17] Silahlı çatışma kavramının kabul edilmesine ilişkin değerlendirme için bkz. DARCY, S., **Judges, Law and War, The Judicial Development of International Humanitarian Law**, Cambridge University Press, Cambridge 2014, Sf.83-114

[18] Uluslararası silahlı çatışma hukuku kurallarına ilişkin değerlendirme için bkz. KOLB R., HYDE R., **An Introduction to International Law of Armed Conflict**, Hart Publishing, Portland 2008

[19] Uluslararası olmayan silahlı çatışma hukuku kurallarına ilişkin ayrıntılı inceleme için bkz. CULLEN A., **The Concept of Non-International Armed Conflict in International Humanitarian Law**, Cambridge University Press, Cambridge 2010; MOIR L., **The Law of Internal Armed Conflict**, Cambridge University Press, Cambridge 2004

süreçte de mevcut haline ulaşmıştır.[20] Günümüzde silahlı çatışma türleri iki ana gruba ayrılarak incelenmektedir. Bunlar:

i. Uluslararası silahlı çatışmalar

ii. İç silahlı çatışmalardır.[21]

Günümüzde yaşanan çatışmaların çoğu iç silahlı çatışmalardır.[22] Geçtiğimiz yüzyıl içerisinde savaşların niteliğinin, uluslararası yapıdan iç silahlı çatışmalar yapısına dönüşümü ile birlikte, silahlı çatışma hukuku kuralları da bu duruma uyum sağlayacak birtakım gelişmeler göstermiştir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri (CS) ve 1977 Ek Protokolleri (EP) bu uyum sürecinin bir sonucu olarak ortaya konmuştur.[23] Ancak çatışma türünün ayrımı her zaman kolay olmayacaktır. Yine EYUCM'nin *Tadic* Kararındaki ifadesiyle, *"Eski Yugoslavya'daki çatışmalar, hem iç hem de uluslararası nitelikte, alternatif olarak, uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma yanında bir iç silahlı çatışma olarak ya da dış destek nedeniyle uluslararasılaşmış bir iç silahlı çatışma olarak ya da sonradan bir ya da daha fazla iç çatışmanın yerini almış uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma olarak ya da bütün bunlardan dolayı hepsinin karışımı olarak karakterize edilebilir."*[24]

Hukuki niteleme bakımından silahlı çatışmanın türünün tespiti önem arz etmekle birlikte, bu çalışmanın konusunu teşkil eden meskûn mahal muharebeleri bakımından iki hususdaki ayrımların incelenmesine de ihtiyaç duyulmuştur. Bunlardan ilki düzenli savaş ve düzensiz savaş ayrımıdır. Aşağıda detaylı olarak anlatılacak olmakla birlikte,

---

[20] ASLAN, Sf.236-246

[21] PAZARCI H., **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, Sf.537

[22] TAŞDEMİR F., **Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, Nisan 2016, Sf.315 ; 1946 ile 2018 arasında dünya üzerindeki silahlı çatışmaların grafiği için bkz. https://ucdp.uu.se/downloads/charts/graphs/pdf/armedconf_by_type.pdf , Erişim Tarihi: 15.02.2020 ; Devlet dışı silahlı çatışmalara ilişkin grafik için bkz. https://ucdp.uu.se/downloads/charts/graphs/pdf/nsconf_per_year.pdf , Erişim Tarihi: 15.02.2020 ; Aktif silahlı çatışmalara ilişkin grafik için bkz. https://ucdp.uu.se/downloads/charts/graphs/pdf/active_sb_2018.pdf , Erişim Tarihi: 15.02.2020

[23] CRAWFORD, Sf.96-97

[24] Tadic – Temyiz Kararı, Pgf.72

meskûn mahal muharebelerinin doğası itibariyle düzensiz savaş taktiklerine elverişli olması ve yoğunluk itibariyle bu taktiklerin kullanımının ön planda olması, bu ayrımın incelenmesinde temel oluşturmuştur.

İncelenecek olan bir diğer konu ise terörizmle mücadele ve silahlı çatışmalar hukuku uygulaması olacaktır. Son dönemde gerçekleştirilen terörle mücadele harekâtları değerlendirildiğinde, meskûn mahallerin hareket sahası olarak artan miktarlarda kullanılmaya başlanması bu konunun da incelenmesini gerekli kılmıştır.

A. ULUSLARARASI SİLAHLI ÇATIŞMA – İÇ SİLAHLI ÇATIŞMA AYRIMI

Oxford Üniversitesinin Savaşın Değişen Karakteri araştırmasında ortaya konduğu üzere, 1700'lerden 1950'lere kadar gerek uluslararası gerek ulusal düzeydeki çatışmalarda ana mihver "ulus-devlet" mantığı ile hareket ederek topyekûn bir hâkimiyetin sağlanmasıydı. Profesör Bernard Brodie'nin ifadesiyle, *"Bu zamana kadar askeri varlığımızın maksadı savaşları kazanmaktı. Ancak bundan sonra tek maksadı savaşların çıkmasını önlemektir. Bunun dışında faydalı bir maksadı bulunmamaktadır."*[25] Ancak sonraki dönemli çatışmalarda bu bütünlük kaybolarak yerini daha küçük gruplardaki etnik milliyetçilik örneklerine bırakmıştır. Bu durum da devlet dışı aktörlerin etkinliğinin artmasına ve çatışma türlerinin devlet otoritesine karşı koyan gruplar ile mücadeleye dönüşmesine neden olmuştur.[26] Marco Sassoli'nin de belirttiği üzere; *"dünya çapındaki en yaygın ve en çok kurban verilen silahlı çatışmalar incelendiğinde, en az yarısında taraflardan birinin devlet dışı silahlı gruplardan oluştuğu görülebilir. Bu nedenle bu grupların silahlı çatışma hukukuna uygun hareket*

[25] KLINKERT W., *"Warfare 1914-2014: The Most Violent Century in Human History"*, Yearbook of International Law, 2014; 17 , Sf.18

[26] STRACHAN H., SCHEIPERS S., **The Changing Character of War**, Oxford University Press, Oxford, 2011, Sf. 14 ; SAMPAIO A., "Before and After Urban Warfare: Conflict Prevention ans Transition in Cities", International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.84

etmesi ivedilikle sağlanmalıdır."[27] Zira bu grupların bir başka silahlı grupla mücadelede devlete destek olan bir yapıda olmaları durumu söz konusu olabileceği gibi, doğrudan devlet karşıtı bir yapıda da olabilirler. Günümüzde ise El-Kaide, Tanrı'nın Direnişi Ordusu, Tamil Kaplanları ve Hizbullah gibi örneklerde yalnızda bir devlet otoritesine karşı çıkma değil, bölgesel bir güç haline gelme amacı görülebilmektedir.[28]

Silahlı çatışma söz konusu olduğunda karşılaşılan zorlukladan ilki çatışmanın türünün belirlenmesi olmaktadır. Bu durum genellikle "savaşın değişen doğası" gereği yaşanmaktadır. CS ile silahlı çatışma hukuku bakımından çok ciddi bir adım atılmıştır. Ancak sözleşmelerin ortaya konması silahlı çatışmaların türünün belirlenmesi bakımından ya da klasik anlamda uluslararası silahlı çatışmaların yürütülmesi bakımından bir gelişmeye sahne olmamıştır. Zira 1945 ve 1970 yılları arasında kayda geçen çatışmalardan 42'si iç silahlı çatışma statüsünde olmuştur. Neredeyse her kıtada yer alan bu çatışmalarda toplam zayiat yaklaşık 4 milyon civarında hesaplanmıştır. Aynı zaman diliminde yalnızca bir çatışma uluslararası olarak tanımlanmıştır.[29] 2015 yılı Silahlı Çatışma Araştırması, devletlerin taraf olduğu silahlı çatışmalarda ciddi bir düşüş ortaya koyarken, *"ülke içi silahlı çatışmalar halen dünya üzerinde önemli bir yoğunluk arz etmektedir."*[30] Bu değişim özellikle politik saikleri de barındırması halinde çatışmanın başlangıcı ve bitişini tespit etmeyi dahi oldukça zorlaştırmaktadır.

Silahlı çatışmanın türünün tespiti uygulanacak olan kuralların da tespiti bakımından temel teşkil etmektedir. Uluslararası silahlı çatışmalar, sözleşmeye taraf

---

[27] SASSOLI M., *"Taking Armed Groups Seriously: Ways to Improve their Compliance with International Humanitarian Law"*, Journal of International Humanitarian Legal Studies, 2010, C.1, S.1, Sf.6

[28] ÖZGER BÖLÜKBAŞ Ö., ATEŞ D., *"Uluslararası İlişkiler Kuramında Silahlı Grupları Kavramlarla Açıklama"*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014, S.32, Sf.30

[29] CRAWFORD, Sf.102

[30] SAMPAIO, Sf.83 (Dipnottan alıntı: IISS, **Armed Conflict Survey 2015**, Routledge, Londra, Mayıs 2016, Sf. 7.)

birden fazla devlet arasında meydana gelen silahlı çatışmalardır.[31] Bu durumda CS Ortak 2. maddesi devreye girmektedir.[32] Taraf devletler arasında bir savaş ilanı olmasa da silahlı çatışma hukuku kuralları uygulanacaktır. İç silahlı çatışmalar bakımından ise Ortak 3. madde hükümleri geçerlidir. Ayrıca iç silahlı çatışmalar 2 numaralı EP (EP2) kapsamında değerlendirilmektedir. EP hükümleri çatışmaların yürütülmesine ilişkin detaylı konuları ortaya koymuş olsalar da iç silahlı çatışma için net bir tanımlama yapılmamıştır.[33] Kızılhaç'ın değerlendirmesinde iç silahlı çatışma kabul edilme için birtakım ölçütler ortaya konmuştur. Bu ölçütler, tarafların belirli bir organizasyon ve yönetim yapısının olması, meşru devlet tarafının askeri güç kullanımına başvurmuş olması, ayrılıkçı grubun bir kısım halk desteğini sağlamış olması, belirli bir bölge üzerinde coğrafi kontrolün sağlanmış olmasıdır.[34] Uluslararası mahkemeler de çatışmanın şiddetine ilişkin birtakım ölçütler getirmişlerdir. Bunlar, münferit çatışmaların sıklık ve süreleri, kullanılan silah ve teçhizat, fiziksel hasarın büyüklüğü,

---

[31] Tadic – Temyiz Kararı, pgf.70; FLECK D., *"International Humanitarian Law a Decade After September 11: Developments and Perspectives"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.352

[32] Cenevre Sözleşmelerinin Ortak 2. maddesi şu şekildedir:

"Madde 2 - Sulh zamanında yürürlüğe girecek olan hükümleri hariç, işbu Sözleşme harp ilânında yahut iki veya müteaddit Yüksek Akit Taraf arasında çıkabilecek silâhlı anlaşmazlık halinde, harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa dahi uygulanacaktır. Sözleşme, aynı zamanda, Yüksek Akit Taraflardan birinin topraklarının kısmen veya tamamen işgali halinde, bu işgal hiç bir askerî mukavemetle karşılanmasa dahi uygulanacaktır. Anlaşmazlık halinde Devletlerden biri işbu Sözleşmeye taraf teşkil etmiyorsa, buna taraf olan Devletler karşılıklı münasebetlerinden Sözleşmeye bağlı kalacaklardır. Bundan başka bu Devletler, taraf olmayan Devletçe Sözleşme hükümleri kabul ve tatbik edildiği takdirde, o Devlete karşı Sözleşme ile bağlı olacaklardır."

https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf ; Erişim Tarihi: 15/02/2020

[33] ARIMATSU l., CHOUDRY M., *"The Legal Classification of the Armed Conflicts in Syria, Yemen and Libya"*, Mart 2014, Sf.3; https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/198023 , Erişim Tarihi: 15.02.2020

[34] PICTET J., **Commentary to the III 1949 Geneva Conventions Relative to the Treatment of Prisoners of War**, C.23. ICRC, Cenevre, 1960, Sf.35-36 ; TAŞDEMİR F., *"İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye'nin Ayrılıkçı Terör Örgütü PKK ile Mücadelesi"*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, S.1, 2012, Sf.127 ; RONA G., *"Interesting Times for International Humanitarian Law: Challenges from the War on Terror"*, The Fletcher Forum of World Affairs, C.27, S.2, 2003, Sf.59 ; VITE S., *"Typology of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.91, S.873, Sf.78-79

çatışmalara dâhil olan kişi ve zayiat miktarları, çatışmaların coğrafi yayılımı ve BM'nin dahlidir.[35]

Silahlı çatışmanın varlığı durumunda uygulanacak olan hukuk kurallarının değişiklik göstermesinden hareketle, öncelikle tespit edilmesi gereken husus, silahlı çatışmanın var olup olmadığıdır. Bu noktada Kızılhaç'ın iç karışıklıklar ve uluslararası olmayan silahlı çatışmaların ayırt edilmesi için öne sürdüğü ölçütlere dikkat etmek gerekir. Silahlı çatışma seviyesine varmayan iç karışıklıklar, bir ülke toprakları içinde meydana gelen, eylemlerin şiddeti ve süresi bakımından gerekli eşiğe ulaşmayan, açık bir çatışma seviyesine ulaşma zorunluluğu bulunmayan ve devlet güçlerinin gerektiği durumlarda artırılmış polis ya da askeri güce başvurabildiği durumlardır.[36] Gasser'in tanımlaması ile iç karışıklıklar ve silahlı çatışma ayrımında üç ölçüt kullanılabilir. Bu ölçütler, normal süreyi aşan şiddet, şiddet eylemlerinin açıkça ortaya konması ve bireylerin temel haklarına halel getirilmesidir.[37] Her ne kadar toplu olarak hareket eden bir grup tarafından meydana getirilseler de organize olmayan ve yalnızca politik maksatları gerçekleştirmeyi hedefleyen eylemler, iç karışıklıklar olarak tanımlanır. Eğer meydana gelen şiddet eylemleri bir silahlı çatışma seviyesinde değilse silahlı çatışma hukuku uygulamaya girmeyecektir.[38] Bu bağlamda EYUCM *Tadic* Kararı'nı incelemek faydalı olacaktır. Bu kararında Mahkeme, Ortak 3. maddenin uygulamaya girip girmeyeceğinin tespiti için bir test öngörmüştür. Bu test çatışmanın iki açıdan incelenmesini içerir. Bunlar çatışma şiddetinin yoğunluğu ve çatışan tarafların

---

[35] VAN SHAACK B., *"The Killing of Osama Bin Laden and Anwar Al-Aulaqi: Uncharted Legal Territory"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.284

[36] DE COCK C., *"Operation Unified Protector and the Protection of Civilians in Libya"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.220; TAŞDEMİR (2012) Sf.133-134;

[37] GASSER H., *"A Measure of Humanity in Internal Disturbances and Tensions: Proposal for a Code of Conduct"*, International Review of the Red Cross, 1988, C.28, S.262 Sf. 38

[38] DE COCK, Sf.220; D'CUNHA S., *"The Notion of External NIACs:Reconsidering the Intensity Treshold in Light of Contemporary Armed Conflicts"*, Yearbook of International Law, 2017; 20, Sf.81

organizasyonudur.[39] Çatışma şiddetinin yoğunluğu bakımından, saldırıların ağırlığı ve sıklığı, çatışmaya dâhil olan kişilerin sayısı ve birliklerin çeşitliliği, kullanılan silahların sayı ve çeşitleri, zayiatın miktarı, temasların sayısı ve coğrafi dağılımı, devlet güçlerinin dâhil oluşu, dış güçlerin dâhil oluşu gibi hususların tespiti ve değerlendirilmesi gerekmektedir.[40] Çatışan tarafların organizasyonu bakımından da, öncelikle grubun silahlandırılmış olması ve saldırıları icra edebilecek kabiliyete sahip olması, grubun belirli bir seviyede hiyerarşik yapılanmada bulunması, belirli bir alanda hâkimiyet, grubun iç ve dış ilişkileri, grubun silah, teçhizat ve personele erişim imkânları gibi hususlar değerlendirmeye alınmalıdır.[41] Bu test, silahlı çatışmaları, terörist eylemler, isyan hareketleri ya da organize asayiş olaylarından ayırt etmede kullanılacaktır.[42] Mahkeme, *Haradrinaj* Kararı'nda da devlet dış silahlı gruplara ilişkin birtakım ölçütler belirlemiştir. Bunlar, *"grubun içinde bir komuta yapısı, disiplin kuralları ve mekanizmalarının varlığı; bir karargâhın varlığı; belirli bir alanın coğrafi kontrolü; silahlar ve diğer askeri teçhizat ile personele erişim imkânı; birlik kaydırmaları ve lojistik destek de dâhil harekât planlama yeteneğine haiz olunması; yeknesak bir amaç ve ateşkes ya da barış anlaşmaları gibi anlaşmalara taraf olabilme yeteneğidir."*[43] Uluslararası Ceza Mahkemesi de belirlediği ölçütleri, *"grubun iç hiyerarşisinin etkisi, komuta yapısı ve kuralları, ateşli silahlar dâhil sahip olunan askeri teçhizatları, grubun askerî harekât planlayabilme ve icra edebilme kabiliyeti, askeri eylemlerinin yoğunluk,*

[39] Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tadic Davası (IT-94-1), Yargılama Aşaması Kararı, 7 Mayıs 1997, Pgf. 562 (Bundan sonra "Tadic Kararı" olarak kullanılacaktır.)

[40] ZAMIR N., *"The Armed Conflict(s) Against the Islamic State"*, Yearbook of International Law, 2015; 18, Sf.105

[41] ARIMATSU, CHOUDRY, Sf.4

[42] DE COCK, Sf.221; VAN SHAACK, Sf.283-284

[43] Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Haradinaj, Balaj ve Brahimaj Davası (IT-04-84-T), Yargılama Aşaması Kararı, 3 Nisan 2008, Pgf. 360 (Buradan sonra "Haradinaj Kararı" olarak kullanılacaktır.)

ciddiyet ve içeriği" olarak sıralamıştır.[44] EP2'de devlet güçleri ile devlet dışı silahlı gruplar arasında bir silahlı çatışmanın varlığına ilişkin olarak tespit edilen üç ölçüt karşılandığında, çatışmanın taraflarının kabulünden bağımsız olarak bir iç silahlı çatışmanın varlığı kabul edilir ve silahlı çatışma hukuku kuralları kendiliğinden devreye girmektedir.[45]

I. ULUSLARARASI SİLAHLI ÇATIŞMALAR

CS'ye kadar uluslararası hukukta genel kabul gören durum devletler arasındaki savaş halinin kabulü ve savaşa ilişkin kuralların düzenlenmesiydi.[46] Ancak CS'nin kabulünden önceki dönemde yaşanan gelişmeler ve hazırlık çalışmaları esnasında yapılan tartışmalar neticesinde iki konu üzerinde önemle durulması gereği ortaya konmuştur. Bunlardan birincisi "savaş" kavramı yerine "silahlı çatışma" kavramının kullanılmasıdır. Bir diğeri de silahlı çatışmaların yalnızca devletler arasında yaşanmayabileceği, belirli şartlarda devlet içinde meydana gelen çatışmalara da insancıl hukuk kuralarının uygulanması gereğinin ortaya konulmasıdır.[47] Uluslararası silahlı çatışmalar da kendi içinde ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır:

i. Devletler arası silahlı çatışmalar
ii. Uluslararasılaşmış silahlı çatışmalar[48]

---

[44] RODENHÄUSER T., *"Armed Groups, Rebel Coalitions and Transnational Groups: The Degree of Organization Required from Non-State Armed Groups to Become Party to a Non-International Armed Conflict"*, Yearbook of International Law, 2016; 19, Sf.7

[45] Kümülâtif olarak karşılanması gereken bu üç ölçüt, organize silahlı grubun bir emir komuta yapısı içinde olması; uzun süreli ve yoğun bir silahlı mücadeleyi sürdürebilecekleri bir coğrafi kontrolü sağlamaları ve protokolü uygulama yeterliliğine sahip olmalarıdır. BELLAL A., *"Beyond the Pale? Engaging the Islamic State on International Humanitarian Law"*, Yearbook of International Law, 2015; 18, Sf.136;TAŞDEMİR (2012), Sf.97

[46] KOLB, HYDE s.65

[47] PAZARCI (2015), s.537

[48] Ibid, s.537

a. Devletler arası Silahlı Çatışmalar

Devletler arası silahlı çatışmalar genel anlamda kullanılan uluslararası silahlı çatışmalar kavramının karşılığı olup, özellikle ortaya konması gereken ayrım "savaş" ve "savaşa varmayan sınırlı eylemlerde" (measures short of war) kendini göstermektedir.[49] Bu ayrım esasında savaş terimi yerine silahlı çatışma teriminin de kullanılmasına neden olmuştur. *Pictet*'in yorumuyla silahlı çatışma terimi, devletlerin yalnızca kolluk eylemleri ya da meşru savunma içinde bulunduklarını, savaş durumu oluşmadığını ileri sürerek sözleşmenin uygulanmasından kaçınmalarını engellemek maksadıyla savaş teriminin yerine kullanılmıştır.[50]

Savaş derecesine ulaşmayan silahlı eylemler, silahlı müdahale (silahlı karışma, armed intervention) olarak kabul edilmektedir. Silahlı müdahaleler,

i. İstila (invasion)
ii. İşgal (occupation)
iii. Abluka (blockade)
iv. Denizde kuvvet gösterisi (naval demonstration)

olmak üzere 4 ana kuvvet kullanımı şeklinde tezahür etmektedir.[51] Yukarıda da belirtildiği üzere, silahlı çatışmanın türü ne olursa olsun, tarafların her ikisini de devletlerin oluşturması durumunda uygulanacak kurallar esas olarak CS[52] ve diğer silahlı çatışma hukuku kurallarıdır.

b. Uluslararasılaşmış Silahlı Çatışma

CS genel olarak devletler arasındaki silahlı çatışmalarda uyulacak kuralları düzenlemekle birlikte, Ortak 3. madde ile de temel birtakım hakların, ülke içinde

[49] Ibid s.537; ASLAN s.251

[50] DARCY, s.84

[51] PAZARCI (2015), s.539; ASLAN s.252

[52] Bkz. Dipnot 32

meydana gelen ve devlet ile silahlı gruplar arasında yaşanan iç silahlı çatışmalarda da korunmasını öngörmüştür. Ancak bazı durumlarda silahlı çatışmalar uluslararası olmayan nitelikte başlasa da sonradan meydana gelen gelişmelerle uluslararası bir niteliğe ulaşmaktadır. Bu durumlarda Uluslararasılaşmış silahlı çatışma söz konusu olacaktır ve uygulanacak olan hukuk kuralları da bu nedenle devletler arası silahlı çatışmalara uygulanması gereken kurallarla aynı olacaktır. Öğretide genellikle iki durumda uluslararasılaşmış silahlı çatışmaların ortaya çıkacağı kabul edilmiştir. Bunlar:

i. Bir devletin hükümet karşıtı olarak mücadele eden silahlı gruplara savaşan statüsü tanıması,[53]

ii. Bir iç savaşta yabancı devletlerin de silahlı çatışmalara katılması[54]

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) ikinci duruma ilişkin olarak Nikaragua'da Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler Davası'nda verdiği kararda taraflar arasında ve uygulanması gereken hukuk kuralları arasında ikili bir ayrıma gitmiştir. Divan, Nikaragua Hükümeti ve silahlı gruplar arasındaki çatışmalarda iç silahlı çatışmalarda uygulanacak kuralların; daha sonra ABD'nin silahlı gruplarla birlik olarak Nikaragua Hükümeti ile girdiği silahlı çatışmalarda ise uluslararası silahlı çatışmalara uygulanacak kuralların uygulanması gerektiğine hükmetmiştir.[55]

Silahlı çatışmaların tanımlanması noktasında bir iç silahlı çatışmanın uluslararası nitelik kazanması yani uluslararasılaşmış silahlı çatışma olması için, çatışmanın ulaştığı noktada ya iki devlet unsurlarının karşı karşıya geldiği bir duruma gelinmiş olması, ya

---

[53] Savaşan statüsünün tanınması ve silahlı çatışmanın varlığının kabul edilmesinin devletlere tanıyacağı avantajlara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. BLANK L.R., CORN G.S., "*Losing Forest for the Trees: Syria, Law and the Pragmatics of Conflict Recognition*", Vanderbilt Journal of Transnational Law, 2013:46:3, s.693-746

[54] PAZARCI (2015) s.540; Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus yabancı devletler tarafından katılımın fiilen ve silahlı unsurlarca yapılmasının gerekliliğidir. Aslında üçüncü bir devlet, yaşanan iç savaşa doğrudan taraf olmaktadır.

[55] PAZARCI (2015), s.542; Solis belirtilen durumu *"Çifte Statülü Çatışmalar"* olarak tanımlamıştır. Bkz. SOLIS G.D., **The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in War**, Cambridge Univesity Press, Cambridge 2010, s.156-157

da devlet dışı silahlı grubun nitelik itibariyle veya uluslararası bir örgüt desteği ile uluslararası bir taraf haline gelmesi gereklidir.[56]

Bir iç silahlı çatışmada meşru ve temsil yeteneğini haiz hükümet tarafından, üçüncü bir devletin daveti neticesinde çatışmaya müdâhil olunması kuvvet kullanımı yasağı kapsamında değerlendirilmemektedir.[57] Ancak buradaki ölçüt iç çatışmanın, iç savaş eşiğini aşmamış olmasıdır. Aksi halde taraflar silahlı çatışma hukukuna göre savaşan statüsünü haiz taraflar olacak ve üçüncü bir devletin davetle dahi müdâhil olması o devleti de çatışmanın bir tarafı haline getirecektir.[58] İç silahlı çatışma şu şekilde tanımlanabilir: *"(CS'ye taraf) Bir devletin ülkesi içinde, hükümet güçleriyle bir ya da daha fazla silahlı grup ya da bu grupların kendi aralarında meydana gelen uzamış silahlı karşılaşmalardır. Silahlı mücadele minimum düzeyde yoğunluğa ulaşmalıdır ve çatışmaya karışan taraflar minimum düzeyde örgütlenme göstermelidir."*[59]

1933 tarihli Devletlerin Hak ve Sorumluluklarına İlişkin Montevideo Sözleşmesi'ne göre, devlet olmanın 4 koşulu: *"sürekli bir nüfus, belirli bir coğrafi alan, hükümet edebilme kabiliyeti ve diğer devletlerle ilişki kurabilme yeterliliğidir."*[60] Bununla birlikte, silahlı çatışmaların sınıflandırılmasına ilişkin ayrımda, devletlerden söz edebilmek için belirlenmiş bir standart yoktur. Genel kabul gören kural, *de facto* olarak temsil yeteneğini haiz olan hükümetin, toprakların tümü ya da önemli bir kısmı

---

[56] AKKUTAY A.İ, *"Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Silahlı Çatışmaların Uluslararasılaşması"*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.65 (1), 2016, Sf.9

[57] DINSTEIN Y., **War, Aggression and Self Defence**, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, 4. Baskı, Sf.112

[58] TAŞDEMİR (2016), Sf.76

[59] Ibid. Sf.159 Dipnotta alıntılanan: ICRC, *"How the Term Armed Conflict Defined in International Law?"* Opinion Paper, Mart 2008, https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf ; FLECK D., *"The Law of Non-International Armed Conflicts"*, The Handbook of International Humanitarian Law, Hague, 2013, Sf.351-352

[60] Devletlerin Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi, Md.1,

https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf , Erişim tarihi: 15/02/2020

üzerinde etkin kontrol sağlaması ve sürdürebilmesi ile ölçülmektedir.[61] Silahlı çatışmaların sınıflandırılmasında da hukuki ya da meşruiyet temelinde bir ayrıma gidilmeden, etkin kontrol ve bağımsızlık şartlarını taşıyan *de facto* hükümetin temsil yetkisi olduğunu kabul etmek faydalı olacaktır.[62] Afganistan örneği incelenecek olursa, her ne kadar Taliban hükümeti uluslararası kamuoyu tarafından meşru hükümet olarak kabul edilmese de, silahlı çatışma hukuku bakımından sorumlu *de facto* hükümet olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak da ABD ve Taliban Hükümeti arasındaki silahlı çatışma bir uluslararası silahlı çatışma olarak kabul görmektedir.[63] Etkin kontrol ve hukuki dayanak ayrımında yine de birtakım soru işaretleri ile karşılaşılabilmektedir. Örneğin Mali'deki iç savaşta, meşru hükümet mevcut toprakların büyük bir kısmındaki kontrolü kaybetmiş olsa da, isyancı gruplara karşı Fransız müdahalesine rıza göstermiş ve bu nedenle de Fransa ve isyancı gruplar arasında yürütülen mücadele bir iç silahlı çatışma olarak nitelendirilmiştir.[64]

Bir devletin ülke sahası içindeki çatışmalara dış müdahaleler ile ilgili bir değerlendirme yapılmadan önce BM tarafından yayınlanan iki bildiriye değinmek faydalı olacaktır. BM Genel Kurulu'nun 21 Aralık 1965 tarihli ve 2131 (XX) sayılı "Devletlerin İç İşlerine Karışmanın Yasaklanması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi" Md.1/1 *"Her devlet bir başka devletin rejimini şiddet kullanarak devirmeye yönelik ayaklanmacı, terörist ya da silahlı faaliyetleri örgütlemekten, yardım etmekten ya da bir başka devletteki iç karışıklıklara karışmaktan kaçınacaktır."*[65] Dostça İlişkiler Bildirisi, *"Her devletin, diğer herhangi bir devletin ülkesine akın*

---

[61] ZAMIR, Sf.96

[62] DINSTEIN Y., **Non-International Armed Conflicts in International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, Sf.95-107

[63] ZAMIR, Sf.96-97

[64] Ibid, Sf.98

[65] TAŞDEMİR (2016), Sf.164-165; Devletlerin İç İşlerine Karışmanın Yasaklanması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi (1965), https://undocs.org/en/A/RES/2131(XX) , Erişim Tarihi: 15/02/2020

düzenlemek üzere, düzenli kuvvetlerin veya paralı askerler de dâhil, silahlı çetelerin örgütlenmesini yapmaktan veya teşvik etmekten kaçınma görevleri vardır."[66]

DAEŞ'le mücadele kapsamında Irak ve Suriye'de çeşitli ülkeler tarafından çeşitli müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar Koalisyon Güçleri içerisindeki ülkelerin müdahalelerini tam olarak ayırt etme imkânı bulunmasa da ABD gibi birtakım ülkelerin müdahalelerini net bir şekilde detaylandırabilmek mümkündür. Zira ABD Ağustos 2014 itibariyle doğrudan kuvvet kullanımına başlamış ve 23 Eylül 2014 tarihinde BM Genel Sekreterine yolladığı mektupta, Suriye Devleti'nin DAEŞ'le mücadelede etkisiz ve isteksiz kalması neticesinde BM Şartı madde 51'den doğan meşru savunma hakkı kapsamında kuvvet kullanımına başladığını bildirmiştir. Sonrasındaki süreçte de diğer ülkelerin askeri destekleri gerçekleşmiştir. Suriye topraklarında hiçbir ülkenin, birtakım özel kuvvet unsurları dışında, kara birliklerinin doğrudan müdahalesi olmamakla birlikte, Koalisyon Gücü'nün Irak'taki bulunuşunun Irak Hükümeti'nin rızası doğrultusunda gerçekleştiği belirtilmiştir.[67]

Silahlı gruplar üçüncü bir devlet tarafından kontrol ediliyorsa, ulusal kurtuluş mücadelesi veriliyorsa veya bir devlet adına hareket eden silahlı bir gruba karşı yapılan eylemler ve kendisi desteklemese bile devletin kendi topraklarındaki silahlı bir gruba karşı yapılan eylemler, ilgili devletin rızası olmadığı müddetçe uluslararasılaşmış silahlı çatışma olarak değerlendirilmektedir.[68] Antonio Cassese devletler dışında ayaklananların (insurgents) da uluslararası hukukun geleneksel özneleri olduğunu belirtmektedir. Bunun için ayaklananların ülkenin belli bir bölümünü kontrol ettiklerini

---

[66] TAŞDEMİR (2016), Sf.165; Dostça İlişkilerle İlgili Uluslararası Hukuk Prensipleri Bildirisi (1970), https://undocs.org/en/A/RES/2625(XXV) , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[67] ZAMIR, Sf.94-95; ICRC, *"When War Moves to Cities: Protection of Civilians in Urban Areas"*, Outcome Report, Mayıs 2017. Sf.1, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/When%20War%20Moves%20to%20Cities%20-%20Report_May%202017_0.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020 (Bundan sonra "ICRC Outcome Report" olarak kullanılacaktır.)

[68] MARAUN T., *"Armed Conflict, Non-International"*, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Online Edition, Ed.Rüdiger Wolfrum, Oxford University Press, Oxford, 2012, Pgf.7 ; TAŞDEMİR (2016), Sf.189

ispat edecek konuma gelmeleri, çatışmanın belli bir yoğunluğa ulaşması ve süreğen hale gelmesi gerekmektedir.[69]

Ayrıca *de facto* rejimlerin, savaşan taraf statüsündeki savaşçıların da insancıl hukuk kurallarına riayet etme yükümlülükleri bulunmaktadır.[70] Bu hususa ilişkin olarak hem taraf devletler için hem de devlet dışı silahlı gruplar için silahlı çatışma hukuku kurallarına riayet etme yükümlülüğü karşı tarafın ihlallerine rağmen bulunmaktadır. Bu durum silahlı çatışma hukuku kurallarında zararla karşılık ilkesinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır.[71] Sassoli, insancıl hukukun devlet dışı aktörlere uygulanmasının üç şekilde gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Birinci olarak dolaylı yoldan devlet dışı aktörün eylemleri devlete isnat edilerek devlet sorumluluğu kuralları işletilebilir. İkinci olarak devlet dışı aktörün insancıl hukuka aykırı eylemlerinden dolayı uluslararası ceza hukuku kurallarına göre devlet dışı silahlı aktörde yer alan bireyin cezai sorumluluğuna gidilebilir. Son olarak ise doğrudan insancıl hukukun devlet dışı silahlı aktöre uygulanmasının yollarına bakılır.[72]

Sialhlı çatışmaların sınıflandırılmasında bir diğer ihtimal de Afganistan ve Irak örneklerinde görüldüğü üzere, bir uluslararası silahlı çatışmanın iç silahlı çatışma haline dönüşmesidir. Bu durum, silahlı çatışmanın hüküm sürdüğü ülkede bir rejim değişikliği meydana gelmesi ve yeni rejimin dış devlet müdahalesine rıza göstermesi şeklinde ortaya çıkabilir. Burada yeni kurulan rejim için diğer devletler tarafından tanınma ve etkin kontrol gibi ölçütlerin değerlendirilmesi gerekli olacaktır. Bu duruma ilişkin olarak *Arimatsu* ve *Choudry* üç koşul öne sürmüştür. Bunlar, *"eski rejimin ülkenin büyük bir kısmında kontrolü kaybetmesi ve orta vadede kontrolü yeniden kazanma*

---

[69] CASSESE A., **International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2005, Sf.125-126; TAŞDEMİR (2016), Sf.317

[70] TAŞDEMİR (2016), Sf.318; KOLB, HYDE, Sf.87

[71] Zararla karşılık konusunda detaylı bilgi için Bkz. KESKİN F., **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, Sf.90-102

[72] SASSOLI (2010), Sf.8-9; TAŞDEMİR (2016), Sf.321

ihtimalinin çok düşük olması, yeni rejimin ülkenin çoğunda kontrol sahibi olması ve insanları temsil kabiliyeti ile meşruluk kazanmış olması, yeni rejimin geniş uluslararası tanınırlığa sahip olmasıdır." [73]

Görüldüğü üzere uluslararası silahlı çatışmalar dinamik bir süreç olarak gelişim gösterebilmektedir. Doğrudan devletler arasındaki silahlı çatışmalar ana mihver olmakla birlikte, iç silahlı çatışmaların uluslararasılaşması ve hatta ululararası bir silahlı çatışmanın iç silahlı çatışmaya dönüşebilmesi mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda süreç boyunca uygulanacak hukuk kurallarının tespiti ve takibi önem arz etmektedir. Silahlı çatışmalar hukukunun temel prensiplerinin ortaya konması ve günümüzde yoğunluk kazanan iç silahlı çatışmalara uygulanacak hukuk kurallarına da kaynaklık etmesi bakımından uluslararası silahlı çatışma kavramının ve sınıflandırmasının doğru anlaşılmasının daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

II. İÇ (ULUSLARARASI OLMAYAN) SİLAHLI ÇATIŞMALAR

Buraya kadar silahlı çatışmaların tanımlanması üzerinde değişik görüşer ve ölçütlere ilişkin değerlendirmeler ortaya konmuştur. Silahlı çatışmanın tanımı noktasında görüşlerden biri de çatışmanın ortaya çıkış nedenlerinden, kuvvet kullanımının meşruiyetinden ve ağırlığından bağımsız olarak iki devlet silahlı unsurları arasındaki çatışmaların silahlı çatışma olarak değerlendirilmesi yönündedir. Benzer şekilde devlet dışı aktörlerin dâhil olduğu silahlı çatışmaların da bu doğrultuda değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır.[74] Günümüzde devletler, taraf oldukları bir çatışmada, asimetrik çarpanların da etkisi ile teröristler, isyancılar, asiler, milisler, paralı askerler ve korsanlar gibi farklı statüleri içeren birçok devlet dışı silahlı unsur ile

[73] ARIMATSU, CHOUDRY, Sf.5-6

[74] AKKUTAY, Sf.8

karşılaşabilmektedirler.[75] Uluslararası silahlı çatışmaları düzenleyen birçok kural olmasına rağmen, gerek niteliğinin tespitinde yaşanan zorluklar, gerekse de görece yeni bir kavram olarak ortaya çıkmış olması dolayısıyla iç silahlı çatışmaları düzenleyen hukuk kuralları az sayıdadır. Düzenleme olarak ilk kez CS Ortak 3. maddede iç silahlı çatışmalar kavramı ortaya konmuştur.[76]

CS'den sonra iç silahlı çatışmalar kavramı 1954 tarihli Lahey Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme'de kullanılmıştır.[77] İç silahlı çatışmalara ilişkin en geniş kapsamlı düzenleme ise 1977 tarihli Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına İlişkin 12 Ağustos 1949 Cenevre

---

[75] SCHEIPERS S., *"Fighting Irregular Fighters: Is the Law of Armed Conflict Outdated?"*, Parameters, C.43, S.4, 2014, Sf.46

[76] Madde metni şu şekildedir:

"**Madde 3 -** Milletlerarası mahiyette olmayan bir silâhlı anlaşmazlığın Yüksek Akit Taraflarından birinin toprakları üzerinde çıkması halinde, anlaşmazlığa taraf teşkil edenlerden her biri, en az olarak, aşağıdaki hükümleri uygulamakla mükellef olacaktır:

l. Muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen kimseler, silâhlarını terk edenler ve hastalık, yaralılık, mevkufluk veya herhangi bir sebeple muharebe dışı kalanlar, ırk, renk, din ve akide, cinsiyet, doğum ve servet veya buna benzer herhangi bir kıstasa dayanan ve aleyhte görülen hiç bir tefrik yapılmadan insanî surette muamele göreceklerdir. Bu sebeple, yukarıda bahis konusu kimselere; aşağıdaki muamelelerin yapılması, nerede ve ne zaman olursa olsun, memnudur ve memnu kalacaktır:
a) Hayata, vücut bütünlüğüne ve şahsa tecavüz her nevi katil, sakatlanma, vahşice muamele, işkence ve eziyet,

b) Rehine almak,

c) Şahısların izzeti nefislerine tecavüz, bilhassa hakaretamiz ve haysiyet kırıcı muameleler,

d) Medenî milletlerce elzem olarak tanınan adli teminatı haiz nizami bir mahkeme tarafından önceden bir yargılama olmaksızın verilen mahkûmiyet kararları ile idam cezalarının infazı.

2. Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi edilecektir. Milletlerarası Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız insani bir teşkilât, anlaşmazlık halinde taraflara hizmetlerini arz edebilecektir. Anlaşmazlık halindeki taraflar, bundan başka; hususî anlaşmalar yolu ile işbu Sözleşmenin diğer hükümlerinin tamamı veya bir kısmını yürürlüğe getirmeye çalışacaklardır. Yukarıdaki hükümlerin uygulanması anlaşmazlık halinde bulunan tarafların hukukî durumları üzerinde bir tesir icra etmeyecektir.

https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020; Ortak 3. maddenin kapsamı ve uygulama alanına ilişkin ayrıntılı değerlendirme için bkz. MOIR, s.30-89 ; CULLEN (2010), s.25-62

[77] 1954 tarihli Lahey Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme metni için bkz. RG, 08.11.1965, sayı 12145

Sözleşmelerine Ek Protokol'dür.[78] Protokolün 1'inci maddesi maddi uygulama alanını belirlerken iç silahlı çatışmanın da sınırını tespit etmektedir.[79]

İç silahlı çatışmalara uluslararası hukuk normlarının uygulanmasına ilişkin olarak, CS Ortak 3. maddenin bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralı haline geldiği, artık doktrinde ve mahkeme kararlarında genel kabul haline gelmiştir. UAD, Nükleer Silahların Kullanılması veya Kullanma Tehdidinin Meşruluğuna ilişkin verdiği 1996 tarihli danışma görüşünde, CS Ortak 3. maddesinde ifade edilen hususları *"örfi hukukun çiğnenemez ilkelerinden"* biri olarak değerlendirmiştir.[80] Bu kabulü UAD, EYUCM ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM) kararlarında net bir şekilde görmek mümkündür.[81] Nikaragua Davasında UAD, örfi ve zorunlu bir niteliğe sahip olan Ortak 3. madde ilkelerinin, her koşul altında saygı gösterilmesi gereken insanlığın temel değerlerini yansıttığına karar vermiştir.[82] EYUCM Temyiz Dairesi tarafından, 2 Ekim

---

[78] Anlaşma metni için https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[79] "**Madde 1** - Maddi Uygulama Alanı

1. 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerinin Ortak 3. maddesini, mevcut uygulama koşullarını değiştirmeden, geliştiren ve tamamlayan işbu Protokol 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokolün (1. Protokol) 1. Maddesince kapsanmayan ve bir Yüksek Akit tarafın ülkesinde kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya sorumlu komuta altında olan, devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar yapmalarına ve bu Protokolü uygulamalarına imkan verecek şekilde bu Yüksek Akit tarafın ülkesinin ait bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran diğer örgütlü silahlı gruplar arasında cereyan eden tüm silahlı çatışmalarda uygulanır.

2. İşbu Protokol, silahlı çatışma olarak kabul edilmeyen, ayaklanma, münferit ve düzensiz şiddet eylemleri ve benzer nitelikteki diğer eylemler gibi iç gerginlik ve iç karışıklık durumlarında uygulanmaz."

[80] Uluslararası Adalet Divanı, "Nükleer Silahların Kullanılması ya da Kulanılması Tehdidinin Meşruluğu", Tavsiye Görüşü, Temmuz 1996, Sf.97; TAŞDEMİR (2016), Sf.283

[81] Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Akayesu Davası, Yargılama Aşaması Kararı (ICTR-96-4-T), 2 Eylül 1998, Pgf. 435 – 447 (Bundan sonra "Akayesu Davası" olarak kulanılacaktır.) ; Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Boskoski ve Tarculovski Davası, Yargılama Aşaması Kararı (IT-04-82-T), 10 Temmuz 2008, Pgf.299 (Bundan sonra "Boskoski ve Tarculovski Davası" olarak kulanılacaktır.) ; "Bir silahlı çatışma, devletler arasında bir silahlı güce başvurma söz konusu olduğunda ya da hükümet kurumları ile organize silahlı gruplar arasında ya da bu grupların kendi aralarında uzun süreli (protracted) silahlı şiddet olduğunda mevcuttur. Uluslararası İnsancıl Hukuk bu gibi silahlı çatışmaların başlangıcından itibaren uygulanır ve düşmanlıkların sona ermesinin ötesine uzanan genel bir barışa ulaşılıncaya kadar; ya da iç çatışma durumlarında, barışçıl bir çözüm elde edilinceye kadar uygulanır. Bu ana kadar, Uluslararası İnsancıl Hukuk savaşan devletlerin ülkelerinin tamamında uygulanmaya devam eder ya da iç çatışma durumlarında, fiili çatışma gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin bir tarafın kontrolü altındaki toprakların tamamında uygulanmaya devam eder.", Tadic – Temyiz Kararı, pgf.70

[82] Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Yarı-Askeri Faaliyetler (Nikaragua ve ABD) Davası, Esasa İlişkin Karar, 1986, Pgf.218

1995 tarihli *Tadic* Kararında Ortak 3. maddenin *"belirli asgari zorunlu kuralları somutlaştıran bir hüküm"* olduğuna işaret edilmiştir.[83] RUCM *Jean-Paul Akayesu* Kararı'nda, *"Günümüzde, Ortak 3. madde normlarının Örfi Hukuk statüsü kazandığı açıktır; çok sayıda devlet Ortak 3. madde ihlallerinin, iç silahlı çatışma sırasında işlenmesi halinde bunun ulusal ceza kanunlarında suç saymaktadır"* demektedir.[84] Ancak EP2 henüz teamül niteliği kazanmamış olup, sözleşmeye taraf devletleri kapsayıcı niteliktedir.[85] Bu çerçevede, iç silahlı çatışma, kurulu hükümet ile o hükümete tabi topluluklar arasında, ulusal ülke içinde, silahlı kuvvet kullanılmasını içeren ve silahlı bir isyan veya iç savaş boyutuna ulaşmış bir silahlı çatışma durumudur.[86]

CS Ortak 3. maddesi ve EP2 birlikte değerlendirildiğinde, CS'nin koruma kapsamının daha geniş olduğu görülmektedir. Bu nedenle iç silahlı çatışma durumunda öncelikli olarak CS'nin uygulanabilirliği değerlendirilmelidir. Ayrıca anlaşmalara taraf olan devletler bakımından da CS, EP2'ye göre daha geniş bir koruma sağlamaktadır. Ancak literatürde iç silahlı çatışma tanımının kesin bir şekilde yapılmamış olmasından dolayı ve özellikle de devletlerin bu konuyu içişlerine dışarıdan olası bir müdahaleye imkân tanıyacağı fikrinden dolayı, uygulamada ciddi sorunlar yaşanmaktadır.[87] Ancak genel itibariyle Uluslararası Kızılhaç Komitesinin (UKK) yapmış olduğu tanımlama üzerinden hareket etmek daha sağlıklı olacaktır. Bu tanıma göre iç silahlı çatışma, *"hükümet dışı silahlı grupların, birbirleri arasında veya devlete karşı savaşmaları durumunda, çatışmanın yoğunluk açısından münferiden ve seyrek olarak vuku bulan şiddet eylemi eşiğini geçtiği zaman; sürdürülebilir ve planlı bir harekât yapmalarına*

---

[83] TAŞDEMİR (2009), Sf.102 ; Tadic – Temyiz Kararı, Pgf.102

[84] TAŞDEMİR (2009), Sf.103 ; Akayesu Davası, Pgf.608

[85] AKKUTAY, Sf.14-15

[86] ÇAYCI S., **Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, Sf.51; TAŞDEMİR (2009), Sf.9

[87] BLANK, CORN, s.704-706

elverecek kolektif örgütlenme seviyesinde olmaları halinde meydana gelen savaştır."[88] *Taşdemir*'in tasnifi ile incelenecek olursa, iç silahlı çatışmalara esas teşkil eden dört kaynak mevcuttur. Bunlar, *"i) Martens hükmü, ii) Ortak 3. madde, iii) 2 numaralı ek protokol ve iv) 1998 tarihli Roma Statüsü Md.8'dir."*[89]

Doktrinde iç silahlı çatışmalar tanımlaması için çeşitli ölçütler öngörülmüştür. Örneğin, çatışmaların süresi, silahlı grupların sayısı ve üye sayıları, bölgesel hakimiyet durumları, mağdur varlığı, hükümetçe başvurulan önlemler[90], silahlı grupların emir komuta zinciri içerisinde hareket etmesi, sürekli ve düzenli saldırılar, sıkı yönetim uygulamalarına başvurulmasıdır.[91] Ayrıca doktrinde silahlı gruplara savaşan statüsünün tanınabilmesi için karşılamaları gereken ölçütler de 4 maddede düzenlenmiştir:

i. Organize olmuş bir silahlı kuvvete sahip olma,
ii. Eylemlerden sorumlu bir otorite bulunması,
iii. Belirli bir bölge ve nüfus üzerinde etki sahibi olma,
iv. Silahlı çatışma hukuku kuralları ile uyumlu hareket etme ve edebilme kapasitesine sahip olma [92]

Ortaya konan tüm değerlendirme ve ölçütler esas olarak EYUCM *Tadic Davası* Kararı'nda ortaya koymuş olduğu iki ana ölçüt etrafında şekillenmiştir. Günümüzde de silahlı çatışmaların kapsamına ilişkin bir değerlendirme durumunda bu ölçütler uygulanmaktadır. Bu iki ölçüt:

i.Çatışmanın yoğunluğu,

---

[88] ÇELİK Ş., *"Suriye İç Savaşında silahlı çatışma hukuku İhlalleri"*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014:1:2, Sf.39-40

[89] TAŞDEMİR (2012), Sf.110 ; 17 Temmuz 1998 tarihli Roma Statüsü madde 8 (2)(f), "Paragraf 2 (e), uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanır ve dolayısıyla gösteriler, münferit ve zaman zaman meydana gelen şiddet hareketleri veya benzer nitelikte diğer fi iller gibi iç karışıklıklar ve gerginliklere uygulanmaz. Bir devletin toprakları dâhilinde, hükümet kurumları ile organize silahlı gruplar arasında ya da bu grupların kendi ararlarında meydana gelen uzun süreli silahlı çatışmalara uygulanır." şeklindedir.

[90] PAZARCI (2015), Sf.546

[91] YEŞİL F., *"İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı"*, Yasama Dergisi, 2013;24, Sf.106

[92] RUYS T., *"The Syrian Civil War and the Achilles' Heel of the Law of Armed Conflict"*, Stanford Journal of International Law, 2014:247, Sf.258; BLANK, CORN, Sf.715 ; CULLEN (2010), Sf.14-23

ii.Çatışma taraflarının organizasyonudur. [93]

Mahkeme diğer davalarda (Haradinaj, Limaj, Lukic davaları) bu iki ölçüte ilişkin olarak tespite yardımcı olacak birtakım hususların da değerlendirmesini yapmıştır. Çatışmaların yoğunluğunun belirlenmesi için münferit silahlı temasların sayısı, yoğunluğu ve süresi, çatışmaya giren kişi ve kuvvetlerin sayısı ve nevi, kullanılan silah ve mühimmatın türü; temasların coğrafik dağılımı, kontrol altında tutulan bölgelerin dağılımı, bölgeden ayrılmak zorunda kalan sivillerin yoğunluğu gibi hususları değerlendirmiştir. Organizasyon ölçütünün tespitinde ise hiyerarşik yapı, bölgesel kontrol ve yönetim, personel temin ve eğitme kabiliyeti, askeri taktikler kullanarak operasyonlar icra edebilme yeteneği, birden çok birliğe emir komuta etme, ateşkes yürütebilme ve uluslararası düzenlemelere uygun hareket edebilme imkân ve kabiliyeti gibi hususları göz önünde bulundurmuştur.[94]

2010 yılında Uluslararası Hukuk Derneği (International Law Association-ILA) Kuvvet Kullanımı Komitesi'nin yayınlamış olduğu raporda da yukarıda belirtilen iki ölçütün, organize silahlı grupların varlığı ve belirli bir seviyenin üzerindeki çatışma yoğunluğu, savaş ya da silahlı çatışmanın varlığından söz edebilmek için bulunması gerektiğini belirtmiştir.[95]

Belirtilen iki ölçüt iç silahlı çatışma sınıflandırması için belirli sınırlamalar getirmiş olmakla birlikte, uygulamada yine de birtakım aksaklıklar yaşanmaktadır. Öncelikle CS Ortak 3. maddenin konuluş amacı, çatışmanın niteliği ne olursa olsun, en azından İnsancıl Hukukun *"temel insani önlemlerini"* uygulayabilmek ve geri dönüşü mümkün olmayan acıların yaşanmasının önüne geçebilmektir.[96] Bu nedenle de tarafların ya da çatışmanın statüsü ne olursa olsun, bu temel önlemler üzerinde hassasiyetle

[93] BLANK, CORN, Sf.718; ÇELİK, Sf.41; Ayrıca Tadic Kararında belirtilen ölçütlerin detaylı değerlendirmesi için bkz. MOIR, Sf.134-160 ; CULLEN (2010), Sf.117-140

[94] BLANK, CORN, Sf.722

[95] Ibid, Sf.724

[96] RUYS, Sf.263

durulmalı ve devletler, bu önlemlerin uygulanabilirliğini sağlayıcı yaklaşımlar izlemelidir. Bu yaklaşımların başında da hükümet karşıtı silahlı grupların da silahlı çatışma hukuku kurallarına uyması konusunda ikna edilmesi gelmektedir. İkna yöntemi yalnızca taraflara savaşan statüsü tanımakla değil, devlet eylemlerinde silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket etmekle de mümkün olabilecektir. Taraflar bu kurallardan uzaklaştıkça, taraflar kendilerine herhangi bir yasal güvence sağlanmadığından hareketle, zafere ulaşmanın tek çözüm olduğu inancıyla hareket edecek, eylemlerini de mutlak zafere ulaşabilmek için git gide artan bir şiddetle ortaya koyacaklar, bu durum da ortaya çıkan vahşetin boyutu artacak ve sonunda binlerce insan hayatı ile birlikte korunmaya çalışılan insani değerler de kaybolacaktır.[97]

Rona'nın sınıflandırması ile bir iç silahlı çatışmadan bahsedebilmek için değerlendirmeye alınması gereken beş ölçüt bulunmaktadır. Bunlar,

"1. Tarafların belirlenmesi (ratione personae)

2. Coğrafi sınırların belirlenmesi (ratione loci)

3. Tanımlı bir çatışmadaki olayların bağlantısı (ratione materiae)

4. Silahlı çatışmanın başlangıç ve bitişinin tespiti (ratione temporis)

5. Silahlı çatışmanın varlığı" [98]

İç silahlı çatışmalar çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Başlangıcı, yürütülüşü, tarafların yapısı gibi ölçütlere bağlı olarak farklı alt gruplara bölünebilen iç silahlı çatışmalar için Kızılhaç yedi farklı sınıflandırma öngörmüştür. Bunlar, geleneksel iç silahlı çatışma ya da iç savaşlar, devlet dışı silahlı gruplar arasında gerçekleşen silahlı çatışmalar, taşan/devam eden silahlı çatışmalar, çok uluslu silahlı

[97] RUYS, Sf.270-272; Tarihteki iç savaşların bazılarındaki kayıpların sayısı yukarıda belirtilen görüşün ciddiyetini ortaya koyacaktır. Rusya iç savaşında (1918-1921) tahmini can kaybı 8.800.000, Çin iç savaşında (1945-1949) tahmini can kaybı 2.500.000, İspanyol iç savaşında (1936-1939) tahmini can kaybı 365.000 civarındadır. BLANK, CORN, Sf.704

[98] RONA, Sf.60-62

çatışmalar, ülke içi organizasyonların dâhil olduğu çok uluslu silahlı çatışmalar, sınır ötesi silahlı çatışmalar ve sınırları aşan silahlı çatışmalardır.[99]

Özellikle iç silahlı çatışmaların sınıflandırılmasında çeşitli ölçütler belirlenmeye ve sınıflandırmalar yapılmaya çalışılmıştır.[100] İç silahlı çatışmaların gelişiminde çatışmanın ölçüsüne ve yoğunluğuna bağlı olarak üç farklı aşama söz konusudur. Bu aşamalar başkaldırı (rebellion), ayaklanma (insurgency) ve savaşan taraflık (belligerency) olmadır.[101]

Bununla birlikte, EYUCM *Tadic* Kararına atıfla, bir ülke içindeki isyan hareketleri, asayiş olayları ya da terörist aktivitelerin de bir iç silahlı çatışma kapsamında değerlendirilmemesi gerekir. Bu durumlarda iç hukuk kuralları devreye girecektir. EYUCM, meydana gelen silahlı çatışmanın bir iç silahlı çatışma olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ilişkin birtakım kıstasları ortaya koymuştur. İlk kıstas, çatışmanın yoğunluğunun belirlenmesine yönelik olup belirli bir bölgede belirli bir zaman diliminde meydana gelen silahlı çatışmaların artış ve yayılışının ciddi bir miktarda olup olmadığının değerlendirilmesidir. İkinci kıstas, savaşan tarafın organizasyonuna ilişkin olup, grubun komuta ve disiplin yapısının, alan hâkimiyetinin, eşgüdüm içerisinde hareket edebilme kabiliyetinin, lojistik ve iletişim yeteneklerinin, bütüncül olarak karar alabilme ve uygulayabilme kabiliyeti ile hukuki düzenlemelere uygun hareket edebilme yeteneklerinin değerlendirilmesidir. Bu ölçütleri sağlayan

[99] ICRC, International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts, Thirty-first International Conference of the Red Cross and Red Crescent, 2011, https://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf , Erişim tarihi: 15/02/2020

[100] Detaylı bilgi için Bkz. TAŞDEMİR (2009), Sf.10-18

[101] CULLEN A., *"Key Developments Affecting the Scope of Internal Armed Conflicts in International Humanitarian Law"*, Military Law Review, C.183, 2005, Sf.69; TAŞDEMİR (2009), Sf.72

taraflar arasında meydana gelen çatışmalar Ortak 3. madde hükümlerine tabi bir iç silahlı çatışma olarak değerlendirilebilecektir.[102]

Tadic Davası'nın esasa ilişkin incelemesinde EYUCM, "silahlı çatışmaların birden çok ülke arasında meydana gelmesi halinde uluslararası nitelikte olacağını" belirtmiştir. İlave olarak da "bir iç silahlı çatışmanın, ülke toprakları dışında olması durumunda, diğer bir devletin desteği ya da vekâlet savaşları örneğinden hareketle dolaylı bir katılımı değerlendirilerek, uluslararası bir hal alabileceğini" belirtmiştir. Burada mahkemenin üçüncü bir ülkenin dahlinde birtakım ölçütler aradığını da belirtmekte fayda vardır. Mahkeme, silahlı grupların eylemlerinin bir devlete atfedilebilmesi için *"askeri grubun finanse edilmesi, eğitimi, teçhiz edilmesi ve operasyonel destek sağlanmasına ilaveten; askeri eylemlerinin organizasyonu, planlanması ve koordinesinde rol sahibi olma"* ölçütünü ortaya koymuştur.[103] Bu ölçüt, detaylı talimatlandırma ya da her bir harekât aşamasında doğrudan yönlendirme şeklinde olması gerekmez. Devlet dışı silahlı grupların tek bir çatı altında toplanması, aynı şemsiye altında hareket ettikleri müddetçe mümkündür. Kosova Özgürlük Ordusu ya da Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) örneklerinde de görüldüğü üzere, aynı mihverde harekât eden birbirinden bağımsız gruplar, yatay bir örgütlenme ile silahlı çatışmanın tarafı olma noktasında birleşebilmektedirler. Eğer grubun komuta konseyi her bir bağımsız grubun yöneticiler ya da temsilcilerinden oluşuyorsa ve bu konsey grubun organizasyonu ile sevk ve idaresinden sorumlu ise yani grup üzerinde bütüncül bir kontrole sahipse, çatışmada tek bir taraf olarak kabul edilebilirler. Bu noktada grubun sevk ve idaresini açıklamak gerekirse, sorumluluk alanının belirli operasyonel bölümlere ayrılarak bağımsız gruplara taksim edilmesi, icra edilecek harekâtların

---

[102] JOHN-HOPKINS M., *"Regulating the Conduct of Urban Warfare: Lessons From Contemporary Asymmetric Armed Conflicts"*, International Review of the Red Cross, 2010, C.92, S.878, Sf.473-474; Boskoski ve Tarculovski Davası, Pgf..193-203

[103] Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tadic Davası (IT-94-1-A), Temyiz Aşaması Kararı, 15 Temmuz 1999, Pgf.84 ve 137; VITE, Sf.71

koordinesi, gruplardan birine bir saldırı olduğunda takviye ve desteğin sağlanması hususlarının komuta konseyince yürütülebilmesi kabiliyetidir. Merkezi komuta yapısının bizzat her bir harekâtı yürütmesi ya da doğrudan bir iletişim kanalının bulunması zorunluluğu yoktur.[104]

Suriye'den bir örnek vermek gerekirse, ÖSO, 2011 yılında Suriye Ordusundan kaçan askerler tarafından kurulmuş olan bir silahlı direniş örgütüdür. Başlangıçta dağınık gruplar halinde bulunan birlikler, zamanla dış destekle de birlikte organize bir askeri yapı, silah ve teçhizata kavuşmuş ve hâlihazırda, hükümet güçleri karşısındaki en önemli direniş grubunu teşkil etmektedir.[105] 2012 Mart'ında ÖSO, tam anlamıyla bir silahlı çatışma hukukuna uygunluk bildirimi yapmasa da bütüncül bir organizasyon ve komuta kontrol yapısını ortaya koymaya çalışan bir girişimde bulunmuştur. Suriye Devrimi Birleşik Askeri Komutanlığı'nı kurarak, dağınık durumda bulunan silahlı grupları tek çatı altında toplamaya çalışmış ve büyük oranda da amacına ulaşmıştır. ÖSO, askeri faaliyetlerin planlanması ve icrasından sorumlu 30 kişilik bir Yüksek Askeri Konsey'e de sahiptir.[106] Bölgelerden sorumlu askeri konseyler oluşturmuş ve operasyonel kararları alma konusunda bir inisiyatif geliştirmiştir. Bu süreçte hükümet karşıtı olan gruplar, devlet güçleri ile birden çok cephede karşı karşıya gelmiş ve Şam, İdlib ve Hama gibi şehirlerde devlet güçleri ile doğrudan temas sağladıkları çatışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bölgesel liderler, emirleri altında bulunan silahlı grup üyeleri üzerinde etkin ve geniş çaplı bir kontrol sağlamıştır. İlerleyen süreçte ÖSO belirli coğrafi bölgelerde de kontrolü sağlamıştır. Organizasyon ölçütü bakımından ise, BUSK raporlarında da belirtildiği üzere, 2012 yılı itibariyle ÖSO gerekli organizasyon seviyesine ulaşmış ve en azından CS Ortak 3. madde kapsamında iç silahlı çatışma için

---

[104] RODENHÄUSER, Sf.20-21; ARIMATSU, CHOUDRY, Sf.5

[105] BİNGÖL, O., *"Krizlerin Uluslararasılaşması: Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği"*, M.Seyfettin EROL, Ertan EFEGİL (eds), **Krizler ve Kriz Yönetimi: "Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar"**, Barış Kitap, Ankara 2012, Sf.549 ; RUYS, Sf.253

[106] ÇELİK, Sf.42

silahlı çatışma hukuku kurallarının uygulanmasını sağlayacak bir taraf statüsünü kazanmıştır. Ayrıca, İlkelerine ilişkin açıklamalarında *"Esad rejimi savaş suçları işlese de Uluslararası İnsancıl Hukuka mümkün olan en yüksek seviyede, tutsaklara insani muamele etmek de dâhil, uygun hareket edeceklerini"*[107], diğer bir açıklamasında da üyelerinin bazılarının sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla silahlı çatışma hukuku eğitimleri aldıklarını bildirmişlerdir.[108] ÖSO Yüksek Askeri Konsey'i ile SUK ve SMDGUK arasında da irtibat ve bağlantılar bulunmaktadır.[109] Bu bakımdan, ÖSO'nun siyasi olarak da etkin bir rol oynama amacı içerisinde olduğu değerlendirilebilir. Özellikle kuzeyde Türkiye sınırına yakın bölgelerde, Hama, İdlib ve Dar'a gibi şehirlerin kontrolünü ele geçirmiştir. Bununla birlikte bölgede bulunan tüm gruplar ÖSO çatısı altında birleşmemiştir. Bazı gruplar bölgesel olarak örgütlenmiş ve kendi yapıları içerisinde kontrollü saldırılar gerçekleştirmiştir. Bazı gruplar ise doğrudan sivil nüfusun arasına karışarak belirli bölgelerde hükümet güçleri ile çatışmıştır. Görece daha büyük gruplar dikey bir hiyerarşik yapılanma ile daha alt gruplara bölünmüş ve koordineli saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Bunun en bilinen örneklerinden biri de 2012'den itibaren Suriye'de varlığını sürdüren, hükümet karşıtı bir politika yürüten ancak ÖSO ile bağlantılı olmayan El-Nusra Cephesidir.[110]

Silahlı çatışma hukuku bakımından devletlerin statüsüne ilişkin tartışmalı herhangi bir durum söz konusu değildir. Çatışmalar, belirli bölgelerde muhalif gruplar arasında yaşansa da ağırlıklı olarak hükümet güçleri ile silahlı gruplar arasında gerçekleşmektedir.[111] Yoğunluk kriteri bakımından da gerekli şartları taşımaktadır. Organizasyon kriteri bakımından da hâlihazırda kolluk kuvvetlerinin kullanımını fazlasıyla aşmış bir kuvvet kullanımı söz konusudur. Suriye örneğinde silahlı kuvvetler,

[107] RUYS, Sf.267

[108] Ibid, Sf.274

[109] http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15798218 Erişim Tarihi: 15/02/2020

[110] ARIMATSU, CHOUDRY, Sf.10-12

[111] RUYS, Sf.255; BLANK, CORN, Sf.726,727

gösterilerin başlangıcından itibaren, ülke genelinde aktif olarak kullanılmıştır.[112] Bu noktada, Suriye hükümeti açısından, "Başarısız Devlet (Failed State)" değerlendirmesi yapılabilecek olsa da bu değerlendirme BM Koruma Sorumluluğu ve Askeri Müdahale alanlarında etkili olacaktır. Silahlı çatışma hukuku uygulanması bakımından devletin yetersiz kalması kriteri etkin bir rol arz etmemektedir.[113] Bu nedenle, mevcut durumun Suriye hükümetinin kuvvet kullanımı bakımından, aktif bir "silahlı çatışma" teşkil ettiği söylenebilir.

Bir ülkedeki devlet güçleri ve devlet dışı silahlı gruplar arasında hâlihazırda devam eden bir çatışma durumunun bulunması, üçüncü bir ülkenin müdahalesini doğrudan bir iç silahlı çatışma haline sokmamaktadır. Değerlendirmenin belirtilen yoğunluk ve organizasyon ölçütlerinde yapılması gerekir. Şiddetin yoğunluğu noktasında, mutlak suretle büyük çaplı eylemlerin bulunması gerekmemektedir. Düşük yoğunlukta ancak uzun süreli şiddet eylemleri de gerekli seviyeyi sağlayabilmektedir. Ayrıca üçüncü ülke müdahalesinin türü ve içeriği de silahlı çatışmadan söz edilebilmesi için değerlendirilmesi gereken ölçütler arasındadır. Eğer bir kolluk uygulaması desteği söz konusuysa bu durumda silahlı çatışma hukuku kuralları değil, insan hakları hukuku uygulamasından bahsetmek gerekir. DAEŞ'e karşı Irak ve Suriye'de yürütülen operasyonlar bakımından bu iki ölçüt değerlendirilecek olursa; DAEŞ'in mevcut askeri ve hiyerarşik yapılanması bakımından organizasyon ölçütünü karşıladığı kabul edilebilir.[114] BM Genel Sekreteri'nin Aralık 2015 Raporu'na göre, dünya genelinde DAEŞ'e bağlılığını bildiren 34 grup mevcuttu. Bunları üç grupta değerlendirmek gerekirse; Birinci grup doğrudan DAEŞ yönetiminin emir ve komutasında hareket eden

---

[112] BLANK, CORN, Sf.725

[113] Detaylı bilgi için bkz. HALATÇI ULUSOY, Ü., *"Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu"*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2013:4:14; Sf.273

[114] DAEŞ'in üst düzey yöneticilerinden Hacı Bekir'in evinde bulunan belgelerde, organizasyon yapısını, görev ve sorumlulukları gösterir listeler ile gözetleme, istihbarat, adam kaçırma ve öldürmeye ilişkin görevlendirmeler mevcuttu. Her bir yönetim bölgesi için, faaliyetlerin takip ve koordinesinden sorumlu bir emir ya da komutan belirlenmişti. Bkz. http://www.spiegel.de/international/world/islamic-state-files-show-structure-of-islamist-terrorgroup-a-1029274.html Erişim tarihi: 15/02/2020

gruplardı. İkinci grup, çok sıkı bir hiyerarşi içinde bulunmadan, DAEŞ yönetimine bağlılıklarını bildiren, doğrudan operasyonel bir destek olmadan finansal ve ideolojik destek alan gruplardı. Üçüncü grup ise, örgütle doğrudan bir bağlantısı olmadan, gerçekleştirdikleri eylemlerden ilham alan ve kendilerini örgüte benzeştirmeye çalışan gruplardı.[115] Ayrıca coğrafi kontrol bakımından da 2015'te Suriye'nin kuzey batısında ciddi bir alan kazanımı gerçekleştirmiştir. Ülke genelinde hükümet güçlerine karşı ve özellikle de kuzey kısımda bulunan Kürt bölgelerinde yoğun çatışmalar içerisinde bulunmaktadır.[116] Irak'ta belirli toprak kayıpları yaşamış olmakla birlikte, 2016 başı itibariyle Rakka ve Musul'un bir kısmı üzerindeki hâkimiyetini sürdürmekteydi.[117] Şiddetin yoğunluğu bakımındansa, çatışmaların sıklığı ve kapsamı ile gerek Irak devletinin gerekse de Suriye devletinin DAEŞ üzerinde bir kolluk kontrolü sağlama imkân ve kabiliyetlerinin bulunmadığından hareketle, ikinci ölçütün de sağlandığı kabul edilebilir.[118] Zira DAEŞ'in elinde tanklar, zırhlı araçlar, topçu unsurları, çoklu roketatar sistemleri, hava savunma silahları ve anti tank sistemleri de dâhil olmak üzere ciddi bir silah, mühimmat ve teçhizat varlığının bulunduğu bilinmektedir.[119] Bununla birlikte, Suriye Hükümeti'nin, "kendileri ile koordine edilmemiş ya da rızaları dışında gerçekleştirilecek her türlü eylemi, kendi ülkesine karşı bir saldırı olarak kabul edeceği" yönündeki açıklamaları, Koalisyon Gücü'nün müdahalesinde sorunlar yaratabilmektedir. Ancak uygulamada, açık bir koordinasyon ya da bilgilendirme yapılmadığı halde, DAEŞ'e yöneltilen hava saldırıları ve nokta operasyonlarına, Suriye'nin karşı koyabilecek teknik donanım ve teçhizatı bulunmasına rağmen, herhangi bir karşılık verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda Suriye devleti tarafından açık bir rıza olmasa da, gerçekleştirilen müdahalelerin bir kısmı için zımni rızasının

[115] RODENHÄUSER, Sf.23-24

[116] ÇELİK, Sf.42-43; http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35695648 Erişim Tarihi : 15/02/2020

[117] BELLAL (2015), Sf.128-129

[118] ZAMIR, Sf.110-111

[119] BELLAL (2015), Sf.128-129

varlığından bahsedilebilmektedir.[120] Yürütülen operasyonların hukuki nitelendirmesi bakımından, *Sollis* yoğunluk ve organizasyon kriteri sağlandığı takdirde terör örgütlerine karşı yürütülen operasyonların da iç silahlı çatışma kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmiştir.[121] Ancak uygulamada ülkeler terör örgütlerine yönelik olarak Terörle Mücadele Yasaları ve İnsan Haklarına ilişkin anlaşmalar doğrultusunda hareket etmektedir.[122]

Sosyal bilimler araştırmacıları devlet dışı silahlı gruplar için birçok organizasyon yapısı ortaya koymuşlardır. Silahlı çatışma hukuku bakımından bu gruplar temel olarak iki tip yapı bağlamında değerlendirilebilir. Bunlar yatay ve dikey yapılardır. Dikey yapılar, düzenli ordulara benzer biçimde katı bir hiyerarşi içeren ve komuta kontrol sistemi bulunan yapılardır. Yatay yapılar ise, bir komuta altında bulunan, hücre yapılanmaları ya da şemsiye biçiminde tezahür eden, daha esnek ve düz bir hiyerarşi içeren yapılardır.[123] Bölükbaş ve Ateş'in tasnifi ile devlet dışı silahlı grupların birtakım ortak özelliklerinden bahsetmek mümkündür. İlk ortak özellik devlet otoritesine karşı koymaya ilişkindir. Kuruluşlarının temelinde mevcut devlet otoritesini zayıflatmak ya da yıkmak vardır. İkinci olarak halk desteğinin sağlanması gerekliliğidir. Çünkü yeterli halk desteğinden yoksun grupların, düzenli devlet güçlerine karşı bir mücadele yürütmesi düşünülemez. Üçüncü ortak özellik, bu grupların yasadışı örgütlenmeleridir. Haberleşmeden istihbarat elde etmeye ve silah teçhizat teminine kadar faaliyetlerini yürütebilecekleri bir örgütlenmeye sahip olmaları gereklidir. Dördüncü ortak özellik, devletlerin "meşru şiddet tekeline" karşı koyma fikridir. Beşinci ortak özellik, uluslararası normlara ve hukuk kurallarına karşı çıkmaları ve genel olarak uygun

---

[120] ZAMIR, Sf.114-115

[121] SOLIS, Sf.157-159

[122] Terörle mücadele ve silahlı çatışma hukuku ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. DUFFY, H., **The "War on Terror" and the Framework of International Law**, Cambridge University Press, Cambridge 2005, Sf.217-274

[123] RODENHÄUSER, Sf.12

hareket etmemeleridir. Altıncı ortak özellikleri ise, kullandıkları taktikler bakımındandır. Bu gruplar her türlü düzensiz savaş ve propaganda yöntemini etkin bir şekilde kullanırlar. Son ortak özellikleri ise belirli bir coğrafya üzerinde askerî harekât gerçekleştirebilme imkân ve kabiliyetleridir.[124]

Suriye'deki durumun tanımlanmasına ilişkin olarak, 27 Mayıs 2012'de Kızılhaç Suriye Delegasyon şefi tarafları, çatışmalara aktif katılım sağlayanlarla sivilleri ayırmaya ve sivillerin zarar görmesini engelleyici yöntemler icra etmeye davet ederek aslında çatışmaların silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun yürütülmesini tavsiye etmiştir. 17 Temmuz 2012'de, ülkedeki şiddet olaylarının bir iç silahlı çatışma oluşturduğunun açık ifadesiyle kesinlik kazanmıştır.[125] Sonrasında *Suriye Arap Cumhuriyetine İlişkin Bağımsız Uluslararası Araştırma Komisyonu* da 16 Ağustos 2012 tarihli raporunda, ülkedeki çatışmaların şiddet ve uzunluğunun, ayrıca silahlı grupların organizasyonel kapasitelerinin gerekli sınırı aşması nedeniyle iç silahlı çatışma sınırlarının aşıldığını ve silahlı çatışma hukuku kurallarının uygulanması gerektiğini belirtmiştir.[126] Esasen, 2011 ortaları itibariyle, çatışmaların şiddeti ve yoğunluğu gerekli sınırı geçmiş durumdaydı. Hükümet güçlerinin göstericilere karşı kolluk uygulamasını aşan askeri tedbirler uygulaması, sivillerin bulunduğu bölgelere gerçek mühimmat, ağır silah ve tank atışlarının gerçekleştirilmesi, artan gösterici sayısı ile orantılı olarak müdahalede bulunan asker ve birlik sayısındaki artış gibi gelişmeler bu durumu destekler niteliktedir. Devlet güçleri ile silahlı gruplar arasındaki çatışmalarda artışlar, sivil zayiatların ve sivil yapılar ile mülklerin tahribatında da artışa neden olmuştur. Ayrıca gerek ülke içinde gerekse de uluslararası göç sayılarındaki ciddi seviyedeki artış

---

[124] ÖZGER BÖLÜKBAŞ, ATEŞ, Sf.29

[125] *"Syria: ICRC and Syrian Arab Red Crescent maintain aid effort amid increased fighting"*, ICRC Operational Update, 17 Temmuz 2012, http://www.icrc.org/eng/resources/documents/update/2012/syria-update-2012-07-17.htm , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[126] İnsan Hakları Konseyi Soruşturma Komisyonu 15 Ağustos 2012 Raporu (A/HRC/21/50), Pgf.12, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session21/A-HRC-21-50_en.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

da bu durumun göstergelerinden biridir. Ancak silahlı çatışma hukuku uygulaması için gerekli tek ölçüt şiddetin yoğunluğu değildir. Zira çatışmanın diğer tarafını oluşturabilecek bir organize silahlı grubun varlığından bahsetmek o tarih için pek mümkün değildir. ÖSO'nun kuruluşu 2011 olarak belirtilse de askeri kuruluşunun tamamlanması ve dağınık halde bulunan diğer silahlı grupların koordine edilerek bir çatı altında toplanması süreci 2012'de tamamlanmıştır. Bu yapılanma ile birlikte, ÖSO yeni elemanlar temin edebilme ve temel eğitim verebilme, farklı gruplar arasında operasyonel koordinasyonu sağlayabilme, silah ve mühimmatlar da dâhil ikmal kanallarını oluşturabilme kabiliyetlerini kazanmıştır. Böylece şiddetin yoğunluğu bakımından gerekli sınırı geçmiş olan durum, çatışmanın tarafları bakımından gerekli organizasyon sınırını da geçerek bir iç silahlı çatışmanın varlığının kabulü sağlanmıştır.[127]

Eylül 2011'de Suriye'de yaşanan gelişmeleri ve insan hakları ihlallerini incelemek üzere BM İnsan Hakları Konseyi'nce kurulan Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu (BUSK), ilk raporunu Kasım 2011'de yayınlamıştır. Raporda protesto gösterilerinin ve silahlı kuvvetlerce yürütülen operasyonların ülke genelinde yaygın bir hal aldığı, 3500'den fazla sivil kayıp olduğu, rejim karşıtlarının önemli bir kısmının ÖSO adı altında toplandığı ve ÖSO'nun Rejim Güçleri'ne karşı silahlı çatışmalara girdiği, artan şiddet olaylarının silahlı çatışma hukuku uygulanmasına neden olabilecek seviyeye ulaşma riski taşıdığı belirtilmiştir. Raporun en önemli kısmı ise yoğunluk ve organizasyon ölçütlerine ilişkin olan kısımdır. Raporda: *"Komisyon, Suriye silahlı kuvvetleri ve diğer silahlı gruplar arasındaki çatışmaların yoğunluğunu tespit edememiştir. Benzer şekilde, silahlı grupların ÖSO şeklindeki organizasyonun seviyesini de doğrulayamamaktadır. Bu nedenle komisyon, Mart 2011'den beri Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylara Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarını*

[127] ARIMATSU, CHOUDRY, Sf.15-17

uygulamayacaktır."[128] denilerek Suriye'deki durumun CS Ortak 3. maddesinde belirtilen silahlı çatışma şartlarını taşımadığı belirtilmiştir. BUSK Mayıs 2012'de ikinci raporunu yayınlamıştır. Raporda çatışmaların "artan seviyede şiddetli ve askeri" bir şekil aldığı; belirli bölgelerdeki şiddet eylemlerinin gerekli yoğunluk seviyesine ulaşmakla birlikte, çeşitli silahlı grupların ve ÖSO'nun gerekli organizasyon seviyesine ulaşamadığı; buna karşılık rejim güçlerinin, muhalif güçler ve sivillere karşı hava saldırıları da dâhil tüm askeri imkânlarını kullanarak, kural ve ayrım tanımayan şiddet uyguladığı belirtilmiştir.[129] Komisyon raporunun Mayıs ayı güncellemesinde, belirli bölgelerdeki şiddet seviyesinin ve grupların organizasyonunun silahlı çatışma ölçütlerinde belirtilen seviyeye ulaşmış olduğu belirtilmiştir.[130] UKK bölgede yaşananlarla ilgili olarak öncelikle Mayıs ayında tüm ülke genelinde olmamakla birlikte, İdlib ve Homs gibi bölgelerde yaşanan çatışmaların iç silahlı çatışma seviyesine ulaştığını bildirmiş, daha sonra Temmuz ayında da ülke genelindeki durumun bir iç silahlı çatışma olarak görüldüğünü ve silahlı çatışma hukuku kurallarının uygulanması gerektiğini bildirmiştir.[131]

B. DÜZENLİ SAVAŞ – DÜZENSİZ SAVAŞ AYRIMI

Geleneksel harp doktrini incelendiğinde, ülkelerin askeri güçlerini her zaman düzenli savaş (nizami harp) olasılığı üzerinde hazırladığı görülmektedir. Düzensiz savaş (gayri nizami harp) taktikleri, muharebe sahası içinde taktik maksatlarla zaman zaman kullanılmış olsa da, Callwell'in ifadesiyle *"genel bir kural olarak, gerilla taktikleri düzenli birlikler için en az arzu edilen harekât şeklidir."*[132] Tarih sahnesinde de

---

[128] BLANK, CORN, Sf.727-728; ÇELİK, Sf.40

[129] BLANK, CORN, Sf.728-729

[130] Ibid, Sf.729

[131] ÇELİK, Sf.40 ; BLANK, CORN, Sf.730

[132] CALLWELL C.E., **Small Wars: Their Principles and Practice**, His Majesty's Stationery Office, Londra, 1896, Sf.99

devletlerin, ordularını daima olası bir uluslararası silahlı çatışma için hazırladıkları görülebilmektedir. Askeri hazırlıklar, düzenli bir muharebe sahasında, konvansiyonel kuvvetlere karşı, açık bir askerî harekâtın gerçekleştirilmesi senaryosu üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüzde ise askeri doktrin çoğunlukla asimetrik savaşa yönelmiş durumdadır. Asimetrik savaş kavramı içerisine, düzensiz savaş, gerilla harekâtı, terörizm, terörizmle mücadele vb. birçok harekât türü dâhil edilmiş olmakla birlikte birçok taktiğin aslında askerî harekâtın en eski taktikleri olduğu detaylı bir araştırma sonucunda görülebilecektir. Esas olarak askeri kuvvetler, harekâtı ilk planlamalarına uygun olarak sürdürmeyi arzu ederler. Ancak bu planlama karşı taraftaki kuvvete de bağlı olarak gelişen bir durumdur. Zira kendi planlamasını detaylı ve doğru bir şekilde yaparak, icra esnasında da bu planı karşı tarafa dikte ettirebilen taraf askeri üstünlüğü sağlayabilecektir. Karşı tarafa bir hareket serbestisi sağlayarak, kendi harekât planını icra etmesine müsaade etmek tercih edilebilir bir hareket tarzı değildir. Planın icrasındaki temel noktalardan biri de düşmanın zayıf noktalarını hedef almaktır. Zira bu durum Sun-Tzu'nun Savaş Sanatı ve sonrasında da Mao Ze-Dung'tan beri üzerinde durulan bir taktiktir. Simetrik bir karşılaşma ile düşmanın güçlü olduğu yönlerde harekâtı sergilemek yerine, asimetrik taktiklerle düşmanın zayıf yönlerinden ve hassasiyetlerinden faydalanılarak üstünlük sağlanmaya çalışılmalıdır.[133] Bu durum yalnızca askerî harekâtın yönetimi bakımından değil silahlı çatışma hukuku bakımından da uygun bir hareket tarzıdır. Zira hukuki bir bakış açısıyla, kural savaşın mutlak bir eşitlik içerisinde değil, belirlenen temel ilkeler doğrultusunda yürütülmesidir.

Düzensiz savaş taktiklerine eş anlamda sıklıkla kullanılan *"Gerilla"* sözcüğünün, Yarımada Savaşları'nda Napolyon'a karşı direniş gösteren İspanyol birlikleri için kullanılan "guerrillo (küçük savaş)" sözcüğünden geldiği

[133] PARKS W., *"Perspective and Importance of History"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.370-371

düşünülmektedir.[134] Ancak düzensiz savaş taktikleri Sun-Tzu'dan beri ordular tarafından muhtelif şekillerde kullanılmaktadır. Benzer şekilde İngiltere tarihinde de özellikle Kraliçe Viktoria ve Anlo-Boer savaşlarında gerilla ve kontr-gerilla taktikleri sıklıkla kullanılmıştır. Ancak en bilinen örneklerden biri ise Birinci Dünya Savaşında Arap yarımadasında görev alan ve "Arap Lawrence" olarak bilinen T.E.Lawrence'ın faaliyetleridir. Amerikan İç Savaşı'ndaki düzensiz devlet dışı aktörlerin gerilla taktikleri, Birlik Ordusu'nun 100 numaralı talimatı Profesör Francis Lieber'e hazırlatmasına neden olmuştur. İçerik itibariyle devlet destekli düzensiz birlikler ile devlet-dışı aktörler arasında bir düzenlemeyi içeren belge, günümüzdeki modern silahlı çatışma hukukuna da bir temel teşkil etmiştir.[135] Silahlı çatışma hukuku bakımından taraflar arasındaki sayısal ya da silah teçhizat farklılıkları bir önem taşımamaktadır. Tarafların askeri kapasiteleri ne olursa olsun, icra edilen harekâtlar silahlı çatışma hukukuna uygun olmalıdır.[136]

Arreguin-Toft'un çalışmasında ortaya konulduğu üzere, 1816 ve 2003 yılları arasında gerçekleşen 202 asimetrik silahlı çatışmanın incelenmesi neticesinde, askeri bakımdan üstün rakiplerine karşı düzensiz savaş taktiklerini benimseyen kuvvetler, rakipleri gibi konvansiyonel taktikleri benimseyen kuvvetlere oranla üç kat daha başarılı olma şansına sahip olmuşlardır. Ayrıca 1950-1999 yıllar arasında meydana gelen asimetrik silahlı çatışmaların %51,2'sinde, askeri bakımdan üstün taraflar kaybeden taraf olmuşlardır.[137]

Düzensiz savaş taktikleri, büyük çaplı düzenli orduların kullandığı taktik ve tekniklerle büyük farklılıklar göstermektedir. Düzensiz savaş taktiği büyük çaplı ve iyi donanımlı bir düşmana karşı, onun askeri üsleri yerine ikmal hatları, silah mühimmat

---

[134] Ibid, Sf.369

[135] Ibid, Sf.367-368

[136] CRAWFORD, Sf.100

[137] ARREGUIN-TOFT I., **How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, Sf.4

depoları ve küçük üslerine saldırmayı esas alan bir harekât şeklidir. Bu taktikte savaşanlar, savaşın kendi istedikleri şekilde yürütülmesi için düşmanı ve çatışmaları manipüle ederler. Bu nedenle tercih edilen harekât sahaları, büyük ölçekli askeri manevralara imkân sağlayan geniş alanlardan ziyade, düşmanın hareketlerini kısıtlayacak ve belirli hatlara kanalize edecek, ikmal hatlarını ve geri bölgesini saldırıya açık bırakabilecek dağlık bölgeler ya da ormanlık arazilerdir. Ayrıca savaşanlar kendilerini sivillerden ayıran üniforma ve işaretleri kullanmazlar ve hatta çoğunlukla kendilerine en yüksek gizlenme imkânını sağlayan sivil yoğunluklu bölgelerde hareket ederler. Kimi zaman da sivilleri düşmana karşı bir kalkan olarak da kullanabilirler. Ayrıca gizlilik içinde hareket edebilmeleri için çoğunlukla silahlarını gizlerler. Bu noktada da düzenli orduların askerlerinden ayrılmaktadırlar.[138]

Asimetrik savaşı en çok kullanma eğiliminde olan grupları incelediğimizde, bu grupların esas olarak bahse konu silahlı çatışma hukuku kurallarının oluşturulmasında ya da şekillendirilmesinde çoğunlukla söz sahibi olmadıkları, genellikle bir ülke toprakları üzerinde mevcut otoriteye başkaldırı maksatlı örgütlenerek sonrasında politik ve askeri güç kazanan silahlı devlet dışı grupların olduğunu görebiliriz. Bu silahlı grupların esas amaçlarının politik temelli olduğundan hareketle, stratejik seviyede ulaşmak istedikleri nokta da savaş alanında devlet güçlerine karşı bir zafer kazanmaktan öte, çatışma halini mümkün mertebe uzatarak karşı tarafı hem psikolojik hem de ekonomik olarak yıpratmaktır. Bu mücadele türünün klasik harp doktrininden ayrıldığı nokta, düşmanı sahada alt ederek üstünlük sağlamak yerine sivillerin mağduriyeti de dâhil her yolu kullanarak politik üstünlük elde etmeye çalışmaktır [139] Hal böyle olunca, çatışmaları özellikle nüfusun yoğun olduğu alanlara ve meskûn mahallere taşımak da

---

[138] KURTDARCAN B.R., *"Meskûn Mahalde Muharebe ve İnsancıl Hukuk: İsrail-Hizbulah Çatışması Kapsamında Kısa Bir Değerlendirme"*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.2, Sf.106 ; CRAWFORD, Sf.103-104

[139] GIL E.D., *"Trapped: Three Dilemmas in the Law of Proportionality and Asymmetric Warfare"*, Yearbook of International Law, 2015; 18 Sf.156-157

devlet dışı silahlı gruplarca bir harekât taktiği olarak kullanılmaktadır. Sivilleri canlı kalkan olarak kullanmak, ibadethaneleri silah ve mühimmat depolarına çevirmek, korunması gereken alan ve yapıları mevzilere dönüştürüp bu yerlerden atışlar yapmak ve bu şekilde karşı tarafı silahlı çatışma hukuku kurallarına aykırı hareket etmeye zorlamak adeta bir harp prensibi gibi uygulanabilmektedir. Bu hareket tarzı ile taraflar arasındaki askeri güç farkı dengelenmeye çalışılmaktadır. İkinci bir fikir olarak da silahlı gruplarca çatışmaların yönlendirilmeye çalışıldığı bölgeler, çatışmaya taraf olan devletin vatandaşlarını barındıran bölgelerdir. Tabiiyeti ne olursa olsun, çatışmaya taraf olmayan sivillerin zarar görmemesi temel ilke iken, bir de vatandaşlık bağının devreye sokulması ile harekât planlamaları çok daha karmaşık bir hale getirilmektedir. Bu nedenle silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket etme zorunluluğu bulunan taraf için bu durum orantılılık ilkesi adına çok önemli bir test olmaktadır. Gazze örneği incelenecek olursa, İsrail Savunma Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği saldırıların ciddi silahlı çatışma hukuku ihlalleri oluşturduğu ve hatta savaş suçu seviyesine ulaştığı durumların yaşandığı BM İnsan Hakları Konseyi Bağımsız Soruşturma Komisyonu raporlarında belirtilmiştir. İsrail Savunma Kuvvetleri'nin özellikle harekâtın icrasında ve hedef tanziminde orantılılık ilkesinin ötesinde kuvvet kullandığı, siviller üzerinde orantısız zararlara neden olunduğu bildirilmiştir.[140]

Asimetrik savaş ortamı, harekâtın icrasının ya da iptalinin anlık olarak gelişen durumlara göre değerlendirilmesini zorunlu kılan birçok durumun yaşanmasına sahne olabilir. Nüfusun yoğun olduğu alanlarda ve meskûn mahallerde icra edilen bir harekâtta, karşı tarafın sivilleri gönüllü ya da zorunlu canlı kalkan olarak kullanması, sivil obje ve yapıların bir anda askeri maksatlarla kullanılmaya başlanması ya da düşman savaşanların gizlenme ya da aldatma amaçlarıyla sivillerin arasına karışması

[140] GIL, Sf.158; İnsan Hakları Konseyi Soruşturma Komisyonu 2015 Raporu (A/HRC/29/CRP.4), http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/CoIGazaConflict/Pages/ReportCoIGaza.aspx#report , Erişim Tarihi: 15/02/2020

gibi ihtimallerin, harekâtın öncesinde hesaplanarak planlamaya dâhil edilmesi gibi bir ihtimalden söz edilemez. Böyle durumlarda komutan, anlık olarak elde mevcut bilgilere göre harekâtı sürdürmek durumundadır ve meydana gelen zarar ve sivil zayiatların da orantılılık değerlendirmesinin somut olayın niteliklerine göre yapılması gerekir.[141] Asimetrik etkilerin planlamada mümkün mertebe dikkate alınması orantılılık hesaplamasında daha doğru sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Ancak eldeki veriler doğrultusunda icra edilen bir harekâtın, gelişen durumlara göre esneklik payı taşıması ve hızlı karar alma süreçlerinin etkin kullanılması da özellikle silahlı çatışma hukukuna uygunluk açısından çok daha etkili sonuçlar verecektir.

Asimetrik savaşın gelişimi, beklenmeyen ya da öngörülemeyen askeri hedeflerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Çünkü askeri güç bakımından zayıf olan taraf John-Hopkins'in ifadesiyle "savunmasız savunma"[142] ve "gizlenme savaşı"[143] gibi konvansiyonel olmayan taktikler kullanması neticesinde anlık olarak gelişen durumlar bulunmaktadır. Bu durum ise kuvvetli tarafın hedeflerinin çoğunu ani hedefler olarak tespit etmesi ve bu nedenle gerekli önleyici tedbirleri almaması riskini de taşımaktadır. Her ne kadar anlık olarak gelişen durumlar gerekli tedbirlerin alınması konusunda saldıran tarafı kısıtladığı gerekçesiyle kabul görebilir olsa da orantısız ya da ayrım gözetmeksizin güç kullanımı da kesinlikle yasaklanmaktadır. Bu nedenle kuvvetli tarafın istihbarat, keşif ve gözetleme kabiliyetlerini en uygun şekilde kullanarak, plan dışı gelişmelerde dahi hukuk kurallarına uygun hareket edebilecek inisiyatifi kazanması beklenmektedir.[144]

---

[141] GIL, Sf.169-170 ; ICRC Outcome Report, Sf.7

[142] Belirli bir alanda savunma yapmak yerine, saldırılardan hemen sonra dağılabilen ve yer değiştirebilen küçük ve manevra kabiliyeti yüksek birliklerin teşkili anlamındadır.

[143] Askeri üstünlüğe sahip tarafın, herhangi bir saldırı gerçekleştirilene kadar savaşanlar ve siviller arasında bir ayrım yapabilmesinin çok zor ya da imkânsız olduğu taktikler anlamındadır.

[144] JOHN-HOPKINS, Sf.481-482

Asimetrik savaş durumu söz konusu olduğunda, terörizmle mücadele, düşük yoğunluklu çatışma, savaş dışı müdahaleler gibi tür ve unsurları içerebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Asimetrik savaş kavramı esas olarak tarafların güç dengeleri ve taktik kullanımları arasındaki oran farklılıklarını belirten bir ifadedir. Bu dengesizliğin neticesinde zayıf olan taraf, silahlı çatışma hukuku kuralarına aykırı olarak terör yöntemlerini, sivillere saldırıları, her türlü el yapımı patlayıcı (EYP) düzeneklerini, kasıtlı ihlalleri bir hareket tarzı olarak kullanabilmekte ve uluslararası kamuoyunda diğer taraf üzerinde de baskı oluşturabilmektedir. Scheipers'in ifadesiyle bu durum, kurallara uygun hareket etme yükümlülüğü bulunan taraf için bir "hukuk çatışmasına" dönüşmektedir. Silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket etme zorunluluğu, devlet güçleri için kazançtan çok askeri taktiksel bir kayba dönüşme eğilimi göstermektedir.[145]

Düzensiz savaş taktikleri ile terör eylemleri kullanılan yöntem bakımından benzerlikler gösterebilmekle birlikte, maksatları ve yöneldikleri hedefler bakımından kesin bir ayrım içerisindedirler. Düzensiz savaş taktikleri yalnızca klasik askeri doktrinin "düzenli" birlik harekâtlarında kullanılan taktik ve tekniklerin dışında hareket edilmesi nedeniyle bu ismi almıştır. Silahlı Çatışma Hukuku kurallarına bağlılık bakımından ise herhangi bir istisna söz konusu değildir. Düzensiz savaş unsurlarının tamamı Silahlı Çatışma Hukuku kurallarına uygun hareket etmekle mükelleftir. Terör örgütleri ise düzensiz savaş unsurlarının uyguladığı taktikleri uygulamakla birlikte, eylemlerini çoğunlukla sivillere yöneltmektedirler. Askeri unsurlara karşı gerçekleştirdikleri eylemlerde ise Silahlı Çatışma Hukuku kurallarına aykırı hareket etmektedirler.[146] Öktem'in O'Neill'den aktardığı üzere *"Düşük yoğunluklu çatışma kapsamında tanımlanan terörizmin hedefleri esasen sivillerdir. Buna mukabil gerilla*

[145] SCHEIPERS, Sf.46

[146] ÖKTEM, A.E., **Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, Derin Yayınları, İstanbul 2011, Sf.62

saldırılarının hedefi askeridir. Vur-kaç taktiğine dayalı gerilla savaşına bir muharebe yöntemi olarak düzenli ordularca bile başvurulabilir. Yanılgılara sebebiyet veren şudur ki, gerilla savaşı kolaylıkla terör eylemlerine doğru dejenere olabilir."[147]

Terörizm ile düzensiz savaş taktikleri arasında bulunan benzerlikler ve farklılıklar bakımından Schwarzenberger üç benzerlik ve üç farklılık tespitinde bulunmuştur. Benzerlikler her iki türde de düzensiz saldırıların gerçekleştirilmesi, kriminal faaliyetlerde bulunmaları ve her iki türdeki tarafların da savaş suçları işleyebilme imkân ve kabiliyetleridir. Farklılıklar noktasında ise ilk fark hukuka uygun hareket etmektir. Düzensiz savaş taktikleri düzenli birliklerce hukuk kuralarına uygun kullanılabilmekte iken, ayrım gözetmeksizin eylemler gerçekleştirme yöntemi terör örgütlerince kullanılmaktadır. Bir harekât türü olarak düzensiz savaş taktikleri askeri bir düzen içerisinde kullanılmakta iken terör eylemleri çoğunlukla bireysel ya da düzensiz gruplarca gerçekleştirilmektedir. Son olarak terörizmin varlığı doğrudan bir silahlı çatışma durumu oluşturmazken, askeri bir taktik olarak düzensiz savaş bir silahlı çatışmanın varlığına göstergedir.[148] Çatışmaların ve terör eylemlerinin karmaşık doğası gereği belirtilen ayrımların tam olarak tespiti güç olmakla birlikte, uygulanacak hukuk kurallarının tespitinde bir yönlendirici olacağı değerlendirilmektedir.

Düzensiz savaş taktiklerinin kullanımı ve terör eylemleri arasındaki geçişliliğin gözlemlenebildiği bir diğer durum da ulusal kurtuluş hareketleridir. Ulusal kurtuluş hareketlerinde sıklıkla düzensiz savaş taktiklerine başvurulması bu karışıklığı artırmaktadır. Terörizm, düzensiz savaş taktikleri içinde yer almamaktadır ve siyasi işlevleri birbirinden farklıdır. Terör eylemleri sivillere yöneldiği için, özellikle ulusal kurtuluş hareketlerinde gerekli halk desteğinden yoksun kalınmasına neden olmakadır. Şiddetin giderek artan bir seyir izlediği ulusal kurtuluş hareketlerinde, kuvvet olarak

---

[147] Ibid, Sf.168, Dipnot 352

[148] SCHWARZENBERGER G., *"Terrorists, Guerilleros and Mercenaries"*, University of Toledo Law Review, C.3, S.1, 1971, Sf. 72; AKKUTAY, Sf.22

zayıf olan taraf, çatışmalarda inisiyatifi elinde bulundurabilmek ve düşük yoğunluklu yıpratma savaşından faydalanabilmek için düzensiz savaş taktiklerini seçecektir. Silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket edildiği sürece, gerçekleştirlen saldırıların ya da yürütülen çatışmaların hukuka aykırılığı iddia edilemeyecektir. Ancak günümüz uygulamasında karşılaşılan durum, ulusal kurtuluş örgütlerinin sıklıkla terör eylemlerine başvurması şekllindedir. Uygulanan düzensiz savaş taktiklerinin terör eylemlerine dönüşmesi ile meşruluk iddiası da zadelenmekte ve hukuki sorumluluklar ortaya çıkmaktadır.[149]

2. TERÖRİZMLE MÜCADELE VE SİLAHLI ÇATIŞMALAR HUKUKU

Klasik anlamda kuvvet kullanımına ilişkin uluslararası hukuk kuralları çatışma öncesi (Jus ad bellum) ve silahlı çatışma hukuku (Jus in bello) olarak ikiye ayrılarak incelenmektedir. Çatışma öncesi hukuk kuralları çoğunlukla kuvvet kullanımına ilişkin olup, meşru olmayan kuvvet kullanımının engellenmesini amaçlamaktadır. Silahlı çatışma hukuku ise meşru ya da gayrimeşru olmasına bakılmaksızın bir silahlı çatışma durumunda, taraflar arasındaki hukuki güç dengesini korumayı ve çatışmanın belirli bir kurallar manzumesi dâhilinde yürütülmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda silahlı çatışma hukuku belirli konularda ikili bir yapı göstermektedir. Kişilerin korunması noktasında, sivillerin, esirlerin, hasta ve yaralılar ile savaş dışı kalmış kişilerin korunması çok sıkı kurallara bağlanmışken, aktif olarak savaşan statüsünü haiz kişiler bakımından yaşam hakkını ihlal söz konusu olmamaktadır. Askeri hedef kapsamında bulunduktan sonra karşı tarafa ölümcül kuvvet kullanılması silahlı çatışma hukukuna aykırılık teşkil etmemektedir. Ancak çatışma hali dışında ölümcül kuvvet kullanımı meşru savunma hali dışında yasaklanmış durumdadır.[150] Bu bağlamda, terörizmle mücadelede uygulanan kanun hükümleri de genel kolluk ilkeleri gereği ölümcül kuvvet

[149] ÖKTEM (2011), Sf.222-233

[150] VAN SCHHACK, Sf.281-283

kullanımını yasaklayıcı niteliktedir. Silahlı Çatışma Hukukunun temel maksatlarından biri de silahlı çatışmalarda gerçekleştirilen eylemlerin terörizme dönüşmesinin engellenmesidir. Meşru askeri hedeflere, insancıllık, orantılılık ve gereklilik ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilen saldırılar Silahlı Çatışma Hukuku kuralları ile uygunluk gösterecekken, bu temel ilkelerin ihlalleri savaş suçlarının yanı sıra terörist eylemlerin ortaya çıkmasına da sebebiyet verebilecektir. Diğer taraftan da düzensiz savaş unsurları yakalanmaları halinde savaş esiri statüsünü muhafaza ederken, teröristler ceza hukuku hükümlerine tabi olacaklardır.[151]

Temel sorunlardan biri terörizmin tanımı sorunudur. Terör ve terörizm kavramları önce ülkelerin iç hukukuna girerek ceza hukuku sistemlerinde kendine yer bulmuştur. Günümüzde de bu varlığını sürdürmekle birlikte, terör eylemlerinin etki ve sonuçları ülke sınırlarını aşarak uluslararası bir nitelik kazanmasıyla uluslararası hukukta da terörizme yönelik düzenlemelerin varlığına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.[152] Terörizmin tanımına ilişkin olarak ortaya konan fikirler ceza hukuku sistematiği ile yaklaşma, silahlı çatışma hukuku esasları doğrultusunda tanımlama, insan hakları bağlamında ifade etme gibi çeşitli alanlarda kendini göstermiştir.[153] Zira devletler, silaha başvuran bütün muhalifleri terörist olarak tanımlama eğilimi içerisindedirler. Her ne kadar devlet dışı aktörleri silahlı çatışma hukukuna uygun hareket etme konusunda ikna etmek zor bir süreç olsa da eğer bu aktörlerin uluslararası hukuk sistemini ilgilendiren bir eylem içerisinde oldukları kabul edilseydi, konuya ilişkin uygulanması gereken hukuk dalı kesinlikle silahlı çatışma hukuku olurdu. Ancak terörizmle mücadelede devlet karşısında bulunan taraf, iç hukuka tabidir ve haklarında ceza kanunlarına ya da özel kanunlara ilişkin hükümler uygulanır. Bir iç silahlı çatışma

---

[151] ÖKTEM (2011), Sf.74-75

[152] ÖKTEM E., *"Uluslararsı Hukukta Terörizm, Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri"*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 2004, S.5, Sf.134

[153] Detaylı bilgi için bkz. ÖkKTEM (2011), Sf.37-44

durumuna ulaşılabilmesi için gerekli şartları taşımaları halinde ancak silahlı çatışma hukuku tarafından öngörülen koruma statülerine haiz olabilirler.[154] Ortak 3. madde, çatışmanın her iki tarafının da temel birtakım silahlı çatışma hukuku kurallarını uygulamakla yükümlü olduğunu hükme bağlamıştır. Esasen, bir iç silahlı çatışma varlığından bahsedebilmek için de hem devlet askeri gücünün hem de devlet dışı silahlı grupların silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket etmesi lazımdır. Bu gereklilik, her iki tarafın da bu kuralları uygulayabilme yeteneği olması gerekliliğinin doğurur ki bu da belirli bir organizasyon yapısı bulunması ile doğrudan ilgilidir.[155] Birçok terör örgütü, belirtilen ölçütleri karşılayacak bir organizasyon yapısına sahip değildir. Kendi içlerinde belirli bir hiyerarşik yapılanmaya sahip olsalar da gerek nüfus kontrolü gerekse de coğrafi hâkimiyet bakımından, devlet dışı bir silahlı organizasyon olarak silahlı çatışma hukukuna tabi olmayı gerektirecek bir yapıda değildirler. Ancak terör eylemlerinin sonuçlarına bakılacak olursa, ortaya konan şiddetin seviyesi, sıklığı ya da sayısı bir silahlı çatışmanın kabulü için ölçüt kabul edilebilecek miktarların da çok üzerinde olabilmektedir. El-Kaide benzeri terör örgütlerinde bu durumla karşılaşılabilinmektedir. Bu nedenle terör örgütlerine karşı yürütülen mücadelede silahlı çatışma hukuku kurallarının uygulanıp uygulanmayacağı sorusu ortaya çıkabilmektedir.[156]

Terör eylemlerinin uluslararasılaşması muhtelif şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bir terör örgütünün eylemlerinden üçüncü bir ülkenin etkilenmesi, teröristlerin kamp ve yerleşkelerinin farklı ülkelerde yer alması, gerçekleştirilen terör eylemlerinin üçüncü ülke vatandaşlarına yöneltilmesi, terör örgütlerinin üçüncü

---

[154] GARRAWAY, Sf.389

[155] RODENHÄUSER, Sf.14; AKKUTAY, Sf.7-8

[156] DORSEY, PAULLUSSEN, Sf.223, Yazarların belirttiği üzere; *"Terörizmle mücadele sahaya yeni bir çatışma türü mü getirmektedir? Bu durumda mevcut kuralların bu yeni türe uygun hale getirilmesi mi gerekmektedir? Yoksa devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki ilişkiyi düzenleyen silahlı çatışma hukuku kuralları bu türü de kapsamaya yeterli midir? Terörizmle mücadeledeki bütün ihtimaller gözetilerek, silahlı çatışma hukuku ve İnsan hakları hukukundan müteşekkil yeni bir hukuk kuralları silsilesi belirlenmeli midir?"* Sf.241

ülkelerce desteklenmesi gibi ihtimaller uluslararasılık unsurunu ihtiva eden terör eylemlerine örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Terörizmle mücadelede müşterek ve topyekûn bir hareket tarzının izlenememesinden dolayı, teröristler eylemleri gerçekleştirdikleri ülkelerden, sınır komşusu konumundaki ülkelere geçişler yapabilmektedir. Böylece varlıklarını sürdürmenin yanı sıra cezai bir kovuşturmadan da kaçınma imkânı bulabilmektedirler.[157]

Çeşitli silahlı çatışma hukuku belgelerinde, özellikle devlet dışı silahlı grupların bu kurallara uygun hareket etmesi yönündeki beklentiler, "astlarından sorumlu kişi", "yetkili otorite" ve "sorumlu komutan" gibi tanımlamalarda kendini göstermiştir. Emri altında bulunan birliklerin silahlı çatışma hukukuna uygun hareket etmesi çatışmanın tüm taraflarından beklenen bir hareket tarzıdır. Zira kurallara uygun hareket eden taraf, silahlı çatışmanın her safhasında karşı tarafın da uygun hareketini bekleyebilir. Eğer taraflardan biri bu durumun hilafında hareket ederse, silahlı çatışma hukuku kurallarının koruyucu hükümleri anlamını kaybetmiş olur. Harekâtın icrasında ve kuvvet kullanımına ilişkin hususlarda silahlı çatışma hukuku taraflara belirli bir inisiyatif alanı bırakmaktadır. Tamamen yasaklayıcı bir tarzda değil, yalnızca insani değerleri koruma gayesiyle tarafları belirli kurallara uygun hareket etmeye yönlendirmektedir. Bu nedenle tarafların harekât icra edebilme kabiliyeti kadar, bu harekâtı silahlı çatışma hukukuna uygun olarak icra edebilme kabiliyetine sahip olmaları da aynı derecede önemlidir.[158]

"Birine göre terörist olan kişi, bir başkasına göre özgürlük savaşçısıdır" ifadesi de aslında tam olarak ülkelerin konuya bakış açısını yansıtan bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin siyasi ve politik yaklaşımları, hukuki ve etik ihtiyaçlara baskın olduğu sürece terörizmin tanımında bir müştereklik sağlanması ve terörizmle topyekûn bir şeklide mücadele edilebilmesi pek de olası görünmemektedir. Öktem'in ifadesiyle,

---

[157] ÖKTEM (2011), Sf.5-6

[158] RODENHÄUSER, Sf.15 ; AKKUTAY, Sf.7-8

"1936 ile 1981 yılları arasında uluslararası düzeyde 109 terörizm tanımı ortaya konulduğu tespit edilmiştir." Bu tanımlardaki ortak noktalar, şiddet eylemi, tasarlanmış hareketler, terör amacı ve saik (devletleri ya da halkları belirli bir şekilde davranmaya mecbur bırakma) olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda genel kapsamlı bir terörizm tanımı yapılabilmesi adına ortak birtakım ölçütler tespit edilmeye çalışılmışsa da tanımın sübjektif unsurlarında devletlerin yorumlamaları ortak bir nihai tanıma ulaşmayı engellemektedir.[159]

Başeren'in tanımı ile terörizm, *"politik amaçlara ulaşmak için organize, sistematik ve sürekli cebir, şiddet ve korku unsurları içeren metotların uygulanması yönündeki stratejik bir yaklaşımdır."*[160] BM Genel Kurulu Ad Hoc Komitesinin tanımına göre ise; *"1. Mevcut sözleşme hükümleri dâhilindeki bir saldırıyı, kanun dışı ve kasıtlı olarak, her ne şekilde olursa olsun gerçekleştiren kişi,*

(a) Bir kişinin ölümü ya da ciddi ölçüde yaralanması,

(b) Kamuya açık alanlar, kamu binaları, toplu taşıma sistemleri, altyapı hizmetleri ve çevre dâhil olmak üzere kamu malına ya da özel mülke ciddi bir zarar meydana getirmesi,

(c) b fıkrasında sayılan mal, yer, tesis ya da sistemlere, büyük bir ekonomik kayıp, toplum üzerinde korku ve tehdit oluşturmak ya da bir devleti veya uluslararası kuruluşu bir eylemi gerçekleştirmekten alıkoymak maksadıyla zarar vermesi sonuçlarından birine sebep olursa,

2. Paragraf 1'de sayılan ihlalleri gerçekleştirme konusunda ciddi ve makul bir tehdit oluşturan eylemleri gerçekleştiren kişiler hakkında" sözleşme hükümleri bu

[159] ÖKTEM (2004), Sf.137-139

[160] BAŞEREN S.H., *"Terrorism with Its Differentiating Aspects"*, Defence Against Terrorism Review, 2008, C.1, S.1, Sf.2

kişiler hakkında uygulanacaktır. Bu durumda meydana gelen eylemler de terörist eylemler olarak kabul edilecektir.[161]

Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından 16 Kasım 1973 tarihinde toplanan konferansta kabul edilen (ancak yeterli onay sayısına ulaşamadığı için yürürlüğe giremeyen) "Terörizmin Önlenmesi ve Bastırılmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi" terörizmi *"Bir devlete yönlendirilen ve belli kişilerin ya da kişi gruplarının veya genel kamuoyunun zihninde terör hali yaratmaları hedeflenen ya da hesaplanan suç eylemleri"* olarak tanımlamıştır.[162] Asya-Afrika Hukuki İstişare Komitesi'nin terörizm tanımı ise, *"sürmekte olan bir çatışmaya taraf olmayan devletler, bireyler ya da birey grupları tarafından genel kamuoyunda korku ve paniğe yol açacağı hesaplanan ve bir devlet ya da kurumu, faillerin siyasi telakkileri uyarınca bir davranış biçimi izlemeye zorlamayı hedefleyen şiddet eylemleri ya da bunlara teşebbüsler"* şeklindedir.[163]

Devlet destekli ya da devlet dışı silahlı gruplar tarafından terör eylemlerinin bir mücadele yöntemi olarak kullanılması yeni bir olgu değildir. Birçok terör örgütü, taktik üstünlükler kazanabilmek için, halk üzerinde korku ve cebir içeren eylemler gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Hatta bu eylemler ölümlü olaylar, bombalamalar ve hatta toplu öldürmeler şeklinde dahi görülmüştür. Bununla birlikte, meydana gelen her olayı "terör eylemi" ya da her silahlı grubu "terör örgütü" olarak tanımlamanın, silahlı çatışma hukuku uygulamasında birtakım sorunlar yatabileceği de aşikârdır. Kızılhaç tarafından da belirtildiği üzere, *"son dönemlerde silahlı çatışma hukuku açısından yaşanan zorluklardan biri, devletlerin özellikle iç silahlı çatışma durumlarında, karşı tarafta bulunan silahlı grupları terörist olarak tanımlaması olmaktadır. Bu durum, meşru askeri eylemlerle terör eylemleri arasındaki ayrımın gitgide zorlaşmasına ve*

---

[161] O'DONNELL D., *"International Treaties Against Terrorism and the Use of Terrorism During Armed Conflicts by Armed Forces"*, International Review of the Red Cross, 2006, C.88, S.864, Sf.872-873

[162] ÖKTEM (2011), Sf.10-11

[163] Ibid, Sf.221

karışıklaşmasına neden olmaktadır." [164] Özellikle yirminci yüzyılda dünya üzerindeki pek çok coğrafyada amaçlarına ulaşmak için sivillere karşı kuvvet kullanmaya yönelen silahlı unsurlar ortaya çıkmıştır. Buna karşılık olarak da uluslararası kamuoyunda terörizmle mücadelede bir kurallar bütünü oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Silahlı çatışma hukukunu oluşturan anlaşmalarda terör eylemlerinin yasaklanmasına dair birtakım ifadeler mevcuttur.[165] Ancak bu metinler ortak bir anlayışın oluşturulması için yeterli değildir. Terörizmin genel kabul gören bir tanımının yapılması durumunda, terör eylemlerine katılanlar bu eylemlerinin bir bağımsızlık hareketi ya da düzensiz savaş taktikleri olduğu yönünde bir iddiada bulunamayacaklardır. Ancak günümüze kadar uluslararası hukuktaki genel eğilim müşterek bir tanım yerine belirli alanlardaki eylem türlerini yasaklamak yönünde olmuştur.[166] Mevcut durumda bir yeknesaklık sağlanamamış olmakla birlikte, münferit terör olayları özelinde 13 farklı uluslararası terörizmle mücadele anlaşması bulunmaktadır.[167]

---

[164] BELLAL (2015), Sf.143; ICRC, *"Contemporary challenges for IHL: Overview"*, 2013, https://www.icrc.org/eng/war-and-law/contemporary-challenges-for-ihl/overview-contemporary-challenges-for-ihl.htm. Erişim tarihi: 15/02/2020

[165] 4 numaralı Cenevre Sözleşmesinin 33'üncü maddesinde "toplu cezalandırmalar ve tüm cebir ve terör eylemler yasaktır" ifadesi yer almaktadır. Benzer şekilde Ek Protokol 1 Md. 51/2 ve Ek Protokol 2 Md. 13/2 de "birincil maksadı sivil nüfus arasında korku (terör) yaymak olan şiddet eylem ya da tehditleri yasaktır" ifadesi kullanılmıştır. Benzer şekilde Ek Protokol 2 Md.4/2 ile "sivillere ve savaşan statüsünde olmayanlara karşı terör eylemleri zaman ve mekân ayrımı gözetmeksizin yasaklanmıştır." O'DONNELL, Sf.863

[166] ÖKTEM (2011), Sf.26-27

[167] O'DONNELL, Sf.853-854; Bu sözleşme ve protokoller:

1963 tarihli Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Tokyo Sözleşmesi

1970 tarihli Uçaklara Yasadışı El Konulmasının Engellenmesine Dair Sözleşme

1971 tarihli Sivil Havacılık Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Engellenmesine Dair Sözleşme

1973 tarihli Diplomatik Personel Dâhil Uluslararası Korunan Kişilere Karşı Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme

1979 tarihli Nükleer Malzemelerin Fiziki Korunmasına Dair Sözleşme

1979 tarihli Rehine Almanın Yasaklanmasına Dair Sözleşme

1988 tarihli Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Engellenmesine Dair Sözleşme

1988 tarihli Kıta Sahanlığındaki Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Engellenmesine Dair Protokol

1988 tarihli Uluslararası Sivil Havacılık Hizmeti Sunan Havalimanlarının Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Engellenmesine Dair Protokol

Dünya bu savaşın değişen yüzüne yaklaşık 40 yıldır tanık olmaktadır. Soğuk savaş döneminden sonra ortaya çıkan silahlı çatışmaların kapsamı ve nitelikleri düzensiz savaş taktiklerinin kullanımının ağırlık kazandığı bir hale dönüşmüştür. Özellikle devlet dışı silahlı unsurlar bakımından Cenevre sözleşmelerine ve etik kurallara bağlı hareket etme noktasında istekli bir tutum sergilememektedirler.[168] Her ne kadar klasik anlamdaki askeri güçler asimetrik mücadeleye yüzyıllardır alışık olsalar da vekâlet savaşları kavramı son yıllarda daha etkin bir hale gelmiş ve klasik savaş doktrininin dışında terörizmle mücadele de kendini göstermeye başlamıştır.[169] Bir örnek olarak ABD ordusunun Terörle Mücadele Sahra Talimnamesi olan 3-24, 11 Eylül saldırılarından ve ABD'nin Afganistan'a müdahalesinden 6 yıl sonra, 2007'de uygulamaya konmuştur.[170] Terörizm ve terörle mücadele operasyonları, belirli bir şiddet, yoğunluk, süreklilik ve grup organizasyonu ölçütlerini aşmadıkları müddetçe, uluslararası hukuk anlamında bir silahlı çatışma teşkil etmemektedir.[171] Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu da 2006 tarihli bir tavsiye kararında, *"terörist organizasyonlarca, dünyanın farklı yerlerinde gerçekleştirilen münferit bombalama ve şiddet eylemlerinin, her ne kadar terörle mücadele önlemleri alınmasını gerektirecek ve hatta askeri güce başvurulmasına neden olabilecek yapıda olsalar dahi, bir silahlı çatışma kabul*

1991 tarihli Plastik Patlayıcıların Tespiti Maksadıyla İşaretlenmesine Dair Sözleşme

1997 tarihli Terörist Bombalama Eylemlerinin Yasaklanmasına Dair Sözleşme

1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Engellenmesine Dair Sözleşme

2005 tarihli Nükleer Terörizm Karşıtı Sözleşme

[168] ÖKTEM (2011), Sf.168

[169] PARKS, Sf.365

[170] Ibid, Sf.367

[171] Uluslararası Hukuk Derneği (International Law Association-ILA), *"Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law"*, Kuvvet Kullanma Komitesi, 2010, Sf.28, http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1022 Erişim Tarihi: 15/02/2020

edilemeyeceği ve silahlı çatışma hukuku uygulamasına neden olmayacağını" belirtmiştir.[172]

Uygulamada terör örgütlerinin silahlı çatışma hukukuna uygun hareket etmedikleri açıkça görülebilmektedir. Bellal'a göre devlet dışı silahlı grupların silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket etmede eksik ya da isteksiz kalmalarının altında yatan altı sebepten söz etmek mümkündür. İlk sebep stratejik askeri beklentilerdir. Devletlerin askeri güçlerine oranla daha zayıf konumda bulunan silahlı grupların, karşı tarafa üstün gelmek adına kullanacakları taktik ve teknikler silahlı çatışma hukukuna aykırılık teşkil edebilmektedir. İkinci sebep, silahlı grubun üyelerinin silahlı çatışma hukukuna değil, devletin iç hukukuna tabi oldukları yönündeki düşünceleridir. Her ne kadar bu gruplar çoğunlukla mevcut devlet otoritesine başkaldırı maksatlarıyla ortaya çıkmış olsalar da başarılı olmaları halinde kendi kuracakları yasal düzen içerisinde, başarısız olmaları halindeyse iç hukuk kurallarına göre sorumlu tutulacakları algıları mevcuttur. Üçüncü sebep genel olarak silahlı çatışma hukuku kurallarına ilişkin bilgi eksikliğidir. Devletlerin, silahlı güçlerini silahlı çatışma hukuku doğrultusunda eğitmeleri zorunlu iken, devlet dışı silahlı gruplar için bu durum grubun lider kademesi tarafından göz ardı edilebilmektedir. Dördüncü sebep, silahlı çatışma hukuku kurallarından haberdar olsalar da bazı grupların ideolojik yaklaşımları ile politik amaçları bu kurallara aykırı hareket etmeleri yönünde olabilmektedir. Bu durumun en açık örnekleri DAEŞ ve EL-Kaide örgütlerinde görülebilmektedir. Ancak bunlar dışında birçok örgüt de benzer bir minvalde hareket etmektedir. Beşinci sebep organizasyon yapısındaki yanlışlıklar ve yetersizliklerdir. Eğer grubun yapısı, silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket etmeyi hem uygulatabilecek hem de kontrol edebilecek seviyede değilse, ihlallerin yaşanması da yüksek ihtimaldedir. Altıncı ve sonuncu sebep

[172] VAN SCHHACK, Sf.285, Alıntılanan Metin: "Opinion on the International Legal Obligations of Council of Europe Member States in Respect of Secret Detention Facilities and Inter-State Transport of Prisoners", 17 Mart 2006, Op. No. 363/2005, CDL-AD (2006)009, Pgf.78, http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD(2006)009-e.asp

ise grupların bir uluslararası hukuk süjesi gibi hareket ederek, anlaşmaları ya da genel teamülleri sahiplenme duygusundan yoksun olmalarıdır. Zira devletler gibi bir yaptırım mekanizmasına tabi olma fikri özellikle grubun lider kademesinde yerleşik bir algı değilse, grubun üyelerinde de bu yönde bir algı ya da davranış değişikliği meydana gelmemektedir.[173] Devlet dışı silahlı grupların uluslararası anlaşmalar ya da kurallarla bağlılığına ilişkin girişimler genellikle tek taraflı bir bildirge şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en bilineni de Cenevre Çağrısı (Sivil Toplum Kuruluşu) tarafından hazırlanan "Taahhüt Belgesi"dir. Bu belgeler sayesinde silahlı gruplar tek taraflı olarak belirli silahlı çatışma hukuku kurallarına uygunluk bildiriminde bulunmaktadırlar. Şimdiye kadar, anti-personel mayınlarının kullanımının yasaklanmasına ilişkin[174], çocukların silahlı çatışmaların etkilerinden korunması için[175], silahlı çatışmalarda cinsiyet ayrımının ve cinsel şiddetin engellenmesi[176] ve silahlı çatışmalarda sağlık hizmetlerinin yürütülmesi[177] başlıklarında olmak üzere dört alanda taahhüt belgeleri düzenlenmiştir.[178]

Terörizmle mücadelede uygulanması gereken hukuk kuralları konusunda doktrinde bir görüş birliği mevcut değildir. Bu durumun çeşitli nedenleri bulunmakla birlikte temel sorunlardan birinin terörizmin tanımı konusunda yaşandığını söylemek mümkündür. Zira gerek BM Güvenlik Konseyi gerek NATO gerekse de diğer uluslararası kuruluşlar ya da sözleşmeler nezdinde üzerinde mutabakata varılmış bir terörizm tanımı mevcut değildir. Terörizmin çeşitli ortaya çıkış şekillerine karşı imzalanmış müşterek sözleşmeler bulunmakla birlikte, topyekûn bir karşı koymayı

---

[173] BELLAL A., "Welcome on Borad: Improving respect for International Humanitarian Law Through the Engagement of Armed Non-State Actors", Yearbook of International Law, 2016; 19, Sf.43-46

[174] 2000 yılında yürürlüğe konulmuştur ve 52 imzacısı mevcuttur.

[175] 2010 yılında yürürlüğe konulmuştur ve 27 imzacısı nevcuttur.

[176] 2012 yılında yürürlüğe konulmuştur ve 24 imzacısı mevcuttur.

[177] 2018 yılında yürürlüğe konulmuştur.

[178] BELLAL (2016), Sf.50, Belgelerin içerikleri ve imzacılara ilişkin detaylı bilgi için, 2018 yılı raporu https://www.genevacall.org/wp-content/uploads/2019/07/GEC-RA2018A4_web-compressed-1.pdf , Erişim tarihi: 15/02/2020

içeren bir uzlaşı henüz sağlanamamıştır.[179] Tanımı ve kapsamına ilişkin bir netliğin olmadığı noktada da terörizmle mücadelede uygulanacak hukuk kurallarının tespitinde bir tekdüzelik beklemek mantıklı olmayacaktır. Doktrinde bu konuda çeşitli görüşler sunulmuştur. Taşdemir'in sınıflandırması ile görüşlerden birincisi terörizmle mücadelenin mevcut kolluk uygulamaları bağlamında yürütülmeye devam edilmesi yönündedir. Bu görüşün temel dayanağı, silahlı çatışma hukukunun kapsam olarak eşdeğer statülü unsurlar arasındaki mücadeleyi kapsadığından hareketle, terörist unsurlara insani korumalar sağlamanın terörizme meşru bir anlam kazandırma yönünde kullanılabileceğidir. Karşıt bir görüş ise terörizmle mücadelede silahlı çatışma hukuku kurallarının işletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Mevcut haliyle ya da yeniden düzenlenerek uygulanacak kurallar ile içinde bulunduğumuz yüzyılın silahlı çatışma şekli olan ve günümüzün en önemli güvenlik sorununu teşkil eden terörizme karşı sistematik ve bütüncül bir uygulama sağlanabileceğini belirtmektedirler. Zira silahlı çatışma hukukunun ortaya çıkış ve gelişim süreci incelendiğinde, temel insani değerlerin ve teamül kuralarının korunmakla birlikte diğer düzenleyici kuraların dönemin silahlı çatışma ve savaş yöntemlerine göre şekil aldığı, yeni bir mücadele şekli olan terörizme karşı da gerekli düzenlemelerin yapılarak temel esasların korunabileceği fikrinden hareket edilmektedir. Bu görüşü savunan yazarlar arasındaki en büyük ayrım ise mevcut kuralların sürdürülmesi ile revize edilmesi konusunda yaşanmaktadır. Üçüncü bir görüş ise teamül hukukunun geliştirilerek yeni düzene uygulanması yönündedir. Bu görüşe göre her iki uygulama biçimi de kendi içinde eksiklikleri barındırmaktadır. Bu nedenle yapılması gereken hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk kurallarının temel esaslar korunarak müşterek bir biçimde sürdürülmesidir.[180]

[179] Terörizmle mücadele kapsamında imzalanan sözleşmelerle ilgili detaylı bilgi için Bkz. Dipnot 167

[180] TAŞDEMİR (2012), Sf.78-84; RONA, Sf.62

Doktrinde yeni bir terörle mücadele silahlı çatışma hukuku kurallar bütünü oluşturulmasına ilişkin görüşler de mevcuttur.[181] Bir diğer taraftan, özellikle ABD söylemlerinde terörle mücadelenin bir uluslararası silahlı çatışma olduğu yönündeki görüşe sıklıkla rastlanmaktadır. Her ne kadar devletler arasında olmasa da sınırları belirsiz olsa da başlangıcına ve bitişine ilişkin tespitler mümkün olmasa da ve devlet dışı tarafların bir savaşan statüsü kazanması mümkün olmasa da "teröre karşı savaş" söylemi tercih edilmekte ve uygulamada silahlı çatışma hukuku kurallarının uygulanması yönünde bir eğilim gösterilmektedir. Tabi ki bu eğilim insan hakları hukuku ya da iç hukuk kuralları yerine silahlı çatışma hukuku kurallarının tercihi anlamına gelmekte ve böylece yaşam hakkına yönelik ihlaller, dar bir kapsamda olsa da, hukuka uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır.[182] Ancak bu kabulün karşılığında, teröristlere savaşan statüsü kazandırarak ceza kanunlarına tabi olduklarında sahip olmadıkları birtakım hak ve korumalar sağlanması riskini de mutlak suretle değerlendirmek gereklidir. Zira bu kabul neticesinde çatışmanın her iki tarafı, en azından silahlı çatışma hukuku kurallarının uygulanması bakımından eşit statülere sahip olacak ve devletin meşru varlığına karşı çıkan bir terörist organizasyon, bizzat devletin kendisince tanınmış hale gelecektir. Bu durum da günümüzde devletlerin temel çekincelerinden biri haline gelmiştir.[183] Teröristlerin ve silahlı çatışma hukuku kurallarına göre savaşan statüsünde bulunan kişilerin ayrımının doğru yapılması, uygulanacak hukuk kurallarının belirlenmesi bakımından önemlidir. Teröristler, terörizmin tanımından hareketle, halk üzerinde korku ve tehdit oluşturmak maksadıyla düzensiz ve beklenmeyen saldırılar gerçekleştiren, bombalar ve el yapımı patlayıcılar kullanan kişilerdir. Ancak harekâtın türüne ve gelişimine göre savaşan statüsünü haiz

[181] Bu görüş hakkında detaylı bilgi için bkz. SULMASY G.M., *"The Law of Armed Conflict in the Global War on Terror: International Lawyers Fighting the Last War"*, Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy, C.19, S.1, Sf.309-316

[182] RONA, Sf.64

[183] SASSOLI M., *"Use and Abuse of Laws of War in the War on Terrorism"*, Law & Inequality: A Journal of Theory and Practice, 2004, C.22, S.2, Sf.195-196

kişilerin de zaman zaman benzer taktikleri kullanmaları mümkündür. Askeri hedeflere yönelik ve orantılılık prensibine uygun olduğu sürece bu kişilerin silahlı çatışma hukukuna bağlılığı değişmemektedir.[184]

Terörist eylemlerin uluslararası hukuk düzeni içerisinde nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusundaki uyuşmazlık, kuvvet kullanma yasağında da ortaya çıkmaktadır. Zira devlet dışı silahlı gruplara karşı kuvvet kullanımı BM Şartı Md.2/4 kapsamında değerlendirilememektedir. Bu nedenle BM Güvenlik Konseyi terörizmi uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit olarak değerlendirmesine[185] rağmen, kolektif güvenlik mekanizmasının etkin bir şekilde terörizmle mücadele konusunda işletilememesi sonucu ortaya çıkmıştır. Devletlerin terörizme desteği neticesinde çatışmanın tarafı haline gelmeleri haricinde BM Şartını uygulamaya koymak mümkün olamayacaktır.[186] Bu noktada belirtmek gerekir ki iç karışıklıklar, isyanlar, izole ve münferit şiddet eylemleri uluslararası silahlı çatışmalar sınıfına dâhil edilmemektedir. Aynı şekilde terörist eylemlerin de, devlet adına hareket eden terör örgütleri istisna olmak kaydıyla, ne uluslararası silahlı çatışmalar kategorisine ne de iç silahlı çatışmalar kategorisine girmesi mümkün görünmemektedir.[187]

Çalışmanın birinci bölümünde silahlı çatışmaların muhtelif görünüş şekilleri ile bunların silahlı çatışmalar hukuku bağlamında değerlendirilmiştir. Ayrıca günümüzde sıklıkla karşılaşılan terörizm eylemleri ve terörizmle mücadelenin silahlı çatışma hukuku kapsamında değerlendirilemeyeceğine ilişkin bir çıkarım yapılmıştır. İkinci bölümde özel bir muharebe türü olarak meskûn mahal muharebeleri ve silahlı çatışma hukuku uygulamalarına ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır.

---

[184] DETTER I., *"The Law of War and Illegal Combatants"*, The George Washington Law Review, 2007, C.75, S.5/6, Sf.1066

[185] TAŞDEMİR (2016), Sf.67; GREENWOOD C., *"International Law and War Against Terrorism"*, International Affairs, 2002, C.78, S.2, Sf.303

[186] TAŞDEMİR (2016), Sf.66-67

[187] Ibid, Sf.187

İKİNCİ BÖLÜM

MESKÛN MAHAL MUHAREBELERİNDE SİLAHLI ÇATIŞMALAR HUKUKU UYGULAMALARI

Barış zamanında insan hakları hukukunca düzenlenen temel hak ve hürriyetler bakımından, savaş zamanlarında silahlı çatışma hukuku devreye girer. Ancak her iki hukuk sistemi birtakım felsefi farlılıklar içermektedir. Silahlı çatışma hukuku temel olarak ölümün ya da zararın, savaş şartlarında var olabileceği fikrinden hareket etmektedir. Zira 1868 St.Petersburg Bildirisinde de savaşın zararlarının en aza indirilmesini temel almaktadır. Lahey Kuralları da bu ana fikrin etrafında şekillenmiştir. Cenevre Kuralları da esas olarak insanilik ilkesi ve askeri gereklilik ilkesi arasında bir denge sağlamak üzerine kurulmuştur.[188] UAD da Nükleer Silah Tehdidi veya Kullanılmasına İlişkin Danışma Görüşü'nde, çatışma durumunda yaşam hakkında ilişkin değerlendirmesinde, *lex specialis* gereği olarak silahlı çatışma hukukunun devrede olacağını belirtmiştir.[189] Ancak belirli bölge ve nüfus üzerinde kontrol sağlanırsa bu durumda artık silahlı çatışma değil, kolluk uygulamaları söz konusu olacaktır. Kolluk uygulamaları bakımından uygulanması gereken kurallar bütünü insan hakları hukukunda düzenlenmektedir. Hukukun genel ilkeleri olarak, ayrım gözetme ilkesi, gereksiz acıdan kaçınma ilkesi ve insani davranış ilkesi silahlı çatışmalardan bağımsız olarak sürekli gözetilmelidir.[190] Bununla birlikte, uygulama her zaman teorideki gibi tekdüze bir yapı sergilemez. Zira Libya ve Suriye örneklerinde bu durum açıkça görülmüştür. Çatışmaların karma bir yapı sergilediği, yani hem uluslararası silahlı çatışma, hem iç silahlı çatışma hem de kolluk uygulamalarını gerektirir bir iç

[188] GARRAWAY, Sf.384 ; ARIMATSU, CHOUDRY, Sf.3

[189] BELLAL A., DOSWALD-BECK L., *"Evaluating the Use of Force During the Arab Spring"*, Yearbook of International Law, 2011; 14 Sf.23 ; O'DONOUGHE, Sf.127

[190] FLECK (2011), Sf.354

karışıklık durumu ortaya çıkarsa, hem insan hakları hukuku hem de silahlı çatışma hukuku eş zamanlı olarak uygulanmak zorundadır.[191]

Günümüzde savaşın değişen doğası askeri taktiklerdeki değişimi de zorunlu kılmaktadır. Geçmiş tecrübelerden faydalanarak hataların tespiti ve doğru hareket tarzlarının bir sonraki eylemde uygulanması bir askerî harekât için elzem olmakla birlikte, mevcut şartlara uyum sağlayamayan ve eski taktikleri güncellemeden uygulayan kuvvetler de yarardan çok zararla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumun örnekleri Rusya ve İsrail için görülebilmektedir. 1979 yılında Afganistan'da başarlı bir şekilde kullandığı zırhlı araçlarla ilerleme taktiğini 1991 yılında Çeçenistan'da yeniden uygulayan Rusya, Çeçen direnişçilerin düzensiz savaş taktikleri karşısında büyük zayiatlar vermiştir. Benzer şekilde İsrail de Arap-İsrail Savaşları'nda kullandığı Kısa Süreli ve Yüksek Tempolu Harekât Doktrini'ni Hamas ve Hizbullah karşısında uygulamaya çalışmış ancak karşı tarafın düşük tempolu yıpratma stratejisi karşısında başarısız olmuştur.[192] Bu iki örnek ve tarih sahnesinde karşılaşılabilecek diğer örneklerin ortak noktası, icra edilecek her bir harekâtın ya da meydana gelen her bir silahlı çatışmanın kendine özgü bir yapıda olduğunun ve süreç içerisinde savaşın doğasının değişimler gösterdiğinin kabulünün zorunlu olduğudur.

Şehirler tarih boyunca savaş alanları olarak kullanılmıştır. M.Ö. 146'da Kartaca'nın yerle bir edilişinden 1995'te Grozni'deki yıkıma kadar silahlı kuvvetler meskûn mahallerde harekâtlar icra etmişlerdir. Ancak bu durum tercih edilen bir hareket tarzı değildir. Komutanlar yüksek binaların, dar sokakların, sivillerin ve diğer engellerin mevcut olduğu meskûn mahaller yerine ateş ve hareket imkânlarının geniş olduğu ve

---

[191] BELLAL, DOSWALD-BECK, Sf.24; UAD'ın İsrail güvenlik duvarına ilişkin danışma görüşünde de belirttiği üzere, *"İnsan hakları hukuku ve silahlı çatışma hukuku arasındaki ilişki için üç ihtimal söz konusudur. Bazı haklar sadece insan hakları hukukunun, bazı haklar sadece silahlı çatışma hukukunun, bazı haklar da eş zamanlı olarak her iki hukuk dalının ortak konusudur. Mahkeme önündeki meselede her iki hukuk dalını da incelemek durumundadır."*, GARRAWAY, Sf.388

[192] ŞEHİTOĞLU, Sf.11

görerek atış yapılabilen açık alanları tercih ederler.[193] Bununla birlikte ABD Askeri Talimnamesi FM90-10 Meskûn Mahallerde Askeri Operasyonlar'ın ilk sayfasında *"Taktik doktrin, meskûn mahal operasyonlarının yalnızca gerekli olduğu zamanlarda icra edilebileceğini ve aksi durumlarda bu riskli ve yüksek maliyetli zor çevrelerde harekâttan sarfınazar edilebileceğini vurgular"* ifadesi yer almaktadır.[194] Günümüzün meskûn mahalleri, özellikle de üçüncü dünya ülkelerinde teknolojik, lojistik ve yapısal üstünlüklere sahip modern silahlı kuvvetlere karşı mücadele veren zayıf kuvvetler tarafından, rakiplerinin avantajlarını dengelemek için asimetrik bir çarpan olarak tercih edilmektedir.[195]

Dünyadaki hızlı şehirleşme eğilimi, gelecekte silahlı çatışmaların meskûn mahallere taşınmasına iki şekilde neden olacaktır. İlk olarak klasik doktrindeki açık savaş alanları gitgide azalmaktadır. Bu durum silahlı kuvvetlerce meskûn mahallerden uzak bir harekât alanı seçilmesi ihtimalini düşürmektedir. İkinci olarak ise şehirlerin yarattığı sosyal, politik ve ekonomik çatışmaların uzun vadedeki dönüşümlerinin silahlı çatışmalara evirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum da genellikle düzenli ordular karşısında devlet dışı silahlı grupların mücadelesi şeklinde ortaya çıkan iç silahlı çatışmalar olarak sonuçlanmaktadır. Mogadişu, Moskova, Saraybosna, Belfast, Monrovya, Port-au-Prince ve hatta New York örneklerinde de görüldüğü üzere, artık mücadele sahaları çöller, stepler ya da ovalar değil şehirlerdir. Politik amaçlara ulaşabilmek için şiddetin bir yöntem olarak tercihi günümüzde artan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.[196]

Askeri harekâtların değişen coğrafyası da sivillerin git gide harekât bölgeleri içinde kalmalarına ve silahlı çatışmalardan doğrudan etkilenir bir hale gelmelerine

---

[193] ROSENAU, Sf.371-372

[194] Ibid, Sf.372

[195] Ibid, Sf.371

[196] Ibid, Sf.372-373

neden olacaktır. Brooks'un ifadesiyle eğer CS'nin öngördüğü şartlara uygun bir kurgusal savaş ortamı oluşturulabilseydi, yani tarafların üniformalı askerleri geniş bir savaş alanında karşı karşıya gelseler ve siviller de çatışma bölgesinden güvenli bir uzaklıkta korunuyor olsalardı bu durumda savaşanların ayrımına gitmek oldukça kolay olabilirdi. Ancak modern çatışmalar, ki on dokuzuncu yüzyıldan itibaren dönüşümün varlığı kabul edilebilir, bu varsayımsal şartların çok uzağında gerçekleşmektedir. Gerek gayrinizamî harpte gerekse de düzenli askerî harekâtlarda artık sivillerin çatışma alanlarına dâhil olması ya da dâhil edilmesi olağan bir durum haline gelmiştir. Çatışmalarda bilfiil rol almasalar bile, geri hizmetlerde, ikmal desteğinde ve teknik desteğin sağlanmasında sivillerin mutlak suretle payları vardır. Bu durum, gelişen teknoloji ve silah sistemlerinin artan menzilleri ile birleştiğinde cephe hattı ve cephe gerisi kavramlarının iç içe geçmesine ve aralarındaki ayrımın gitgide zorlaşmasına neden olmaktadır.[197]

Nüfus yoğunluğunun artışı ile birlikte devlet dışı silahlı grupların imkân ve kabiliyetlerinin şehirlerde daha yüksek seviyede bulunması kıstasları gelecekte silahlı çatışmaların meskûn mahallerde yoğunlaşacağı yönünde bir görüş oluşturmaktadır. Özellikle Ukrayna'da 2014'ten itibaren hem devlet hem de devlet dışı aktörlerin meskûn mahallerde harekât taktiklerini aktif kullanımı bu savı destekler niteliktedir.[198] Bağdat, Karaçi, Mogadişu gibi örneklerde de görüldüğü üzere mücadele edilen silahlı grupların yapısı klasik ayrılıkçı hareketlerden kompleks ve terörizm ve diğer organize suçlarla ilişkili yerel ve zaman zaman da uluslararası bağlantılara sahip gruplara dönüşmüştür. Bu durum, tek bir çerçevede birden fazla çatışma unsurunu içeren çatışmaların hibridleşen yapısı ile de uyumluluk göstermektedir. Bu durum şehirleri, kendi bünyesinde birbiri ile bağlantılı ve korunaklı, yoğun ve alışılmışın dışında bir

---

[197] BROOKS R.E., *"War Everywhere: Rights, National Security Law and the Law of Armed Conflict in the Age of Terror"*, University of Pennsylvania Law Review, 2004, C.153, Sf.730

[198] SAMPAIO, Sf.72

yapıda bulunması nedeniyle, belirtilen tarzdaki silahlı unsurlar için çatışmanın sürdürülmesinde gerekli bir coğrafya haline getirmektedir.[199]

Jensen'in Rosenberg ve Schmitt'ten alıntılayarak aktardığı üzere, Suriye'de DAEŞ'e karşı yürütülen mücadelede karşılaşılan zorluklardan birini şu şekilde belirtmiştir. Suriye'nin Rakka şehrindeki hükümet konağının DAEŞ tarafından karargâh olarak kullanıldığının ve DAEŞ militanlarının, hatta El-Bağdadi'nin dahi zaman zaman burada bulunduğunun bilinmesine rağmen binaya saldırı düzenlenememiştir. Bunun sebebi ise, binanın alt katının aynı zamanda bir hapishane olarak kullanılıyor olmasıdır.[200] Sözkonusu durumu silahlı çatışma hukuku bakımından değerlendirmek gerekirse, DAEŞ tarafından savunan tarafın sivillerin korunması sorumluluğunun açık bir ihlali olduğu ortadadır. Saldıran tarafın, harekâtın icra edildiği bölgenin coğrafi ve demografik şatlarını tahlille, harekât planlamasını buna göre yapması zorunluluğu bulunmakla birlikte, DAEŞ örneğinde olduğu gibi, savunan tarafın sivilleri adeta bir kalkan olarak kullanarak diğer tarafı bir silahlı çatışma hukuku ihlaline zorlaması da kabul edilebilir bir seçenek değildir. Zira burada saldıran tarafın silahlı çatışma hukukuna uygun olarak elde edilecek askeri kazanıma orantısız bir güç kullanımı gerçekleştirmemek adına harekâtı iptal etmesi beklentisi ile meskûn mahalden faydalanmaya çalışan tarafın hareket tarzı, kanunu bir koruma olarak kullanmaya çalışırken tam olarak yasaklanan diğer eylemleri gerçekleştirerek açık bir silahlı çatışma hukuku ihlali gerçekleştirmektedir.[201]

---

[199] Ibid, Sf.76

[200] JENSEN E.T., *"Precautions Against the Effects of Attacks in Urban Areas"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.148, Alıntılanan Metin: ROSENBERG M., SCHMİTT E., *"In ISIS Strategy, U.S. Weighs Risk to Civilians"*, The New York Times, 19 Aralık 2015, www.nytimes.com/2015/12/20/us/politics/in-isis-strategy-usweighs-risk-to-civilians.html

[201] JENSEN, Sf.168-169

1. MESKÛN MAHAL MUHAREBESİ KAVRAMI

Ortaçağ Savaşları'nda kuşatmalar oldukça uzun sürmesi ve taarruz eden ordunun kaynakları ve askeri gücünde ciddi kayıplara neden olması dolayısıyla mümkün mertebe tercih edilmezdi. Ancak zaruri ya da stratejik noktaların ele geçirilmesi durumunda ise şehrin ve bu şehirde yaşayanların kaderi doğrudan şehri fetheden komutanın kararına kalmaktaydı. Birçok ordunun sefer kayıtları incelendiğinde yağma eylemlerinin oldukça fazla olduğu ve bu eylemin "savaş ganimeti" mantığıyla yapıldığı görülmektedir. Nüfus açısından ise şehirde yaşamaya devam etmekten sürgüne, savaş esiri yapılmaktan öldürülmeye kadar uzanan oldukça geniş bir yelpaze mevcuttu.[202] Günümüzde bir şehrin kuşatılması hem taarruz eden hem de savunan taraf açısından ciddi sorunlar taşımaktadır. Askeri doktrinde en son yol olarak tercih edilmesi gerektiği belirtilen kuşatmalarda maksat savunan tarafın fiziksel ve psikolojik olarak yıpratılması ve temel insani ihtiyaçlardan yoksun bırakılmasıdır. Ancak bu durum, kuşatılan bölgedeki siviller için de ortaya çıkmakta ve belki de askeri birliklere nazaran daha fazla etkilemektedir.[203] Siviller açısından olası sonuçlar değerlendirildiğinde ciddi insan hakları ve silahlı çatışma hukuku ihlalleri oluşması da yüksek ihtimaller arasındadır.

Klasik askeri doktrinde meskûn mahallerde muharebe kavramı ilk olarak 1979 tarihli bir ABD Sahra Talimnamesi'nde ortaya konmuş olup, şehirlerin karmaşık, müstahkem ve riskli yapıları nedeniyle kaçınılması gereken bir tür olarak belirtilmiştir.[204] Her ne kadar küresel eğilim şehirleşme yönünde olsa da batılı ordular meskûn mahal muharebelerini odak noktası yapma konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Çünkü öğreti ve uygulamalar meskûn mahallere yapılacak bir müdahaleyi kesinlikle son çare olarak öne sürmektedir. Meskûn mahal muharebelerinin

---

[202] BERNARD V., *"War in Cities: The Spectre of Total War"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.2

[203] WATTS S., *"Under Siege: International Humanitarian Law and Security Council Practice Concerning Urban Siege Operations"*, Harward Law School Project on Law and Security – Counterterrorism and Humanitarian Engagement Project, 2014, Sf.3

[204] SAMPAIO, Sf.77

kendine has zorluklarının yanı sıra, uzun süreli harekâtın gerek mali yükü gerekse de teknolojik ve personel ihtiyaçları bu durumu daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. [205] Şehirler, sokaklar, doğal ve yapay engeller ile sivillerin varlığı askeri hedeflerin tespitinde birçok engel teşkil etmektedir. Bununla birlikte, askeri birlikler meskûn mahallerde harekât icra ederken silahlı çatışma hukuku kurallarına açık alanlardakine oranla çok daha fazla dikkat ve özen göstermek durumundadırlar. Dahası, meşru bir harekâtın varlığından bahsedebilmek için, karşı taraf ihlaller gerçekleştirse dahi silahlı çatışma hukuku kurallarına mutlak bir uyum gayesi ile hareket edilmelidir. Özellikle de askeri hedeflerin ve kullanılacak silah mühimmat sistemlerinin seçiminde sivillerin korunmasının birincil öncelik olduğu unutulmamalıdır.[206]

Bununla birlikte birçok yazar gelecekteki savaşların artık şehirlerde gerçekleşeceğini belirtmektedir. Gelişen savaş teknolojisi, nüfus yoğunlukları, yapılaşma ve iskân, askerî harekâtın gereklilikleri gibi konular değerlendirildiğinde askerî harekâtın odak noktası kaçınılmaz olarak şehirler üzerinde toplanmaktadır. Diğer taraftan, özellikle ülke içerisindeki silahlı unsurlar açısından ise, meskûn mahaller oldukça yüksek bir asimetrik çarpan olmaktadır. Düzenli orduların teknolojik ve silah gücüne sahip olmayan bu unsurlar, askerî harekât açısından hayati önemi haiz olan arazi üstünlüğünü elde tutabilmek için açık alanlar yerine meskûn mahallerin karmaşık yapısını tercih etmektedir.[207]

Açık alanda gerçekleştirilen bir konvansiyonel harp ki klasik doktrinde tercih edilen harekât şeklidir, başarılı bir icra için oldukça fazla kaynak, eğitim ve mükemmel bir organizasyon gerektirir. Ancak bu tarz bir harekâtın taşıdığı zorluklar, işin içine meskûn mahaller girdiğinde katlanarak artmaktadır. Panama'dan Ichon'a,

[205] EVANS, Sf.38

[206] IHL Research Initiative, *"Conduct of Military Operations in Urban Areas"*, Monitoring Intenational Humanitarian Law in Iraq, 2004, Sf.1, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/D633328DB1E855D5C1256FAA0034DA79-Military_Urban_Areas_Harvard_May_2004.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[207] BERNARD, Sf.4

Stalingrad'dan Grozni'ye meskûn mahal operasyonları, zayıf iletişim ve eşgüdüm, zor komuta kontrol, zor hedef tespiti, kısa temas mesafeleri, ulaşım ve ateş desteği unsurlarının etkinliğinin azlığı ve cephe hattına lojistik destek sağlanmasında yaşanan zorluklarla tanımlanmıştır. Yüksek binalar, altyapı kanalları ve tüneller açık alanda olmayan bir üçüncü boyutu harekât sahasına dâhil etmişlerdir. Sahip olunan teknolojik üstünlüğün de meskûn mahaldeki bir düşmana karşı fayda sağlayamadığı örneklere sıklıkla rastlamak mümkündür. Çatışma sahasını binaların içine taşınması ile birlikte komuta kontrol yapısının özellikle de yüksek seviyeli komutanlar için oldukça zor bir hale dönüşmesi, icra edilen faaliyete ilişkin anlık takibin ve sağlıklı veri akışının kaybolması sonuçları ile karşılaşılmaktadır.[208]

Tarihsel veriler, meskûn mahal operasyonlarının insan gücü yoğunluklu olarak gerçekleştiğini göstermiştir. Şehirlerin temizlenmesi ve elde tutulabilmesi için kullanılan piyade birlikleri sayılarının yüksek olması gereklidir. Klasik doktrinde taarruz eden taraf ve savunan taraf arasındaki 3'e 1 oranı meskûn mahallerde 9 ilâ 27'ye 1 gibi oranlara ulaşabilmektedir.[209] Meskûn mahal muharebelerinde savunan taraf, belki de hayat boyu kazanılan bir tecrübe ile binaları, yolları, tünelleri ve diğer yapıları taarruz eden tarafa göre çok daha iyi seviyede biliyor olmanın avantajını taşımaktadır. Bu durum hem ateş üstünlüğünün sağlanması bakımından hem de hareket kabiliyetini artırması bakımından ciddi bir kuvvet çarpanı olarak etki etmektedir.[210]

Savaşın şehirlere taşınması ile belirli bir harekât sahasından bahsetmek gittikçe zorlaşmaktadır. Günümüzde, gelişen teknolojiye bağlı olarak artık tüm şehir bir savaş alanı olabilmektedir. Eski zamanların kuşatmaları yerine artık sokakların çatışma alanlarına dönüştürüldüğü meskûn mahal muharebeleri vardır. Mevziler yerini evlere, irtibat hendekleri yerini yer altı kanallarına, karşılıklı düşman hatları ise yerini üç

[208] ROSENAU, Sf.385-386

[209] Ibid, Sf.387

[210] Ibid, Sf.390

boyutlu bir savaş alanına bırakmıştır.[211] Bu durumun gerekçesi, Onorato'nun Glaeser ve Sapphiro'dan aktardığı şekilde şöyle özetlenebilir. *"Savaşlar ve şehirlerin gelişiminin ilk ve büyük ihtimalle en önemli kesişimi, tarih boyunca şehirlerin saldıranlara ev sahipliği ve koruma sağlamış olmasıdır. Şehirlerin surlarla sağladığı koruma ile saldırıların sürekliliğine olanak sağlaması ve geniş sayıları barındırabilmesi, açık alanda tek başına bulunmaktan çok daha avantajlıdır. Esasen, dışarıdan gelen saldırılara karşı şehirlerin ikamet edenlerine sağladığı koruma zaman içerisinde bu kadar çok şehrin ortaya çıkışının da nedenidir."* Glaeser ve Sapphiro bu durumu *"güvenli liman etkisi"* olarak tanımlamıştır.[212] Eski zamanlarda şehirlerin surlarının sağladığı koruma, gelişen teknoloji ile birlikte bir binanın duvarlarına kadar inmiştir. Ancak ister bir kalenin savunulması isterse de meskûn mahalde çatışan birliklerin harekâtı bakımından incelendiğinde, etrafı korunaklı bir alanın savunulması, açık alanda bir birliğin hareketine oranla çok daha fazla korunma fırsatı sağlayacaktır. Hal böyle olunca da taarruz eden taraf için kaçınılması gereken bir harekât sahası olan meskûn mahaller, savunan taraf için bir müstahkem mevzi konumuna gelmektedir.

Şehirler bir harekât alanı olarak kabul edildiğinde binalar, köprüler, duvarlar ve buna benzer yapılar doğrudan engel statüsü kazanırlar. Bu durum askeri anlamda zayıf olan tarafa hem mevzi üstünlüğü hem de hareket serbestisi kazandırır. Ayrıca sokakların düzensiz yapısı, binaların giriş çıkışlarındaki farklılıklar, yer altı ulaşım yolları ve sistemleri ve dikey yapılaşma harekât sahasındaki bilinmeyenleri katlayarak artırmakta ve taarruz durumunda bulunan tarafa planlama ve icrada oldukça büyük zorluklar yaratmaktadır.[213] Her meskûn mahalin gerek nüfus yapısı, gerek altyapı sistemleri

---

[211] BERNARD, Sf.2-3

[212] DINCECCO M., ONORATO M.G., *"Military Conflict and the Rise of Urban Europe"*, Journal of Economic Growth, 2016, C.21, S.3, Sf.263, Alıntılanan Metin: GLAESER E., SHAPIRO J., *"Cities and Warfare: The Impact of Terrorism on Urban Form."*, Journal of Urban Economics, 2002, C.51, Sf.205 - 224 ; Çalışma detaylı incelendiğinde, 800'lü yıllardan 1800'lere kadar şehir nüfusundaki artışın meskûn mahallerde meydana gelen çatışmaların sayındaki artışla doğru orantılı olduğu görülebilmektedir.

[213] WATTS, Sf.2

gerekse de üst yapısı ile her durumda kendine özgü bir hareket tarzları geliştirilmesini zorunlu kılan durumları ortaya çıkarmaktadır. Harekât icrası planlanan bölgedeki toplumun kültürel değerleri ve muhtemel bir saldırı karşısında takınacakları tutum farklılıkları, altyapı ve üst yapının entegrasyonu ve oluşacak zararların kümülatif etkileri, klasik harp doktrininden farklı hareket eden düşmanların meskûn mahallerdeki hareket tarzları ve meskûn mahal kullanım seviyeleri gibi kıstaslar birbiriyle bağlantılı ve yarattığı etkiler bakımından katlanarak artan sonuçlar doğurabilmektedir.[214] İlave olarak şehirler artık silahlı çatışmalarda sembolik değerler taşımaktadır. Şehirlerin ele geçirilmesi, sivil ve askeri hedeflerin ayrımı bakımından içerdikleri zorluklar kadar yarattıkları etkinin büyüklüğü nedeniyle harekâtın dâhilinde tutulmaya devam edilmektedir. Ortadoğu'da yaşanan çatışmalar değerlendirildiğinde, Musul, Rakka, Palmira gibi şehirlerin özellikle DAEŞ'le mücadeledeki sembolik değerleri yadsınamaz. Zira DAEŞ'in devlet benzeri şehir yapılanmasına karşı ele geçirilen şehirlerin stratejik, askeri, ekonomik ve politik etkileri bulunmaktadır.[215]

Günümüzde meskûn mahallerde icra edilebilecek harekât türleri oldukça geniş bir yelpaze halini almıştır. Topyekûn askerî harekâttan insani yardıma, güvenli bölgeler oluşturmaktan tahliye koridorları teşkil etmeye kadar uzanan farklı harekât türleri her somut olayda bireysel bir inceleme ve değerlendirme ile harekâtın yürütülmesini gerektirmektedir. Harekâtın türüne ilave olarak, kullanılacak olan kuvvetin yapısı da münferit, çok uluslu, kurumlar arası nitelikte vb., icra edilecek harekâta ilişkin standartların belirlenmesini zorlaştırmaktadır.[216] Klasik askerî harekâtın temel unsurlarından biri olan ateş ve manevra taktiğine ilave olarak meskûn mahallerde bir de boyut kavramı işin içine girmektedir. Birliklerin sevk ve idaresi yüksek katlı

---

[214] ŞEHİTOĞLU, Sf.14-18

[215] DURHIN N., *"Protecting Civilians in Urban Areas: A Military Perspective on the Applcation of International Humanitarian Law"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.181

[216] EVANS, Sf.50

yapılaşmaların getirdiği zorlukların yanı sıra, her şehrin kendine özgü yapısı ile daha da karmaşık bir hal almakta ve oldukça detaylı bir planlamayı zorunlu kılmaktadır. Ayrıca orduların da muhtelif imkân ve kabiliyetlere sahip sınıf ve türlerde birliklerden teşkil edilmesi gerekmektedir ki bu durum da personel ihtiyacı ve maliyet çarpanlarına ilave oluşturmaktadır.[217] Bu durum ABD'li General Charles Krulak tarafından *"askeri güçlerin, klasik bir savaş alanındaki bütün taktiksel zorluklarla, sadece üç blokluk bir alan içerisinde karşılaşabileceği"* şeklinde ifade edilmiştir.[218] Klasik harp doktrininin yüksek tempolu icrasına karşın meskûn mahallerde harekât baskın, hedef tespiti ve koordinasyon prensiplerinin bir karışımı şeklinde icra edilmektedir. Bu nedenle yoğun ateş gününe nazaran, yakın mesafe muharebeleri ön plana çıkmakta ve kullanılacak birliklerin teşkilinde birincil öncelik haline gelmektedir.[219]

Meskûn mahalde muharebenin tüm zorluklarına rağmen Grozni'deki harekâtta Ruslar zayıf istihbarat, yetersiz hazırlık ve gereksiz bir özgüvenle gerçekleştirdikleri saldırılarda, masraf olmaması için casus uydularını dahi kapatma cihetine gitmişlerdir. Diğer taraftan Çeçenler de Stalingrad benzeri bir savunmayla, binaları müstahkem mevzilere dönüştürmüşler, keskin nişancı mevzileri ve yol kapamaları ile takviye etmişlerdir. Birlik teşkillerini de sayıca az ancak hareket kabiliyeti yüksek olacak şekilde oluşturmuşlar, anti-tank silah ve mühimmatı taşıyan bir kişi ile onun korumasındaki iki piyade tüfeği nişancısından müteşekkil üç kişilik timlerle hareket etmişlerdir. Ayrıca Çeçen kuvvetleri meskûn mahalleri, Rus tank ve piyade birliklerini kanalize etmek için kullanmışlar ve daha sonra onları çevreleyerek imha etmişlerdir.

[217] ŞEHİTOĞLU, Sf.22; EVANS, Sf.45

[218] SAMPAIO, Sf.85

[219] ŞEHİTOĞLU, Sf.20

Grozni'de kullanılan Rus tanklarının yaklaşık %70'i bu taktiklerle muharebe dışı bırakılmıştır.[220]

Psikolojik operasyonlar Grozni'deki her iki tarafça da yoğun şekilde kullanılmıştır. Rusların, Çeçenleri silahlarını bırakmaya ikna etmek için megafonlarla ses yayını yapmaları ve broşürler dağıtmaları gibi taktik hareketlerden; Rusların Grozni'deki harekâtı bir barışı koruma misyonu olarak tanımlamaya çalışması gibi stratejik seviyeye kadar çeşitli girişimler gerçekleşmiştir. Çeçen tarafı ise sivil halk arasında destek sağlayabilmek için Rusların kimyasal silah kullandığı, karşı tarafta bir çekince oluşturmak için ise Çeçenistan'ın elide nükleer silahlar bulunduğu şeklinde söylentiler yaymışlardır.[221]

Meskûn mahallerde en önemli askeri sorun binaların temizlenmesidir. Bir İsrailli generalin ifadesiyle *"Her bir oda yeni bir savaş alanıdır."* Çünkü binanın içine girildiği andan itibaren ne ile karşılaşılacağı bilinmemektedir. Kesinlikle gerekli olmadığı müddetçe bu görünmez savaş alanlarından uzak durulmalıdır. *"İhtimal dâhilindeyse şehirlere girilmemelidir. Eğer girildiyse, düşmanın olduğu bölgelerden uzak durulmalıdır. Eğer bu da zorunlu ise binalara girmekten kaçınılmalıdır."* [222]

Son yıllardaki en şiddetli çatışmalar meskûn mahallerde gerçekleşmiştir. Suriye'nin Halep şehrinde taraflar, sivil nüfusun varlığına rağmen çatışmaları sürdürmüşler ve neticesinde şehir neredeyse tamamen yıkıma uğramıştır.[223] ICRC Başkanı Peter Maurer'e göre Halep *"modern çağlarda görülen en yıkıcı meskûn mahal muharebelerinden birine tanıklık etmektedir."* [224] Irak'ın Musul şehri, hükümet güçleri tarafından DAEŞ'le mücadele sürecinde bombalanmış, benzer şekilde Ukrayna'nın

---

[220] JOES A.J., **Urban Guerilla Warfare**, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2007, Sf.132-150; ROSENAU, Sf.383

[221] Ibid, Sf.384

[222] Ibid, Sf.377-378

[223] SAMPAIO, Sf.73

[224] BERNARD, Sf.4

Donetsk şehri de ayrılıkçı gruplarla hükümet güçlerinin ağır silahlı mücadelesine tanıklık etmiştir.[225] Benzer şekilde Yemen'de de 2011 yılında meydana gelen çatışmalar bir karma bir nitelik izlemiştir. San'a şehrinde, Salih'e bağlı kalan silahlı kuvvetler ile El-Ahmer ailesini destekleyen silahlı gruplar arasında meydana gelen çatışmalarda birçok bina zarar görmüş ve sivillerin birçoğu bölgeyi tahliye etmek zorunda kalmıştır. Sana şehrinde başlayan karışıklık diğer şehirlere de sıçramış ve Yemen Hava Kuvvetleri ile Deniz Kuvvetleri de çatışmalara dâhil olmuştur.[226] Kızılhaç'ın 2011 raporunda Yemen'in belirli bölgelerinde silahlı çatışmaların varlığı kabul edilmişken, 2012 raporunda birçok silahlı çatışmanın varlığı ve şiddet eylemlerinin arttığı ortaya konmuştur.[227]

Dünya Bankası'nın 2011 yılı Dünya Gelişim Raporu'na göre, 2000'li yıllarda meydana gelen silahlı çatışmaların %90'ı, daha önceki 30 yıllık süre içerisinde başka bir silahlı çatışmaya maruz kalan ülkelerde meydana gelmiştir. Bu nedenle çatışma önleme mekanizmaları da bu ülkelere yoğunlaşmaktadır.[228] Meskûn mahallerde yaşanan silahlı çatışmaların, özellikle Halep, Felluce, Sirte, Maidiguri ve Musul gibi yoğun nüfuslu şehirlerde meydana gelen çatışmalarla, yaklaşık 50 milyon insanı etkilediği değerlendirilmektedir.[229]

Bu durumla bağlantılı bir diğer sorun ise göç olmaktadır. Hem sığınmacılar hem de ülke içerisinde yer değiştiren kişiler açısından konu incelendiğinde, oldukça yüksek sayılarla karşılaşılmaktadır. Özellikle çatışma bölgelerinden kaçan nüfusun kitlesel göç hareketleri hem ülke sınırları içinde hem de komşu ülkeler ve diğer ülkeler açısından büyük krizlere neden olmaktadır. BMMYK verileri incelendiğinde 2019 yılı itibariyle

---

[225] SAMPAIO, Sf.73

[226] ARIMATSU, CHOUDRY, Sf.23

[227] Ibid, Sf.28

[228] SAMPAIO, Sf.80

[229] BM Güvenlik Konseyi Raporu, *"Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict"*, S/2017/414, 10 Mayıs 2017, Sf.4, Pgf.16 (Bundan sonra "Güvenlik Konseyi Raporu" olarak kullanılacaktır.)

25,9 milyon kişinin göçmen, 3,5 milyon kişinin ise sığınmacı statüsünde bulunduğu görülmektedir. Ülke içinde yerinden edilen 41,3 milyon kişi de sayıya dâhil edildiğinde dünya göç hareketliliği 70,8 milyonluk bir sayıya ulaşmaktadır ki bu sayı her geçen gün artış göstermektedir.[230]

Belirtilen şartlar altında birçok kişi evlerini, şehirlerini ve hatta ülkelerini terk etmektedir. Kalanlar için durum çok daha sıkıntılı bir hal almaktadır. Şehirlerin neredeyse tüm altyapısının zarar gördüğü, hayati önemi haiz hizmetlerin sunulamadığı, işlerin okulların ve dükkânların kapalı olduğu adeta hayalet şehirlerde yaşamlarını sürdürme çabasının yanı sıra bir de güvenlik tehdidi ve suça maruz kalma endişesi söz konusu olmaktadır.[231] Çatışma alanı haline gelmiş bir meskûn mahalde yaşayanlar için risk ve sorun teşkil eden konularda Bernard'ın sınıflandırması izlenecek olursa;

a. Güvenlik
b. İaşe
c. Elektrik ve yakıt
d. Sağlık hizmetleri
e. Gelecek (iş, okul vb.) olarak sıralanabilir. [232]

Bir diğer konu ise bu çatışmaların ve özellikle silahlı çatışma hukuku ihlallerinin mali boyutudur. Dünya Bankası verilerine göre Yemen'in yeniden inşası yaklaşık 15 milyar $, Suriye'nin yeniden inşası ise yaklaşık 150 milyar $ maliyet gerektirecektir.[233]

Meskûn mahallerde harekâtın bir diğer önemli konusu da silahlı çatışmaların eğitim üzerindeki etkisidir. Zira nüfusun yoğun olduğu yerlerde meydana gelen çatışmalar eğitim öğretim üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı birtakım etkilere

---

[230] BMMYK göç verilerine ilişkin detaylı istatistik için Bkz. https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html, Erişim Tarihi: 15/02/2020 ; https://ploughshares.ca/wp-content/uploads/2018/10/ACR-2018FinalPoster.pdf Erişim Tarihi: 15/02/2020

[231] BERNARD, Sf.1

[232] Ibid, Sf.5

[233] BERNARD, Sf.5-6

sahiptir. BM Çocuk Fonu verilerine göre, 2017 yılı itibariyle yaklaşık 246 milyon çocuk, çatışma bölgelerinde kalarak, gerek okullarının çatışmalarda hasar görmesi, gerek askeri maksatlarla kullanılması gerekse de öğretmenlerin güvenlik gerekçeleri nedeniyle görev yapamaz durumda olmaları nedeniyle eğitim haklarından yoksun durumdadırlar. Afganistan'da ilkokul çağındaki çocukların yarısı eğitim görememekte, Sudan'da bu oran %60'a yükselmektedir. Çatışmalardan etkilenen bölgelerdeki okulların üçte biri kapalı durumdadır. Afganistan'da 41 okulun askeri maksatlarla kullanıldığı tespit edilmiş ve doğrulanmış, Güney Sudan için 21 yeni tespit gerçekleşmiştir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde okullara yönelik 51 saldırı gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Kız çocuklarının eğitim görmesi ve kadın öğretmenlere yönelik sorun ve sıkıntılar ise varlığını sürdürmektedir.[234]

2. MESKÛN MAHAL MUHAREBESİ KAVRAMININ SİLAHLI ÇATIŞMALAR HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Güç bakımından denk devletler arasındaki konvansiyonel silahlı çatışmalara tarihte sıkça rastlanmaktadır. Her iki dünya savaşı, İran – Irak Savaşı, Körfez Savaşı vb. örneklerde kara, deniz ve hava kuvvetleri bakımından denk ya da dengeli iki tarafın, karşı tarafa mümkün olduğunca çok kayıp verdirerek askeri yönden zayıflatmak amacına ulaşmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu çatışma türlerinde esas maksat, düşmanla simetrik olan durumu asimetrik bir üstünlüğe çevirmeye çalışmaktır. Bununla birlikte, güçler arasındaki teknolojik, sayısal, silah teçhizat üstünlüğü vb. ölçütlerdeki farklılıkların, sebep oldukları asimetri nedeniyle gayri nizami bir etki yarattığından bahsedemeyiz. Ancak bu durum devletler arasındaki silahlı çatışmalardan çok, iç silahlı çatışmalarda gözlemlenmektedir. Askeri güç farklılıkları, şehirleşme ile birleştiğinde ortaya asimetrik meskûn mahal çatışmaları çıkmaktadır ki bu durumda askeri bakımdan

[234] Güvenlik Konseyi Raporu, Sf.4, Pgf.14

zayıf olan taraflar devletler arasındaki çatışmalarda olduğu gibi düşman tarafla doğrudan çatışmaktan uzak durmaktadırlar. Vietnam, Irak, Afganistan, Çeçenistan ve Gazze örnekleri silahlı güçler arasındaki dengesizliğin açık olduğu örneklerdir. Bu tarz çatışmalarda askeri bakımdan üstün olan taraf, düşman üzerinde baskı oluşturarak fiziksel ve psikolojik direncini kırmak için elindeki insan, silah, teçhizat ve araç gücü ile doğrudan bir saldırı gerçekleştirebilir. Dahası, askeri üstünlüğe sahip taraf sivillere de saldırmak ve sivil yapılara zarar vermek suretiyle düşman üzerindeki psikolojik baskıyı daha da artırabilir. Askeri bakımdan zayıf olan taraf için ise, açık alanlarda çatışmaya girmek tamamen bir kayıp anlamına gelebilir. Bu nedenle dolaylı yoldan saldırılar ve savunma taktikleri kullanılabilir. Bir savunma yöntemi olarak da hem gizlenme hem de saldırılara karşı mevzi ve gizlenme imkânı sağlayan meskûn mahaller savunma hatları olarak tercih edilebilir. Özellikle sivil zayiatın fazlalığı taarruz eden taraf için ciddi hukuki ve politik zorlukları beraberinde getirmektedir. Silahlı çatışma hukukuna uygun hareket etmek için çabalayan taraf, özellikle de karşı tarafın bu uygunluğu sağlamadığı durumlarda taktik üstünlüğü ele geçirebilmek için zorunlu olan esneklik kabiliyetini ciddi ölçüde kaybedecektir. Dahası meydana gelen sivil zayiatlar, uluslararası kamuoyuna karşı çatışmaları en az zarar ve can kaybı ile sonlandırmakla yükümlü olan tarafa karşı ciddi bir baskı unsuru olarak kullanılabilecektir. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi örneğinde görüldüğü üzere, meskûn mahallerde harekâtın icrası hem sebep olduğu sivil yaşam kayıpları hem de yukarıda sayılan diğer unsurlar bakımından hem taarruz eden hem de savunan taraf için ciddi bir yük ve sorumluluk oluşturmaktadır.[235]

Şehirlerin gelişiminin tekdüze bir süreç izlememesine bağı olarak, askerî harekâtın yönetimi bakımından da tek tip bir meskûn mahal muharebesi doktrini belirlemek de imkânsız olacaktır. Çünkü her bir meskûn mahalin kendi dinamikleri ve karakteristik özellikleri yürütülmesi gereken harekâtın da içeriğini ve sürecini belirleyen

[235] JOHN-HOPKINS, Sf.469-471

temel kıstas olacaktır.[236] Her sokağın bir baskın noktası olarak kullanılması, her binanın bir mevzi, her pencerenin bir korugan haline gelmesi, yer altı kanal ve ulaşım hatlarının ikmal rotalarına dönüşmesi ve sağlıklı ateş desteğinin sağlanabilmesi için gerekli mesafelerin yakın muharebe şartlarına indirgenmesi neticesinde yaşanacak kısıtlamalar ile hem harekâtın planlanması hem de angajman kurallarının belirlenmesi her somut olayda yeni baştan bir değerlendirme gerektirecektir.[237]

Irak, Afganistan, Gazze ve Çeçenistan gibi örnekler incelendiğinde, askeri bakımdan üstün olan tarafların, daha zayıf ve açık bir alanda düşmanla karşılaşmak yerine meskûn mahallerde sivillerin arasına gizlenmek suretiyle savunma pozisyonunda bulunan taraflara karşı yüksek yoğunluklu çatışma yol ve yöntemleri ile silahlı çatışmaları yürüttükleri örnekleri görmek mümkündür. Sivil şahıs ve yapıların saldırılardan ve her türlü zarardan korunması ya da zararın en aza indirilmesi için gereken tüm önlemlerin alınmasını öngören teamül hukuku kuralları ile elde edilecek askeri avantaja ilişkin orantılılık değerlendirmesinin gözetilmesi ölçütleri belirtilen çatışma şartlarında da korunmak zorundadır.[238]

Her ne kadar silahlı çatışma hukuku kuralları sivillerin korunmasını temel koşullardan biri olarak öngörmüş olsa da, günümüzdeki çatışmalar incelendiğinde bu durumun pek de olası olmadığı gözlemlenmektedir. Özellikle çatışma alanının meskûn mahallere taşındığı durumlarda sivil zayiatın artması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Özellikle başarısız devletlerin topraklarında yaşanan çatışmalarda silahlı çatışma

---

[236] EVANS, Sf.41

[237] KURTDARCAN, Sf.106-108; Angajman kuralları ve silahlı çatışma hukuku arasında, hukuk ve politika ilişkisine benzer bir ilişki mevcuttur. Silahlı çatışma hukuku harekâtın icrasına, kişilere ve yapılara nasıl davranılacağına ilişkin genel esasları belirlerken, angajman kuralları da bu genel çerçevenin somut olaylara uygulanmasında izlenecek hareket tarzlarını genel politika ve operasyonel gereklilikler doğrultusunda ortaya koymaktadır. Silahlı çatışma hukuku kurallarının savaş alanını belirlemesine ilişkin hükümler içerdiği yönünde iddialar olsa da, hiçbir kural coğrafi sınırlamalara ilişkin parametreler ortaya koymamaktadır. Kuralların belirlediği hususlar, savaş alanı neresi olursa olsun, korunması gereken temel ilkelerdir. Bkz. BLANK L.R., *"Debates and Dichotomies: Exploring the Presumptions Underlying Contentions About the Geography of Armed Conflict"*, Yearbook of International Law, 2013; 16, Sf.301-302

[238] JOHN-HOPKINS, Sf.478

hukuku kurallarının gözetilmemesi ya da daha büyük bir sorun olarak, sivillerin kasıtlı olarak çatışan taraflarca hedef alınması durumlarına yüksek sayılarda zayiatlarla karşılaşılmaktadır. Günümüzde Suriye, Yemen ve Ukrayna gibi örnekler bu durumu açıkça yansıtmaktadır.[239] Suriye'ye ilişkin İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch - HRW) raporunda yer alan bir ifadeye göre, meydana gelen bir çatışmada meskûn bir mahali kuşatan birlik tarafından *"tanklar konuşlandırılarak nüfusun yoğun olduğu yerlere atışlar yapıldı. Gıda ikmali engellendi. Elektrikler kesildi. Yaralılara yardım etmeye ya da ölüleri kaldırmaya çalışanların keskin nişancılar tarafından vurulduğu haberleri geliyordu."* [240] BM Genel Kurulu, 16 Şubat 2012'de aldığı 66/253 sayılı kararı ile sivillere karşı kuvvet kullanılması da dâhil meydana gelen ihlalleri kınamıştır. Ancak takip eden süreçte çatışmalar daha da şiddetlenmiş, karşıt grupların yoğun olduğu Şam, Halep, Hama gibi şehirler hükümet güçleri tarafından ağır silahlar ve hava desteği ile yoğun bombardımana maruz bırakılmıştır.[241] BM Genel Sekreteri raporuna göre, sivil kişi ve hastane ve okullar dâhil sivil yapılara yönelik doğrudan saldırılar ile topçu, havan ve roket atışları ile hava bombardımanlarının ayrım gözetmeksizin gerçekleştirilmesi Suriye'de oldukça fazla miktarda rapor edilmiştir. Meskûn mahallerin kuşatılarak nüfusun açlığa zorlanması bir harekât taktiği olarak kullanılmakta, Halep ve Şam'da içme suyuna ulaşım kasıtlı olarak engellenmektedir. Diğer taraftan DAEŞ militanlarınca intihar bombası saldırıları, cinsel istismarlar, ölüm cezaları, sakat bırakma ve türlü işkenceler gerçekleştirilmektedir. Kimyasal Silahların Kullanılmasının Engellenmesi Organizasyonuna göre Suriye'de 60'tan fazla kimyasal silah kullanım iddiası mevcuttur.[242]

---

[239] DURHIN, Sf.177

[240] ARIMATSU, CHOUDRY, Sf.7

[241] Ibid, Sf.8-9

[242] Güvenlik Konseyi Raporu, Sf.3, Pgf.8

Kimyasal silah kullanımı, cinsel şiddet, ayrım gözetmeksizin saldırı, kültürel mirasın yok edilmesi, sivil ve tıbbi hedeflerin kasıtlı vurulması, sivillere ve savaş dışı kalanlara doğrudan saldırılar, patlayıcıların kullanılması, aç bırakmanın bir harekât nevi olarak kullanılması ya da insani ve tıbbi aktivitelerde bulunan personele saldırılması gibi eylemler silahlı çatışma hukukuna alenen aykırılık teşkil etmektedir.[243] Öncelikli olarak saldıran taraf, özellikle yaşam malzemelerinin sivillere ulaştırılması konusunda gerekli dikkat ve özeni göstermekle yükümlüdür. Temel besin maddeleri, temiz içme suyu, tıbbi malzemenin temin ve tedariki ile çatışma bölgesinde ya da yakınında kalan sivillerin bu malzemelere erişiminin sağlanması mümkün olan her şekilde sağlanmalıdır.[244]

Diğer tüm savaş yöntemlerinde olduğu gibi patlayıcı maddelerin kullanımı da silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun olmak zorundadır ki bunlar da orantılılık, ayrım gözetme ve yeterli önlemlerin alınmasıdır. Geniş etki alanına sahip patlayıcılar ve atış sistemleri özellikle orantısız etkileri göz önünde bulundurulduğunda, kesinlikle nüfusun yoğun olduğu alanlarda kullanılmamalıdır. Her ne kadar askeri hedefleri içerme ihtimali olsa da, ayrım gözetme ve orantılılık ilkelerine aykırılık teşkil edebileceği şüphesi bulunan durumlarda bu tarz mühimmat ve silahların kullanılması ihlallere yol açacaktır. Ayrım gözetmeksizin yapılan saldırılar, silahlı çatışma hukuku kurallarına aykırı olarak yürütülen ya da gerekli sınırlandırmalara uymaksızın sivil ve askeri hedeflere gerçekleştirilen saldırılardır. Orantısız saldırılar ile hedef gözetmeksizin yapılan atışlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Orantılılık ilkesi de *"ulaşılması hedeflenen askeri avantajla kıyaslandığında gereğinden fazla olarak sivillerin hayatını kaybetmesine, yaralanmasına, sivil nesnelerin zarar görmesine ya da bunların karışımı*

---

[243] BERNARD, Sf.6; Detaylı bilgi için Bkz. HENCKAERTS J., *"Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict"*, International Review of the Red Cross, 2005, C.87, S.857; HENCKAERTS J., DOSWALD-BECK L., Kural 53, **Customary International Humanitarian Law, Vol. 1: Rules,** Cambridge University Press, Cambridge, 2005

[244] IHL Research Initiative, Sf.4; 4'ncü Cenevre Szl. Md.56-59; Ek Protokol 1 Md.54

bir sonuca neden olan saldırıların gerçekleştirilmesini" yasaklamaktadır.[245] Bu yasağa her şart altında mutlak suretle uyulmalıdır. Bunlara ek olarak da silahlı çatışma hukuku kuralları harekâtın planlanması ve icrasında sürekli olarak sivil şahıslar ile nesnelerin korunmasını ve saldırılardan ayrı tutulmasını öngörmektedir. Bu nedenle askerî harekâtı planlayanların, sivil kişi ve nesnelere gelmesi muhtemel zararı ortadan kaldıracak, mümkün olmaması halindeyse en aza indirecek şekilde planlama yapmaları gerekmektedir. Bu gereklilik birliklerin teşkilinde, kullanılacak mühimmat ve silah sistemlerinin tespitinde ve harekâtın icrasında sürekli olarak takip ve kontrol edilmelidir.[246]

HRW'nin 2012-2016 yılları arasında yayınlamış olduğu raporlar[247], çeşitli haber kaynakları ve bu alandaki çalışmalar incelendiğinde, Suriye'de gerek hükümet güçlerince gerekse de muhalif gruplar tarafından, silahlı çatışma hukuku kurallarını ihlal yönünde birçok eylem gerçekleştirildiği ve halen de gerçekleştirilmekte olduğu görülmektedir. Bölgede yaşanan silahlı çatışma hukuku ihlalleri aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilebilir:

I. İhlallerin ilki ve en çok karşılaşılanı, tüm gruplar tarafından, ayrım gözetmeksizin şiddet uygulanması ve sivil kişilerin hayat kayıpları,[248]

II. Kullanılması çeşitli anlaşmalarla yasaklanmış bulunan ve gereksiz acı verici mühimmatın [varil bombaları (barrel bombs), salkım bombaları (cluster bombs), bubi

---

[245] ICRC, *"Q&A on the Issue of Explosive Weapons in Populated Areas"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.100 (Buradan sonra "ICRC Explosive Weapons" olarak kullanılacaktır.)

[246] ABD Ordusu Müşterek Talimnamesi (Joint Publication) 3-60, Ek-A, "Legal Considerations in Targeting", Sf. A-5, https://www.justsecurity.org/wp-content/uploads/2015/06/Joint_Chiefs-Joint_Targeting_20130131.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[247] Raporlara https://www.hrw.org/publications adresinden ulaşılabilmektedir. Erişim Tarihi: 15/02/2020 (Buradan sonra "HRW Raporları" olarak kullanılacaktır.)

[248] HRW Raporları; BLANK, CORN, s.695; ÇELİK, s.44-46

tuzakları (booby traps) ve el yapımı patlayıcılar (improvised explosive devices) vb.] kullanılması,[249]

III. Kimyasal silahların kullanılması,[250]

IV. Özellikle hükümet güçlerince orantılılık ilkesine aykırı hareket edilmesi, (Kolluk müdahalesi ile giderilebilecek durumlarda askeri ve ölümcül güç kullanılması örnekleri)[251]

V. Sağlık hizmetlerinden faydalandırma konusunda yaşanan sorunlar ve sağlık personeli ile hastanelerin hedef alınması,[252]

VI. Özellikle muhalif gruplarca çocuk savaşçıların kullanılması,[253]

VII. Adil yargılanma hakkı ihlalleri, gözaltında ölümler, kaybolmalar, işkence ve yargısız infazlar,[254]

Robinson ve Nohle yukarıda belirtilen hususlara ilişkin dörtlü ihlallerin önlenmesi için bir tasnife gitmiştir. Bu tasnife göre, "meskûn mahallerde harekâtın icrasında;

- Orantılılık kuralına dikkat edilmeli,
- Muhtemel kazai hasarı ortadan kaldırmaya ya da en aza indirmeye yönelik yol ve yöntemleri içeren önlemler alınmalı,
- Faaliyetin sonucunda orantısız güç kullanımı olarak değerlendirilebilecek bir durumun ortaya çıkıp çıkmayacağı konusunda bütün ihtimaller değerlendirilmeli,
- Tüm önlemler alındığında dahi orantısız bir durumun oluşmasın açık ve net olması halinde gerekirse saldırı iptal edilmelidir." [255]

---

[249] HRW Raporları; BLANK, CORN, s726; ÇELİK, s50-53

[250] HRW Raporları; ÇELİK, s.53-55

[251] BLANK, CORN, s.725

[252] HRW Raporları; ÇELİK, s.48

[253] HRW Raporları

[254] HRW Raporları; RUYS, s.255; ÇELİK, s.56-59

Meskûn mahaller özelinde silahlı çatışma uygulamaları değerlendirilirken, genel koruma hükümlerinden ayrı olarak dört ana sınıflandırma üzerinde durmanın faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bunlar;

1. Sivillerin korunması

Çatışmalarda doğrudan bir rol almayan sivillerin korunması genel bir kuraldır. Ancak çatışmalara doğrudan katılım ve meşru savunma arasındaki hassas dengenin de korunması gerekmektedir.[256]

2. Sağlık hizmetleri ve insani yardımlar

Silahlı çatışma hukuku kuralları bu durumu, taraflara ayrım gözetmeksizin sağlık hizmetleri sunma ve insani yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırma yükümlülükleri getirmiştir.[257] Teamül kuralları da sivillerin insani yardımlara ulaşımının sağlanması ve görevli personelin serbest dolaşımını koruma altına almıştır.[258]

3. Çocukların korunması ve silâhaltına alınmalarının önlenmesi

Çocuklar söz konusu olduğunda ayrı birtakım ölçütlerin devreye sokulması gerekmektedir.[259] Çocukların ailelerinden ayrı konulmaması ve eğitim haklarının korunması hususları mutlak suretle göz önünde bulundurulmalıdır. Çatışma bölgesi meskûn mahaller olduğunda bu kurallara aykırı durumların gelişebilmesi ihtimali daha da artmaktadır. Teamül kuralları ayrıca çocukların cinsel şiddetten korunmasını ve

---

[255] ROBINSON I., NOHLE E., *"Proportionality and Precautions in Attack: The Reverbating Effects of Using Explosive Weapons in Populated Areas"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.112; QUÉGUINER J.F., *"Precautions Under the Law Governing the Conduct of Hostilities"*, International Review of the Red Cross, 2006, C.88, S.864, Sf.800

[256] FUENTES C.I., "The Applicability of International Humanitarian Law to Situation of Urban Violence: Are Cities Turning into War Zones", 2008, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1134123 , Erişim Tarihi: 15/02/2020, Sf.8; Ortak 3. madde ve Ek Protokol 2 4.2 ve 6.2 maddeleri çatışmalara doğrudan katılmayan ya da muharebe dışı kalan sivillere karşı koruma standartlarını belirlemiştir.

[257] Ek Protokol 2, 1 ve 2'nci maddeleri.

[258] FUENTES, Sf.9; HENCKAERTS, DOSWALD-BECK, Kural 55 ve 56

[259] Ek Protokol 2, Md.3/c 15 yaş altındaki çocuklar hakkındaki kuralları düzenlemiştir.

yeterli gıda ve sağlık hizmetlerine erişimini de koruma altına almıştır.[260] Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, 18 yaşından küçüklerin silâhaltına alınması yasak olmakla birlikte, zaruri hallerde 15 yaşından büyük olmakla birlikte silâhaltına alınanların aktif çatışmalardan mutlak suretle ayrı tutulması gerekmektedir. Bu durum özellikle devlet dışı silahlı aktörler için de önem arz etmektedir.[261] Bu grupların, özellikle meskûn mahallerde yürütülen çatışmalarda, sivillerden personel ve lojistik destek sağladığı yukarıda belirtilmişti. Ancak 18 yaşından küçüklerin çatışmalara dâhil edilmesi durumunda ciddi ihlaller ortaya çıkacaktır.

4. Korunan kişi ve objeler

Silahlı çatışmalarda korunan kişiler sağlık ve din hizmetleri personelleri, insani yardım personelleri, barışı koruma misyon görevlileri ve gazeteciler olarak tasnif edilebilir.[262] Korunan nesneler ise tıbbi malzeme ve araçlar, özel sembol sahibi araçlar,[263] ibadet yerleri, kültür sanat öğeleri ile tarihi alan ve yapılardır.[264]

Durhin'in tasnifi ile de korunan bölgeleri üçlü bir tasnife tabi tutmak mümkündür. İlk bölge, (Birinci Cenevre Sözleşmesi 23 Md. Hükümleri doğrultusunda) yaralı ya da hasta olan savaşan statüsünü haiz kişilerin bulunacağı "hastane bölgeleri"dir. İkinci bölge, (Dördüncü Cenevre Sözleşmesi 14 Md. Hükümleri doğrultusunda) belirli korumaya sahip siviller için "hastane ve güvenli bölgeler"dir. Üçüncü bölge ise, (Dördüncü CS 15 Md. Hükümleri doğrultusunda) savaş dışı kalmış kişiler için "tarafsızlaştırılmış bölgeler"dir. Ayrıca taraflar (EP1 59 Md. Hükümleri

---

[260] HENCKAERTS, DOSWALD-BECK, Kural 135

[261] Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Durumunda Çocukların Haklarının Korunmasına Dair İhtiyari Protokol, BM Genel Kurulu A/Res/54/263 sayılı kararı, 2000, Md.1, 2 ve 4, https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opaccrc.aspx , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[262] HENCKAERTS, DOSWALD-BECK, Kural 25, 27, 31, 33 ve 34

[263] Kızılhaç, Kızılay, Kızıl Aslan, Kızıl Güneş, Kızıl Kristal vb. beyaz zemin üzerinde ayrım gözetici işaret taşıyan sağlık ya da insani yardım faaliyetlerinde görevli araçlardır.

[264] HENCKAERTS, DOSWALD-BECK, Kural 30, 32, 38 ve 40

doğrultusunda) "savunulmayan bölgeler" ve (EP1 60 Md. Hükümleri doğrultusunda) "askerden arındırılmış bölgeler" oluşturma konusunda anlaşabilirler.[265]

Kurtdarcan silahlı çatışma hukukunun temel ilkelerini şu şekilde sıralamıştır: Ayrım gözetme, askeri hedefler, insancıllık, orantılılık, askeri gereklilik ve gereksiz acı verme yasağı.[266] Graham'ın sınıflandırması ile silahlı çatışma hukukunun dört temel ilkesinden bahsetmek mümkündür. Bunlar, askeri gereklilik, ayrım gözetme, orantılılık ve gereksiz acı vermeme ilkeleridir. Askeri gereklilik ilkesi, diğer silahlı çatışma hukuku ilkeleri ile eşgüdüm içerisinde kullanıldığında, uygun olan hedeflere yönelik olarak gerekli kuvvet kullanımını mümkün kılan ilkedir. Ayrım gözetme ilkesi, ikili bir kademelendirme ile hem savaşanlar ve dışında kalanların hem de askeri hedeflerle korunması gereken nesne ve yapıların ayrımına gidilmesi demektir. Orantılılık ilkesi, eldeki mevcut veriler doğrultusunda karar veren bir komutanın, uygulanacak saldırı neticesinde kazanılmasını beklediği kesin ve doğrudan askeri avantaj ile karşılığında meydana gelmesi beklenen sivil zayiat ve hasarların arasındaki dengenin korunmasına yardımcı olan ilkedir. Gereksiz acı vermeme ilkesi ise belirli birtakım silah ve mühimmat sistemlerinin belirli yol ve yöntemlerle kullanılmasını öngören ilkedir. Envanter dâhilinde bulunan silah ve mühimmatların kullanımı harekât planlamasına alınırken, yukarıda belirtilen üç ilke göz önünde tutularak, en az zayiata neden olacak şekilde ve askeri hedefe ulaşmanın dışında etki bırakmayacak şekilde kullanılmasına dikkat edilmelidir.[267]

Ayrım gözetme ve orantılılık ilkeleri CS ve EP'lerde tanımlanmış olmakla birlikte, teamül hukukunda yerlerini almış ve bu nedenle sözleşmeye taraf olmayan

---

[265] DURHIN, Sf.197

[266] KURTDARCAN, Sf.106

[267] GRAHAM D.E., *"The Law of Armed Conflict in Asymmetric Urban Armed Conflict"* , International Law Studies, U.S. Naval War College, 2011, C.87 (International Law and the Changing Character of War), Sf.304-305

devletleri ve silahlı grupları da bağlayıcı niteliktedir.[268] Bu çalışmanın kapsamında, 4 temel ilke bakımından değerlendirme yapılması planlanmıştır.

A. SİVİLLERİN KORUNMASI

1950'de dünya nüfusunun 1/3'ü şehirlerde yaşarken 2/3'ü kırsal alanlarda yaşamaktaydı. 2050 projeksiyonları ise bu durumun tam tersini göstermektedir. Yani 1/3 nüfus kırsal alanlarda, 2/3 nüfus ise şehirlerde yaşıyor olacaktır. [269] Şehirlerin doğası gereği sivil halkın yaşaması için kurulmuş yapılar olduğundan hareketle, şehirlerde sürdürülen silahlı çatışmalarda da yıkıcı etkilerin ve sivil zayiatların fazla olması arzu edilmese de muhtemel sonuç olarak karşımıza çıkacaktır. İcra edilecek operasyonun türü ne olursa olsun, en hassas silah ve mühimmat sistemleri ile en yüksek teknolojili teçhizat dahi kullanılsa, bir askerî harekât alanı niteliği taşımayan meskûn mahallerde ikincil zararlar oluşacaktır. Bu durum hem saldıran taraf için hem de savunan taraf için geçerlidir.[270]

Meskûn mahal muharebelerinde sivillerin korunması konusunda en önemli sorunlardan biri göç ve göçmenlerdir. Günümüzde en yaygın silahlı çatışma biçimi olan iç silahlı çatışmalar, ciddi bir göçmen ve ülke içinde yer değiştiren kişi sayısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 2019 için göçmen ve sığınmacı sayısının toplamda 29,4 milyon, ülke içinde yer değiştiren kişi sayısınınsa yaklaşık 41,3 milyon olduğu tahmin edilmektedir.[271] Bununla birlikte, özellikle Afrika coğrafyasında çocuk savaşçıların çatışmalara dâhil olma oranları çok yüksektir. 1990'lardan itibaren dünya genelindeki silahlı çatışmalardaki göreceli azalış, Afrika coğrafyasındaki politik belirsizlik ve dengesizlikler nedeniyle hep yüksek sayılarda seyretmiştir. Tüm bu olumsuzluklara, bir

[268] IHL Research Initiative, Sf.3

[269] EVANS, Sf.39

[270] KURTDARCAN, Sf.106

[271] BMMYK verilerine ilişkin detaylı bilgi için https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html, Erişim Tarihi: 15/02/2020

de harekât sahasının meskûn mahallere taşınması eklenince, durum çok daha vahim bir hal almaktadır.[272] Zira gerek çatışmalar süresince meydana gelen zararlar ve en basit insani yardımlardan dahi yoksun kalınması, gerekse de meydana gelen zararlar nedeniyle gönüllü geri dönüşlerin sayısındaki azlık nedeniyle çatışmaların etkileri beklenilenden çok daha uzun sürmektedir.

Bu noktada genç nüfusun üzerinde biraz daha durmakta fayda vardır. Çünkü günümüzde genç nüfus ciddi bir değişim ile yüzleşmektedir. Dünya Bankası'nın 2007 Tarihli Raporu'na göre dünya genç nüfusunun yaklaşık yarısı işsizlikle karşı karşıyadır, hatta %5'i okuma yazma dahi bilmemektedir. Genç işsizlik doğrudan silahlı çatışma sebebi olmamakla birlikte, neden olduğu sonuçlar bakımından süreci yönlendirici ve hızlandırıcı bir etkisi olduğu da aşikârdır. Özellikle politik huzursuzlukların ve iç silahlı çatışmaların yoğun olduğu bölgelerde göze çarpan ilk unsur, toplumun ekonomik düzeyidir. Artan şehirleşme oranları, ekonomik zorluklar, politik belirsizlikler ve genç nüfusun gelecekten beklentilerinin azalması ile birleştiğinde çatışmanın ortaya çıkması ve silahlı bir hale bürünmesi kaçınılmaz gibi görünmektedir.[273] Bu durum dolaylı olarak silahlı çatışmaların sayısındaki artışa, coğrafi bir yönlendirme olarak da bu sorunların en çok yaşandığı meskûn mahallere yönelmesinde ana etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, daha detaylı sosyo-politik bir inceleme ile günümüzdeki ve gelecekte yaşanması muhtemel silahlı çatışmaların nedenleri ve önlenebilmeleri bakımından bir kaynak teşkil edebileceği değerlendirilmektedir.

---

[272] KUNKELER J., PETERS K., *"The Boys are Coming to Town: Youth, Armed Conflict and Urban Violence in Developing Countries"*, International Journal of conflict and Violence, 2011, C.5, S.2, Sf.278-279

[273] Ibid, Sf.281-282

Meskûn mahallerdeki silahlı çatışmalarda yaşanan en büyük sorunlardan biri de devlet dışı silahlı gruplar ile sivillerin ayrımıdır.[274] Bunun temel nedeni devlet dışı silahlı unsurların yerel kişilerden oluşmasıdır. Bu kişiler çatışma dışı durumlarda içinden çıktıkları topluluğa yeniden karışarak hedef dışı hale gelebilmektedir. Bu durum, Rus biriliklerine karşı Grozni'deki Çeçen direnişinden hareketle *"yerleşik başkaldırı"* olarak isimlendirilmektedir.[275] Benzer bir durum da Mogadişu'ya insani yardım faaliyeti icra etmek için gönderilen ABD birliklerinin başına gelmiştir. Mogadişu'nun şehir yapısını çok iyi bilen ve kullanan yerel isyancı gruplar, ABD ordusunun Vietnam Savaşı'ndan beri yaşadığı en büyük kayba neden olmuştur.[276] Bununla bağlantılı olarak meskûn mahallerde ortaya çıkan en büyük sorunlardan biri de sivillerin korunmasıdır. Özellikle nüfusun yoğun olduğu ya da sivil yapılar ve askeri hedeflerin iç içe geçtiği bölgelerde ayrım konusu çok daha hassas bir planlamayı gerektirmektedir. Bu planlama hassasiyeti de harekâtın icrasını zorlaştırmaktadır. Bu duruma ilave olarak, ulaşım, altyapı, kanalizasyon vb. sistemlerin ve sivil yapıların aynı zamanda ikili maksatlarda kullanılması, yani askeri maksatlarla da kullanılması durumunda siviller, harekâtın doğası gereği ortaya çıkan risklere daha fazla maruz kalmaktadırlar.[277]

Silahlı kuvvetler kavramından ne anlaşılması gerektiği de başlı başına bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira doğru bir tanımlama olmadan, uygulanacak olan kurallar bütününün tespiti mümkün olmayacaktır. Bu tespite ilişkin ilk düzenlemeyi 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nde bulabiliriz. Sözleşmeye göre, düzenli ordulara ilave olarak 4 koşulu sağlayan milis ya da gönüllü kuvvetler de silahlı çatışma hukuku

[274] Sivil kişilerin ve sivil halkın tanımlanması ve korunması konusunda EK Protokol 1, 50 ve 51'nci Maddeleri esas alınarak bir değerlendirme yapılabilir. Sivil malların korunması ise Md.52 kapsamında değerlendirilmiştir.

[275] OLIKER O., **Russia's Chechen Wars 1994–2000: Lessons from Urban Combat**, RAND Corporation, Santa Monica, 2001, Sf.5-32, www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1289.html, Erişim Tarihi: 15/02/2020

[276] SAMPAIO, Sf.89

[277] JENSEN, Sf.149

kurallarına bağlı kabul edilmelidir. Bu kurallar, *"astlarından sorumlu bir kişi tarafından komuta edilme, uzak mesafeden seçilebilen ayırıcı bir işarete sahip olma, silahlarını açık bir şekilde taşıma ve eylemlerini hukuk kurallarına ve teamüllere uygun olarak gerçekleştirmedir."* Ayrıca sözleşme, *"silahlarını açık bir şekilde taşıma ve hukuk kurallarına uygun hareket etme"* kaydıyla, işgal anında direniş gösteren yerleşke sakinlerinin de savaşan statüsünde değerlendirilebileceğini belirtmektedir. CS de bu ölçütleri desteklemektedir.[278] Bununla birlikte EP1'de bu 4 ölçüt biraz daha esnetilerek silahları açıkça taşıma zorunluluğu, doğrudan saldırı anında ya da hazırlık aşamasında düşmanla temas halindeyken oluşan zaman dilimine indirgenmiştir.[279]

Lautherpact, savaşan taraf statüsünün tanınması için dört kıstas saymaktadır. Bu kıstaslardan ilki, devlet içinde mahallî nitelikli değil genel nitelikte bir silahlı çatışmanın olmasıdır. İkinci kıstas, başkaldıran kuvvetlerin ülke topraklarının önemli bir kısmını işgal etmesi ve yönetmesidir. Üçüncü kıstas, başkaldıran kuvvetlerin, çatışmaları sorumlu bir komutanın yönetimi altında ve Savaş Hukuku kurallarına uygun olarak gerçekleştirmesidir. Dördüncü ve son kıstas, çatışmaların, üçüncü devletlerin çatışan taraflara yönelik davranışların diplomatik ya da ekonomik bakımdan savaşan taraf olarak tanımlamalarını gerektirecek bir ölçüye ulaşmasıdır.[280]

Günümüz şartlarında meskûn mahallerde harekât icra edecek olan orduların özelilikle sivillerin yoğun bulunduğu bölgelerde alması gereken tedbirlerden biri de askeri birliklerle birlikte farklı alanlarda uzman kişilerin faaliyetlere dâhil edilmesidir. Zira şehirlerin karmaşık yapıları ve her somut olayda karşı karşıya kalınacak özel ihtiyaçların karşılanması standart eğitimden geçmiş ve teçhiz edilmiş birliklerle tek başına mümkün olmamaktadır. Örneğin asayiş olaylarına müdahale durumunda askeri

---

[278] O'DONNELL, Sf.866; YOO J., HO J.C., *"International Law and the War on Terrorism"*, Sf.11-12, https://www.law.berkeley.edu/files/yoonyucombatants.pdf , Erişim Tarihi:15/02/2020

[279] Ek Protokol 1, Md. 44/3

[280] TAŞDEMİR (2009), Sf.76-77; LAUTERPACT H., **Recognition in International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 1947, Sf.175-176

kuvvetin kullanılması, hâlihazırda taraf olunan silahlı çatışma hukuku kuralları kapsamına girmemektedir. Bu nedenle özellikle kolluk kuvvetlerinden destek alınması insan hakları başta olmak üzere olası kural ihlallerinin önüne geçilmesini de sağlayacaktır. Özellikle kriz anlarında meskûn mahal yapısının iyi analiz edilmesi ve konuya hâkim unsurlarla müdahale edilmesi kısa sürede etkin sonuçlar alınabilmesini sağlayacaktır.[281] Saldırıların ikincil etki ve sonuçlarının tespitinde de teknik uzmanlar, mühendisler, sağlık personeli gibi uzman desteğinin alınması daha doğru bir analiz imkânı sağlar.[282] Alice Hills'e göre mevcut orduların stratejik ve doktrinsel belgelerindeki *"taktik vurgular"* şehirlerin karmaşık yapısını anlamak için *"gerekli fakat yetersizdir."*[283]

Sivillerin, çatışmanın olumsuz etkilerinden korunması Kızılhaç'ın çalışmasında da belirtildiği üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, sivil ve askeri hedef ayrımının sağlıklı bir şekilde yapılarak sivil kişi ve yapıların korunmasıdır. İkinci kısım ise sivillerin çatışma bölgesinden tahliyesine ilişkindir. Sivil kişilerin özellikle askeri hedeflerden uzak noktalara taşınması çatışmanın olası ikincil ya da kazai hasarlarından kaynaklanabilecek etkileri azaltmak konusunda faydalı olacaktır.[284] Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta silahlı çatışma hukuku kurallarına göre, zorla yerinden etme yasağıdır. Zira hangi silahlı çatışma çeşidi olursa olsun, Sivil şahısların güvenliği söz konusu olmadıkça, zorla yerlerinden edilmeleri yasaktır. Uygulanması gerektiği takdirde de sınırlı ve kısıtlı olarak icra edilmelidir.[285] CS 4 numaralı sözleşmesi genel olarak sivillerin korunmasına ilişkin olmakla birlikte, özellikle 53. maddesinde kişilere

[281] EVANS, Sf.48

[282] ROBINSON, NOHLE, Sf.136

[283] SAMPAIO, Sf.76

[284] HENCKAERTS, DOSWALD-BECK, Kural 23

[285] Durhin N., Protecting civilians, Sf.196-197

ait özel mülkler ile kamu ve vakıflara ait mülklerin saldırılardan hariç tutulması ve zarar verme yasağı düzenlenmiştir.[286]

Bir başka bakış açısıyla, yürütülen askerî harekâtta silahlı çatışma hukuku kurallarına bütünüyle uygun hareket edilse dahi çatışmaların uzaması ya da doğası gereği birtakım insancıl hukuk ihlalleri ortaya çıkabilecektir. Örneğin nüfusun çatışma bölgesinden uzaklaştırılması ya da kalan özel mülkiyetin korunması vb.[287] Ancak bu noktada bir sorun karşımıza çıkmaktadır. Özellikle iç silahlı çatışmalarda, taraflardan biri ya da her ikisinin de organize silahlı gruplar olması durumunda savaşan-sivil ayrımı daha zor bir hal alabilmektedir. Meskûn mahallerin yoğun olduğu bir bölgede icra edilecek harekâtta, savaşan tarafta katı bir hiyerarşik düzen de yoksa sivilleri gruba giriş çıkışları kontrolsüz bir şekilde gerçekleşecektir. Sivillerin çatışmalar esnasında gruba dâhil olmaları, sonrasında ise gruptan değilmiş gibi davranmaları, ya da muhtelif şekillerde destek sağlamalarına rağmen aktif bir savaşan durumunda olmamaları durumlarıyla karşılaşılabilmektedir. Üçüncü bir ihtimal de sivillerin bölgede rızaları dışında alıkonuluyor olmalarıdır. Her ne şekilde olursa olsun, çatışmalara aktif katılım göstererek koruma statüsünü kaybetmemiş olan sivillerin zayiatı silahlı çatışma hukuku ihlali oluşturacaktır. Bu nedenle harekâtın planlayıcı ve icracıları daha dikkatli ve özenli hareket etmek zorundadırlar.[288] Gazze'deki çatışmalara ilişkin BM Soruşturma Komisyonu'nun raporunda da belirtildiği üzere, *"her ne kadar üzücü ve pişmanlık verici olsa da, çatışmalarda sivillerin hayatını kaybetmesi tek başına bir savaş suçu oluşturmaz. Silahlı çatışma hukuku ve Roma Statüsü, bazı sivil kayıplar ya da zararlar*

[286] Chamberlain K., Casualties of armed, Sf.194

[287] Bernard V., War in cities, Sf.6

[288] SASSÒLI M., OLSON L., *"The Relationship Between International Humanitarian and Human Rights Law Where It Matters: Admissible Killings and Internment of Fighters in Non-international Armed Conflicts"*, International Review of the Red Cross, 2008, C.90, S.871, Sf.609 ; ICRC Outcome report, Sf.1

oluşması ihtimali olsa da, orantılı olmak kaydıyla askeri hedeflere saldırılar düzenleyebilmesine imkân tanımıştır." [289]

Bu noktada sivil zayiatın engellenebilmesi ya da azaltılabilmesi için uygulanabilecek bir sistem, erken ikaz sistemidir. Erken ikaza ilişkin silahlı çatışma hukuku kuralları belirli bir seviyede esneklik sağlamıştır. Bu esneklik özellikle askerî harekâtın başarısı için baskın unsurunun elzem olduğu durumlarda kullanım alanı bulmaktadır. Özellikle de gerçekleştirilecek saldırı sonucu oluşması muhtemel sivil zayiat ve zarar orantılı ise ve yapılacak ikaz harekâtı boşa çıkaracaksa bu durumda erken ikaz olmadan da saldırı gerçekleştirilebilecektir. Ancak nüfus yoğunluğunun bulunduğu yerlerde ya da askeri hedeflerin yakınında sivil yapıların bulunması durumlarında ikaz sisteminin kullanılmaması orantılılık ilkesini aşan zararlara neden olabilecektir. Bu nedenle saldırıyı gerekleştirecek tarafın, envanterinde bulunan en hassas ve sıhhatli silah sistemleri ve mühimmatları kullanarak ve etki değerlendirmesini doğru bir şekilde gerçekleştirerek icrası gerekmektedir. Aksi takdirde hukuki sorumluluktan kaçınma imkânı bulunmamaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, erken ikazların gerçekleştirilmesi için muhtelif yöntemlere başvurulabilir. Kullanılacak yöntemin muhteviyatı ne olursa olsun, taşıması gereken temel özellik açık ve net olmasıdır. Saldırının hedef aldığı kişi ve gruplar açık bir şekilde belirtilmeli ve ikaz ilgili kişilerle doğrudan ulaştırılmalıdır. Eğer ihtimal dâhilindeyse saldırının yeri ve zamanına ilişkin bilgileri de içerebilir. Genel bir saldırı ikazı bu bağlamda yeterli kabul edilmeyecektir. Benzer şekilde ikaz atışlarının da gerçek atışlardan ayrılabilecek şekilde anlaşılır olması gerekmektedir. Yapılan atışların siviller tarafından, saldırı altında oldukları şeklinde değil gerçekleşmesi planlanan bir saldırının erken ikazı olduğu şeklinde anlaşılması gereklidir. İlave olarak ikazların sivillere uygun bir hareket zamanı bırakması gereklidir. Saldırıdan makul bir süre önce yapılmayan ikazlar, gerekli

[289] GIL, Sf.161

tedbirlerin alınması için uygun bir zaman aralığı bırakmamış demektir. Makul süre ile ilişkili olarak, ikazlar sivillerin zarar görmemesi için izlenmesi gereken hareket tarzları ve tahliye rotalarını da içermelidir. Bunun sağlanması için de saldırıdan önce bir tahliye planı ve güvenli bölgelerin tespitine ihtiyaç vardır. Aksi halde bir kargaşa hali ortaya çıkacak olup saldırının kendisinden daha büyük zararlar ortaya çıkabilecektir. Son olarak da ikazların güvenilir olması gerekmektedir. Yapılan ikazların bölgedeki sivil şahısları inandırıcı ölçüde olması ve şüpheye mahal bırakmaması etkin bir ikaz için zaruri şartlardandır.[290]

Dikkate alınması gereken bir diğer husus da saldırı planlanırken, muhtemel savaş kalıntılarının sonraki süreçte sivillere verebileceği zararlardır. Özellikle patlayıcı savaş kalıntıları ile sivillerin temas etmesi ve meydana gelebilecek kayıplar harekât düzenlenmeden önce detaylı bir şekilde değerlendirilerek kullanılacak silah sistemleri ve mühimmat türü bu doğrultuda değerlendirilmelidir.[291] Belirli Silahların Kullanımının Yasaklanması Hakkında Anlaşma'nın Üçüncü Gözden Geçirme Toplantısı'nın Nihai Bildirisi'nde bu husus açıkça, "*patlayıcı kalıntılarının öngörülebilir sonuçları ve etkilerinin değerlendirmede dikkate alınması da silahlı çatışma hukuku kapsamında, orantılılık ilkesi dâhilinde değerlendirilmelidir."* şeklinde belirtilmiştir.[292] Bu konuda Kızılhaç'ın görüşü de, çatışma durumundan önce insanların yaşadığı, yeme, içme barınma vb. ihtiyaçlarını giderdikleri bölgelerde kullanılan mühimmatlar nedeniyle oluşan patlamamış kalıntıların çatışma durumu sonrasında yaşam alanlarına dönmesi muhtemel olan kişiler üzerindeki etkilerinin ve zarar verme riskinin detaylı bir şekilde değerlendirilerek, bu mühimmatların kullanımında ve kalıntılarının temizlenmesinde gerekli tedbirler hassasiyetle alınması yönündedir.[293]

---

[290] JOHN-HOPKINS, Sf.483-484

[291] ROBINSON, NOHLE, Sf.115; ICRC Outcome report, Sf.1

[292] ROBINSON, NOHLE, Sf.117

[293] Ibid, Sf.122

Meskûn mahallerde harekâtın icrasında yalnızca saldıran taraf değil, savunma pozisyonunda bulunan tarafın da yükümlülükleri söz konusudur. Bu yükümlülüklerin başında sivil nüfusun korunması için gerekli önlemlerin alınması gelmektedir.[294] Ancak Körfez Savaşı'nda Irak; Güney Osetya; Gürcistan ve Sri Lanka örneklerine bakıldığında bu kurala uyulmamasının şiddetli sonuçları görülmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporları incelendiğinde devletlerin, sivillerin korunmasına yönelik tedbirleri almadıkları, hatta bazı durumlarda kasıtlı olarak ihlaller gerçekleştirdikleri, örneğin silah ve mühimmat depolarını sivil nüfusun yoğun olduğu yerlerde tesis ettikleri ya da çatışma bölgesinden sivillerin tahliyesi için yeterli şartları sağlamadıkları, sivil yerleşimin bulunduğu bölgelerden saldırılar düzenledikleri gibi durumlar ortaya konmuştur.[295] Bu durumun bir örneği Mogadişu'daki olaylara ilişkin İnsan Hakları İzleme Örgütü Raporu'nda ortaya konmuştur. Eş-Şabap tarafından, özellikle sivillerin bulunduğu binalara konuşlandırılan silahlarla atışlar gerçekleştirilmiş, Somali için Afrika Birliği Misyonu (AMISOM) tarafından karşılık verilmesi durumlarında da sivil zayiat kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca Eş-Şabap tarafından siviller, bölgede zorla alıkonulmuş ve bölgeyi terk etmeleri engellenmiştir. Bu durum, meydana gelen çatışmalarda sivillerin çapraz ateş arasında kalarak hayatlarını kaybetmelerine de neden olmuştur.[296] Bu durum karşısında AMISOM tarafından bir görmeden atış politikası belirlenmiştir. Bu politika kaçınma, atfetme ve telafi etmeyi içeren üç adımdan oluşmaktadır. Şöyle ki:

- *Mümkün oldukça AMISOM, yoğun sivil zayiata neden olabilecek görmeden atışları kullanmaktan kaçınacaktır. Görmeden atışlar yalnızca meşru müdafaa*

---

[294] HENCKAERTS, DOSWALD-BECK, Kural 140

[295] JENSEN, Sf.160; İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), *"Why They Died: Civilian Casualties During the 2006 War"*, C.19, S.5(E), Eylül 2007, Sf.42–43, www.hrw.org/sites/default/files/reports/lebanon0907.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[296] İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), *"You Don't Know Who to Blame: War Crimes in Somalia"*, ISBN: 1-56432-799-X, 2011, https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/somalia0811webwcover.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

hallerinde ve meydana gelmesi muhtemel sivil zayiata oranla yüksek miktarda teyit edilmiş bir askeri avantaj sağlanacaksa kullanılacaktır.

- *Bir görmeden atış uygulaması durumunda AMISOM ivedilikle atışın kaynağını ve sorumlusunu tespit edecek, atışın kurallara uygunluğunu inceleyecek ve sorumluluk oluşturan hususların tespiti halinde gerekli tedbirleri alacaktır.*
- *AMISOM tarafından meydana getirilen sivil zayiat ve zararlara ilişkin hususlar her türlü yardımla ivedilikle telafi edilecektir.*[297]

Bu duruma ilişkin olarak, bir BM Soruşturma Komisyonu raporu, savunan tarafın sivilleri çatışma bölgesi dışında tutacak ya da onları koruyacak tedbirleri almaması durumunu bir silahlı çatışma hukuku ihlali olarak değerlendirmiştir. Komisyona göre, *"sivillerin bulunduğu binalara yakın bir bölgeden roketlerin ateşlenmesi, karşı bir saldırı neticesinde sivillerin zarar görme riskinin göz ardı edilmesi nedeniyle silahlı çatışma hukukuna aykırıdır."* Savunan taraf sivillerin bulunduğu bölgeden ateş üstünlüğü sağlamaya çalışarak, bölgeyi olası bir karşılığa açık hale getirdiğinde, bölgenin sivil vasfını kaybederek karşı taraf için meşru bir askeri hedef konumuna girmesi ihtimali ile ya da ateşe ateşle karşılık verme prensibinden hareketle yapılan karşı atışların sivil kişiler ve yapılar üzerinde oluşturabileceği zararlardan dolayı savunan tarafın açık bir silahlı çatışma hukuku ihlali oluşturduğu ve cezai sorumluluğu bulunacağını belirtmek gerekir.[298] Yalnız bu cezai sorumluluk diğer tarafın silahlı çatışma hukukuna uygun hareket etme yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Her halükarda, karşı tarafın kasıtlı ya da kasıtsız ihlalleri olsa dahi çatışma bölgesindeki sivillerin varlığı ve hasar olasılıkları dikkate alınarak hareket

---

[297] UNOCHA, *"AMISOM, Commander African Union Mission in Somalia – Indirect Fire Weapon Policy"*, Compilation of Military Policy and Practice: Reducing the Humanitarian Impact of the Use of Explosive Weapons in Populated Areas, 2011, Sf.25, https://www.unocha.org/sites/unocha/files/OCHA%20Compilation%20of%20Military%20Policy%20and%20Practice%202017.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[298] JENSEN, Sf.167-168; Ek Protokol 1 Md.51/7

edilmelidir.[299] Bu durum Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60'ncı maddesinde de açıkça ortaya konmuştur. Taraflardan birinin sivilleri kalkan olarak kullanması ya da saldırıları kasıtlı olarak sivillere yönlendirmesi durumunda dahi sözleşme hükümlerine ve teamül hukukuna uygun hareket etme zorunluluğu ortadan kalkmayacaktır.[300]

Ancak bu noktada sivillerin çatışmalara dâhil olması konusuna da değinmekte fayda vardır. Modern zamanlarda gerçekleşen meskûn mahal muharebelerinde sivillerin çatışmalara dâhil oluşu sıklıkla gerçekleşmektedir. Stalingrad'da Kızıl Ordu için bir kuvvet çarpanı olarak bulunan siviller, Seul'de Amerikan ilerleyişini yavaşlatmışlar, Hue'de Vietcong birliklerince mevzilere yerleşmeye zorlanmışlar, Mogadişu'da Aideed tarafından BM karşıtı gösterilerde ve toplumsal olaylarda canlı kalkan olarak kullanılmışlardır.[301] Her ne kadar EP1'de tam olarak tanımlanmamış olsa da 2009 tarihli Kızılhaç yorumlayıcı rehberine göre, sivillerin çatışmalara dâhilinden bahsedebilmek için karşılanması gereken üç ölçüt mevcuttur. Bunlar; zarar eşiğinin aşılması, eylem ve zarar arasında doğrudan bir nedensellik bağı bulunması ve düşmanca niyetin mevcudiyetidir.[302] Bu şartları taşıyan siviller artık korunma statülerini kaybederek, savaşanlar gibi kurallara tabi olmaktadırlar. Bu noktada tartışmalı bir husus gönüllü canlı kalkan olma durumudur. Zira gönüllü olarak askeri hedeflerin bulunduğu yerlerde kalkan görevi gören siviller, koruma statülerini kaybedeceklerdir. Ancak zarar eşiğinin aşılmaması bir soru işareti oluşturmaktadır.[303] Bununla birlikte, doğrudan çatışmalara katılmayan sivillerin korunmasına da dikkat edilmelidir. Doğrudan katılım seviyesine

[299] GIL, Sf.167

[300] JOHN-HOPKINS, Sf.477-478

[301] ROSENAU, Sf.387-388

[302] DURHIN, Sf.182

[303] SCHMITT M., GARRAWAY C., DINSTEIN Y., **The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary**, International Institute of Humanitarian Law, San Remo, 2006, Sf.44 ve 50

ulaşmayan eylem ve işlemler doğrudan hedef alınmanın dışında tutulmalıdır.[304] Karşılaşılması muhtemel bir diğer durum ise sivillerin rızası dışında çatışma bölgelerinde tutulmaları ya da askeri güçleri destekleyici faaliyetlere zorlanmalarıdır. Özellikle Ortadoğu'da DAEŞ örneği incelenecek olursa, terör örgütünün Irak'ta ve Suriye'de elinde bulundurduğu geniş alanlarda, bir devlet benzeri yapılanmaya çalıştığı ve buradaki nüfus üzerinde bir otorite kurmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, işgal ettikleri yerlerdeki sivil nüfusu zorla çalıştırdıkları ve rızaları dışında tuttukları bilgisinden hareketle, icra edilecek harekâtlarda bu durumda olan sivillerin ayrılmasına ve korunmasına özellikle dikkat edilmelidir.[305]

B. ORANTILILIK

Orantılılık ilkesine ilişkin objektif bir standart olarak EYUCM *Galic* Kararı'nda, *"bir saldırının orantılı olup olmadığının değerlendirilmesinde, saldıran konumunda, detaylı şekilde bilgilendirilmiş makul bir kişinin, kendisine ulaştırılan bilgiyi makul bir şekilde kullanması durumunda, saldırıdan kaynaklı sivil kayıpları öngörebilmesi hali"* dikkate alınmıştır.[306] Bu bağlamda harekâtı yönetecek olan komutanın, askeri hedeflerin yakınında bulunan sivil yapıları, muhtemel bir saldırıda oluşabilecek hasar ve kayıpları, hasar gören sivil yapıların neden olabileceği ikincil etkileri iyi hesaplaması komutan sorumluluğu dâhilinde değerlendirilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, ilkenin sadece saldırı sonrası meydana gelmesi muhtemel can kayıpları ile kısıtlanmamış olmasıdır. Sivil yapı ve nesnelerde oluşacak hasarlar da elde edilmesi planlanan askeri avantaj ile orantılı olmalıdır.[307]

---

[304] DURHIN, Sf.183

[305] Ibid, Sf.183

[306] ROBINSON, NOHLE, Sf.120

[307] MUHAMMEDALLY S., *"Minimizing Civilian Harm in Populated Areas: Lessons From Examining ISAF and AMISOM Policies"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.228 ; VAN

Orantılılık ilkesine ilişkin olarak, meşru askeri hedeflerin seçilmesine kuralının yanı sıra sivillerin korunması için önleyici tedbirlerin de alınması gereklidir. Bu tedbirler saldırıdan önce alınması gereken ve saldırının etkilerine karşı alınması gereken tedbirler olarak iki kısımda incelenebilir. Orantılılık prensibinin sürekli olarak göz önünde bulundurulması gerekliliğinden hareketle, hedefin askeri niteliği ve değerinin mutlak suretle doğrulanması ile kullanılacak olan saldırı yöntemine ilişkin olarak zayiatı en aza indirecek tedbirlerin gözetilmesi hususlarının takibi önem arz etmektedir.[308] Meskûn mahal muharebelerinin doğası, saldırıya ilişkin alınacak tedbirlerin de çok farklı şekillerde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sivil zayiatın önlenmesi için, askeri hedeflerin yakınlarındaki sivil şahıs ve yapıların doğru tespiti, kullanılan silah ve mühimmatın atış sıhhati, hava şartları, askeri hedeflerin ikincil hasarlar yaratma ihtimali bulunan kendilerine özgü nitelikleri, personelin teknik kabiliyetleri ve saldırı bölgesindeki altyapı hizmetleri bu ölçütlerden bazılarıdır.[309] Saldırılardan önce sivillerin uyarılması da önleyici tedbirlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Harekâtın icrasının elverdiği ölçüde, sivilleri etkilemesi beklenen saldırılardan makul bir süre önce uyarı mekanizmalarının işletilmesi gerekmektedir.[310] Bu uyarı mekanizmaları çok çeşitli şekillerde olabilir. Sivil ve askeri otoritelerin önceden uyarılması, televizyon ve radyo yayınları, ikaz broşürleri, telefon aramaları ve mesajlar, uyarı atışları ve hatta görülebilir mesafeden yapılan doğrudan ikazlar gibi birçok seçeneğin arasından, zaman ve mekân kısıtları dâhilinde en uygun olan yöntem seçilmeli ve uygulanmalıdır. Uyarı sisteminin bir örneği olarak İsrail Savunma Kuvvetleri'nin 2008-2014 yılları arasında Gazze'de ve ABD'nin 2016 yılında Irak'ta kullandığı bir yöntem, çatı atışlarıdır. Çatı atışları, askeri hedef olarak tespiti yapılmış olan binalardaki sivillerin, makul bir süre öncesinde ikaz

---

DEN BOOGAARD J., *"Knock on the Roof: Legitimate Warning or Method of Warfare?"*, Yearbook of International Law, 2016;19, Sf.184 ; Ek Protokol 1 Md.58

[308] MUHAMMEDALLY, Sf.229; IHL Research Initiative, Sf.4; ŞEHİTOĞLU, Sf.19

[309] VAN DEN BOOGAARD, Sf.186-187; MUHAMMEDALLY, Sf.230

[310] 1954 Lahey Sözleşmesi Md. 26

edilerek çatışma bölgesinden uzaklaşmaları için kullanılan, genellikle atışı müteakip sözlü ya da yazılı bir ikazı da içeren bir uyarı atışı şeklidir. Çatıya yapılan atış ile birlikte, yapılacak saldırının yakın olduğu ikazı verilmektedir.[311]

Orantılılık ilkesine mutlak bir yaklaşım, savaşın icrasında sivil zayiatın azaltılması için kuralların hatalı bir uyarlaması olur. Çünkü orantılılık ilkesi, savaştaki sivil zayiatı en aza indirmeyi hedeflerken bir yandan da savaşın nihai amacı olan düşmanı alt etme gerekliliğinin bir miktar sivil zayiatı içinde barındırdığını da kabul etmektedir. Makul ölçüler dâhilinde uygulandığında bu ilke komutana hem yol gösterici hem de destekleyici bir niteliktedir. Özellikle meskûn mahallerde, sivil zayiat ya da hasar ihtimallerine rağmen, harekâtın icrasının kabul edilebilir ölçüler dâhilinde kaldığı gri alanlar oldukça fazladır. Bu gri alanları bütünüyle ortadan kaldırmaya çalışmak hem askeri açıdan aşırı kısıtlayıcı ve faydasız hem de silahlı çatışma hukukunun insancıllık maksadını zorlayıcı bir şekle dönüşebilir. Bu nedenle önemli olan, orantılılık ilkesini somut olaya en makul seviyede uygulamaktır. Gil bu uygulama için makul amaca ilave olarak üç alt ölçüt öngörmüştür. Bunlar, uygunluk (ki nedensellik bağı da denilebilir), gereklilik ve tam anlamıyla orantılılıktır. Makul amaç ölçütü, gerçekleştirilecek saldırının meşru bir hedefe yöneltilmesi anlamına gelmektedir. Kesin bir askeri avantaj sağlamayan hedefler meşru hedef olarak kabul edilmemektedir. Eğer belirlenen hedef meşru değilse, orantılılıktan söz etmek de mümkün olamayacaktır. Uygunluk ölçütü, seçilen yöntemin arzu edilen sonucu elde etmeye muktedir olmasını ifade eder. Eğer icra edilecek hareket tarzı, ulaşılması istenen sonucu sağlayamayacaksa, mantıksal olarak da orantılılıktan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Doğrudan bir askeri hedefe yöneltilmeyen saldırılar askeri bir avantaj sağlayamayacağından dolayı uygunluk ölçütünün de dışında kalacaktır. Gereklilik ölçütü, uygunluk ölçütünü sağlayan hareket tarzlarından, en az zarara sebebiyet verecek olanın tercih edilmesidir. Aynı amaca

[311] VAN DEN BOOGAARD, Sf.185-187

ulaşmayı sağlayabilecek birden fazla harekât tarzı varsa, daha fazla zarar ya da zayiata sebep olacak yöntemi seçmek orantısız olacaktır. Bu hareket tarzları değerlendirilirken, harekâtın icrası öncesinde zararı en aza indirecek tedbirlerin alınmasını da göz ardı etmemek gerekir. Saldırının yöntemi, kullanılacak silah, mühimmat ve teçhizat, muhtemel saldırı noktası ve alternatif planlar arasından en uygun olanların seçilmesi gerekmektedir. Tam olarak orantılılık ölçütü ise bir fayda maliyet analizine benzemektedir. Seçilen hareket tarzından elde edilecek fayda ile sebep olunacak zararın karşılaştırılmasını içerir. Eğer karşılaşılacak zarar, elde edilmesi beklenen avantaja oranla çok büyükse, bu durumda icra edilecek harekât orantısızdır denebilir. Bu üç ölçütün tamamını karşılayan bir harekâtın da orantılı olduğu söylenebilecektir.[312]

Orantılılık ilkesi bakımından kullanılacak silah sistemleri ve özellikle patlayıcı maddelerin kullanımı özel bir önem arz etmektedir. Nüfusun kalabalık olduğu alanlarda patlayıcı madde kullanımına ilişkin insancıl endişelerin doğmasına neden olan patlayıcılar, Kızılhaç'ın tanımı ile *"geniş bir etki alanı"* yaratan patlayıcılardır. *"Bu patlayıcı maddeler:*

- *Tek mühimmat kullanımında dahi geniş çaplı patlama alanına sahip olan,*
- *Atıcının hedefi görmediği dolaylı atışlar ile hedef isabet sıhhati düşük olan,*
- *Hedefte geniş alan etkisi yaratmak üzere çoklu atışlar yapan atış sistemleridir."* [313]

Geniş etki alanlı patlayıcılar yani ağır topçu atışları, hava bombardımanları, çok namlulu roketatarlar ve el yapımı patlayıcıların kullanımı meskûn mahaller için yıkıcı etkiler göstermektedir. Bu silah ve mühimmatların gerek etki çapı gerekse de atış sıhhatsizliğinden kaynaklı atış hataları neticesinde, planlanandan çok daha geniş bir alanda ve çok daha yıkıcı bir etki göstermesi muhtemeldir. Bu nedenle bu tür

[312] GIL, Sf.172-175

[313] ICRC Explosive Weapons, Sf.99; MUHAMMEDALLY, Sf.227

patlayıcıların meskûn mahallerde kullanımı, yüksek ölüm oranları, uzuv kayıpları, kalıcı sakatlıklar ya da hayatın sürdürülmesi için temel olan yapı ve ikmal maddeleri üzerinde yıkıcı etkiler gibi sonuçları da beraberinde getirmektedir.[314] BM Genel Sekreteri Raporu'na göre 2016 yılı için patlayıcılardan kaynaklı, 32,088'i sivil olmak üzere toplam 45,624 ölüm olayı rapor edilmiştir. Nüfusun yoğun olduğu yerlerde patlayıcılar kullanıldığında bu oran %90'ların üzerine çıkmaktadır. Patlayıcılardan kaynaklanan ölümlerde en yüksek sayılar sırası ile Suriye, Irak, Yemen ve Afganistan'da tespit edilmiştir.[315] Bu ülkelerin hepsinin ortak bir özelliği, yaşanan çatışmaların ağırlıklı olarak meskûn mahaller çevresinde gerçekleşmesidir. İster bir iç silahlı çatışma isterse de terörle mücadele kapsamında olsun, çatışmaların şehirlere taşınması sivillerin zarar gördüğü olay sayısındaki artışları da kendiliğinden getirmiştir.

Patlayıcı etkilerinin yanı sıra, klasik çatışma alanlarından farklı olarak meskûn mahallerde saldırının yönü de dikkate alınması gereken bir husustur. Zira gerçekleştirilen saldırı neticesinde oluşan şarapnel etkisi ile siviller zarar görebilir. Gerek dikey gerekse de yatay atışlarda patlamanın şekli ve yönü de hesaplanmalıdır.[316] Patlayıcıların kullanılması birtakım kurallara uygun olmak kaydıyla mümkün iken, meskûn mahalde patlayıcı kullanımının askeri maksat dışında meydana getirdiği zararlar silahlı çatışma hukuku açısından sorun teşkil etmektedir.[317] Yalnızca doğrudan etkileri ile değil, ikincil ve üçüncül etkileri ile de detaylı bir değerlendirme gerektirmektedir.[318] Örneğin elektrik hatlarına ya da altyapı hizmetlerine zarar verilmesi halinde meydana gelebilecek sorunlar ya da sağlık hizmetlerinde aksaklıklara sebebiyet

[314] ICRC Outcome report, Sf.2

[315] Güvenlik Konseyi Raporu, Sf.4, Pgf.17

[316] ROBINSON, NOHLE, Sf.143-144

[317] 1954 Lahey Sözleşmesi Md. 25 ve 27

[318] Ek Protokol 1 Md.56

verilmesi vb.[319] Zira bu altyapı hizmetlerinin birbiri ile bağlantılı sistemler olduğu değerlendirildiğinde, gerçekleştirilecek bir saldırı neticesinde doğrudan zarar gören sistemle bağlantılı tüm sistemler de devre dışı kalarak bütüncül bir zarara neden olacaktır. Örneğin elektrik dağıtım sistemlerinde meydana gelen hasarlar, ikincil ve üçüncül etki olarak içme suyu dağıtım şebekesini, iletişim sistemlerini, sağlık sistemlerini ve bu sistemlerin devre dışı kalmasına bağlı olarak domino etkisi ile ortaya çıkacak tüm diğer sorunların tetikleyicisi olacaktır.[320]

Patlayıcı maddelerin kullanımına ilişkin düzenlemelerden biri 1997 tarihli Terörist Bombalamalara Karşı Sözleşme'dir. Bu sözleşme ile ölüm, yaralama ya da ciddi hasar oluşturmak maksadıyla kullanılacak her türlü "ölümcül cihazın" kamuya açık alanlarda, toplu taşıma sistemlerinde ve kamu binalarında bulundurulması, taşınması, yerleştirilmesi ya da kullanılması yasaklanmıştır. Buradaki ölümcül cihaz kavramı yalnızca patlayıcı madde olarak değil aynı zamanda biyolojik, kimyasal ve nükleer silahları da içermektedir. Bu bağlamda sözleşme hükümleri çatışma durumunda silahlı kuvvetler tarafından gerçekleştirilen eylemler, silahlı kuvvetlere karşı gerçekleştirilen eylemler ve silahlı çatışma durumu dışında gerçekleştirilen eylemler ayrımı ile incelenmelidir.[321] Yukarıda belirtilen silah ve mühimmat türlerinin kullanımı askerî harekâtın bir unsuru olabilmekle birlikte, her birinin kullanım anında ve uzun vadede ortaya çıkaracakları etkiler bakımından detaylı bir analize tabi tutulmaları gerekliliği de açıktır. Ayıca belirtilen üçlü tasnife bağlı olarak da farklı sonuçların ortaya çıkması beklenebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, CS her ne şart altında olursa olsun hastanelere ve sağlık personeline yönelik saldırıları yasaklamaktadır. Bu minvalde bir saldırının askerî harekâtın bir parçası olarak dahi gerçekleştirilmesi kabul edilemez. Diğer taraftan patlayıcı maddelerin harekât dâhilinde kullanılması

[319] BERNARD, Sf.7-8

[320] ICRC Outcome report, Sf.3

[321] O'DONNELL, Sf.864

mümkünken, 1980 tarihli patlayıcı maddelerin kullanımına ilişkin protokol hükümlerine göre, patlayıcı maddelerin, bubi tuzakları, oyuncak, yemek, sağlık malzemeleri vb. gizlenmesi gibi aldatıcı şekillerde kullanılması yasaklanmaktadır. Başka bir örnekle, patlayıcı maddelerin sivil şahıslar üzerinde korku ve tehdit oluşturmak maksadıyla, terörist yöntemlerle kullanılması yasaklanmış olmakla birlikte, bir silahlı çatışma durumunda silahlı kuvvetler unsurlarınca kullanılması silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun olmaktadır.[322]

Günümüzün her alanda gelişen teknolojisini savaşlara dâhil etmek bazen yalnızca silah üstünlüğünü değil aynı zamanda silahlı çatışma hukukuna uygun hareket edebilmek için gereken şartlar bakımından da avantaj sağlayabilmektedir. Örneğin meskûn mahallerde icra edilecek harekâtlarda insansız hava araçları ve dronların kullanılması gerekli tedbirlerin alınması konusunda ciddi bir avantaj sağlayacaktır. Dronlarla yapılacak keşif ve gözetleme faaliyetleri hem daha güncel ve detaylı bir analize imkân sağlayacak, hem de atış sıhhatinin artırılması bakımından etkin olacaktır. Bu neticede de icra edilen harekât silahlı çatışma hukukuna daha da uygun hale gelecektir. Bu ve benzeri teknolojik gelişmelerin en üst seviyede kullanılması ile gerekli tedbirlerin alınması konusunda çok daha üstün bir uygulama geliştirilebilecektir.[323]

ABD ordusu tarafından Mogadişu'da yoğun ateş gücü ile gerçekleştirilen saldırılarda, çeşitli kaynaklardan toplanan bilgiye göre 100 ABD vatandaşı kaybına karşılık, sayısı bilinmeyen bir Somali Ulusal Birliği vatandaşı kaybı olmuştur. Bununla birlikte, 312 Somalili sivil hayatını kaybederken 814 sivil de çeşitli şekillerde yaralandı. Her ne kadar, topçu ve havan atışları, angajman kurallarında kısıtlanmış olsa da ABD tarafından gerçekleştirilen saldırılarda yoğun şekilde kullanılmışlardır. Özelikle de 17 Haziran'da gerçekleştirilen saldırıda kullanılan 105 mm'lik mühimmatlar neticesinde

[322] Ibid, Sf.865-866

[323] JENSEN, Sf.172

yaklaşık 60 sivilin hayatını kaybettiği bilgisi kayıtlara geçmiştir. Ateş gücünün bu tarz kontrolsüz kullanımları nedeniyle ortaya çıkan ikincil zararlar, siviller arasında da BM güçlerine karşı bir düşmanlık hissinin oluşmasına neden olmuştur. Diğer taraftan gerçekleştirilen hava saldırıları da düşman mevzilerini tam olarak yıkamamış, vurulan binalar yeniden Somali milisleri tarafından işgal edilmiştir.[324]

Yukarıda belirtilen orantısız saldırının nedenlerinden biri, ABD'nin Onuncu Tümeninin Mogadişu şartlarına uygun bir teçhizat ve yapıda olmamasıydı. Hafif zırhlı bir birlik olarak, meskûn mahallerde ve etrafında yaya olarak ya da açık araçlarla hareket etmekteydiler ki bu durum onları açık ve hassas hedefler haline getirerek ciddi kayıplar vermelerine neden olmuştur. Diğer taraftan Aideed ise bir kaçak olarak asimetrik teknikleri üst seviyelerde uygulamıştır. Üstün bir ateş gücü, iletişim ağı, teçhiz edilmiş ve disipline bir ordusu olmasa da klasik düzensiz bir kuvvetin avantajlarından oldukça çok faydalanmıştır. Düzensiz birlikler kesin sonuçlu muharebeler yerine, düşmanı yıpratma amacı güden pusu, baskın ve vur-kaç taktikleri uygulamışlardır. Böylece kendi kayıplarını en az seviyede tutarken karşı tarafta ciddi zayiatlara neden olmuşlardır.[325]

Benzer bir örnekle, Rusların Grozni'de uyguladıkları yoğun topçu, tank ve roket atışları, Stalingrad Muharebeleri'ne dayanan eski bir taktik olup, şehirde ciddi bir yıkıma neden olmuştur. Her ne kadar Rus tarafı angajman kurallarının sıkı bir şekilde takip edildiğini iddia etseler de Grozni'deki çatışmaların ilk ayında Rus atışları nedeniyle şehrin 400.000'lik nüfusunun 25.000'i hayatını kaybetmiş ve binaların neredeyse yarısı yıkılmıştır. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan beri karşılaşılan en büyük zararlardan biri olarak kayıtlara geçmiştir.[326] Harekâtın türü bakımından asimetrik savaş, özellikle de çatışmaların düşman hatlarından meskûn mahallere

[324] ROSENAU, Sf.380

[325] Ibid, Sf.381

[326] Ibid, Sf.382

kaymasıyla birlikte, orantılılık prensibi açısından önemli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Her şart altında uygulanması gerekliliği ile birlikte, uygulamada karşılaşılan zorluklar, ilave olarak da sivillerin ağırlıklı olarak çatışma bölgeleri içinde bulunması, planlayıcıların işini daha da zorlaştırmaktadır.[327]

Orantılılık prensibine ilişkin olarak dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da kuşatma harekâtına yöneliktir. EP1 hükümlerinde orantılılık ve ayrım gözetme ilkeleri belirtilirken, *"nihai maksadı siviller arasında korku ve tehdit oluşturmak"* olan eylemleri yasaklamaktadır. Bununla birlikte kuşatma harekâtının doğası da düşman kuvvet üzerinde uzun süreli baskı oluşturarak hem fiziki hem de psikolojik bir yıpratma üzerine kuruludur. Bu durum kuşatma altındaki şehirlerde kalan siviller üzerinde ciddi bir baskı ve korku oluşturacaktır. Netice olarak da meşru bir saldırı dahi korku ve tehdit unsuru haline gelecektir. Kazaen ortaya çıkan zararlar ile sivillerin doğrudan çatışmalara dâhil olmaları halleri istisna tutularak, özellikle meskûn mahallerin kuşatılması şeklinde icra edilecek harekâtlarda bu hususun da dikkate alınması önem arz etmektedir.[328] Gerek CS gerekse de Kızılhaç'ın yorumlarına göre, sivillerin doğrudan çatışmalarda rol alması mümkündür. Zira hiç kimse kendi ülke topraklarını savunmaktan alıkonulamaz. Ancak bu durumda savaşan statüsünü kazanarak sivillere yönelik korumalardan muaf bir duruma geldikleri ve yakalanmaları durumunda sivil şahıs olarak değil, savaş esiri gibi muamele görmeleri gerektiği konusunda da bir fikir birliği mevcuttur.[329]

C. AYRIM GÖZETME

Askeri hedeflerin tasnifinde üçlü bir ayrım izlemek Kızılhaç'ın sistematiği ile de uyumlu olacaktır. İlk olarak doğası itibariyle askeri hedeflerden bahsetmek gerekir ki

---

[327] GIL, Sf.154

[328] WATTS, Sf.7-8; Ek Protokol 1 Md51/3

[329] DETTER, Sf.1058-1059

doğrudan askeri unsurlarca kullanılan yapı ve nesnelerdir. Kullanımları gereği askeri nitelik taşımaktadırlar. İkinci olarak konum itibariyle hedeflerden bahsedilebilir ki bunlar doğal askeri hedef olmamakla birlikte ele geçirilmesi ya da tahrip edilmesi durumunda büyük bir askeri avantaj sağlayacak yapı ve nesnelerdir. Örneğin stratejik bir konumda bulunan köprüler ya da düşman tarafından müstahkem bir mevzi olarak kullanılabilecek binalar konumlarından dolayı askeri hedef haline gelebilirler. Son olarak amacı gereği askeri hedeflerden bahsetmek gerekir ki bunlar doğası itibariyle sivil yapı ve nesneler olmakla birlikte, çatışmaların yürütülmesi esnasında askeri maksatlarla kullanılan ya da sonradan askeri kullanıma dönüştürülen yapı ve nesnelerdir. Konum olarak stratejik bir noktada bulunmamakla birlikte, askeri bir karargâh olarak kullanılmaya başlanan sivil bir yapı bu türe örnek olarak verilebilir.[330]

Şehirlerin savaş alanlarına çevrilmesi özellikle de ayrım gözetmeksizin bombalanması doğrudan silahlı çatışma hukukuna aykırılık teşkil etmektedir.[331] Bu hareket tarzı oluşturduğu ihlallerin yanı sıra askeri açıdan da bir avantajdan çok dezavantaja dönüşmektedir. Zira ateş altında kalan sivillerin kendi ülkelerinin ordusuna desteği daha da artmakta, gerek lojistik gerekse de personel takviyesi anlamında güç kazandırılmaktadır. Dahası, askerî harekât bakımından mevcut haliyle dahi oldukça karmaşık olan meskûn mahaller, ayrım gözetmeksizin bombalanması sonucunda, yıkılan binaları ve zarar gören yolları ile daha da karmaşık bir hale dönüşmektedir. Yıkılmış bir şehir düşman birliklerine daha fazla gizlenme imkânı ve hareket kabiliyeti kazandırmaktadır.[332] Ayrıca ayrım gözetmeksizin yapılan saldırıların sebep olduğu ikincil ve üçüncül sonuçlarla da ciddi yıkımlar meydana gelebilmektedir.

Yukarıdaki durumun somut sonuçlarına ilişkin değerlendirme yapmak gerekirse, 1991'de Irak'taki Koalisyon Güçleri'nin düzenlediği saldırılar neticesinde ülkenin

---

[330] KURTDARCAN, Sf.110

[331] Ek Protokol 1 Md. 48

[332] BERNARD, Sf.3

elektrik dağıtım sistemlerinde meydana gelen hasarın toplamda 70,000 kişinin ölümüne sebep olduğu değerlendirilmektedir.[333] Saldırıların, Irak'ın elektrik dağıtım sistemini saldırı öncesi dönemin %15'i civarına indirdiği ve bu durum neticesinde hastaneler başta olmak üzere tüm sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde sorunların yaşandığı tespit edilmiştir.[334] Sağlık sorunlarına ilişkin bir diğer örnek de Suriye'dir. BM Genel Sekreteri raporuna göre 2016 yılında, Suriye'de sağlık kuruluşlarına 108 saldırı gerçekleştirilmiştir. Çatışmalar gibi sağlık hizmetlerine en çok ihtiyaç duyulan zamanlarda, tesislerin bazıları tamamen kullanım dışı kalmıştır. Halep'te gerçekleştirilen saldırılarda üç hastane, bir kan bankası ve bir çocuk hastanesi zarar görerek kullanım dışı kalmıştır.[335] Afganistan'da Paktiya bölgesinde bir sağlık ocağının aylarca askeri maksatlarla kullanıldığı ve içindeki sağlık ekipmanlarının %60'ından fazlasının yağmalandığı, Irak'ta Musul'da bir hastanenin DAEŞ tarafından kontrol altına alınarak iki yıl boyunca askeri bir üs olarak kullanıldığı, yine Felluce genel hastanesinin birkaç ay boyunca askeri maksatlarla kullanıldığı örnekler de mevcuttur.[336]

Ayrım gözetme ilkesi bakımından sağlık personeli ve tesislerinin saldırılardan ayrı tutulması konusu da özel önemi haizdir. Her ne kadar sağlık personelleri, hastaneler ve yaralıların korunması harekâtın nevinden bağımsız olarak, başlı başına bir kurallar bütünü olarak düzenlenmişse de meskûn mahal harekâtlarında da özel bir öneme haizdirler. Genel kurallardan ayrı olarak, harekât bölgesinde bulunan sivillerin sıhhi hizmetlerden faydalanması, yaralanan sivillerin mümkün olan en kısa sürede gerekli tedavi imkânlarına ulaştırılması, insani yardımlarla bağlantının sağlanması konularına özel bir önem verilmesi gereklidir. İcra edilen harekât her ne kadar silahlı çatışma

---

[333] ARKIN W., *"Tactical Bombing of Iraqi Forces Outstripped Value of Strategic Hits, Analyst Contends"*, Aviation Week and Space Technology, 1992, C.136, S.4, Sf.62

[334] CRAWFORD J., *"The Law of Noncombatant Immunity and the Targeting of National Electrical Power Systems"*, Fletcher Forum of World Affairs, 1997, C. 21, S.2, Sf.110

[335] Güvenlik Konseyi Raporu, Sf.9, Pgf.38

[336] Ibid, Pgf.41

hukuku kurallarına uygun olarak yürütülse de meskûn mahallerin doğası gereği sivillerin yaralanma riski ve sivil yapıların hasar alma ihtimali çok daha yüksektir. Hal böyle olunca da sıhhi tedavi ve tahliye konusu da daha ön plana çıkmaktadır. Ayrıca hastane ve sağlık ocağı gibi sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü yerlerin hedef alınmaması, olası ikincil hasarlara karşı önlemlerin daha dikkatli alınması, yalnızca bu bölgelerin değil en azından ana arterlerde bu bölgelere ulaşım güzergâhlarının açık tutulabilecek şekilde planlama yapılması hususları önem arz etmektedir. Sağlık personelinin yaralılara ve çatışma bölgelerine intikalinde, yaralıların tahliyesinde, insani yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında keyfiyetin ve bürokratik zorlukların önüne geçilerek her türlü gecikme ve zorluk önlenmelidir. Bu bağlamda gerekirse uluslararası kuruluşlar ve STK'larla da işbirliği içinde çalışılabilir. Planlama yapılırken, sıhhi tahliye ve tedavinin yapılabilmesi için zamansal boşluklar ve emniyetli tahliye güzergâhlarının oluşturulması hususları göz önünde bulundurulmalıdır.[337]

Meskûn mahallerde silahlı çatışmalarda dikkat ve özenle yaklaşılması gereken bir diğer husus da kültürel mirasın korunmasıdır.[338] Kültürel mirası barındıran bölgeler ya kazaen zarar görebilmekte ya da bir askeri hedef konumuna getirilerek doğrudan ve kasıtlı bir şekilde saldırırlara maruz bırakılabilmektedir. Üçüncü ve askeri maksatlarla hiçbir şekilde bağdaşmayacak bir ihtimal de düşmanın kültürel ve tarihi mirasının kasıtlı olarak atış altına alınarak, düşman üzerinde psikolojik bir yıkım etkisi oluşturmaktır. Bu durumun örneği Yugoslavya'da, çatışan tarafların kimlikleri ile olan bağlarını zayıflatarak aidiyet duygularını yok etmek kastıyla, kültürel varlıkların doğrudan yıkıma ya da yağmalara uğratılması şeklinde ortaya çıkmıştır. Camiler, kiliseler, etnik çeşitliliklerin sembolü olan yapılar, sistematik bir soykırım politikasının bir parçası olarak yok edilmiştir. Başka bir örnekle 2001 yılında Afganistan'da Bamiyan Dev Buda

[337] JOHN-HOPKINS, Sf.489-490

[338] Ek Protokol 1 Md.53

Heykelleri ki bu heykeller Merkezi Asya'nın ilk çağlardaki en iyi sanat örnekleri olarak gösterilirdi, Taliban askeri güçleri tarafından yerle bir edildi. 2003'te Irak'ta antik eserlerin, sivil kişiler ya da hastaneler gibi canlı kalkan olarak koalisyon güçlerinin saldırılarını engellemek için kullanıldığı yönünde bilgiler mevcuttur. Kerbela'da Irak askeri güçlerinin, şehrin sembollerinden biri olan Şii Camisinin duvarları arkasından koalisyon güçlerine ateş ettikleri görüntüler yayınlanmıştır. Ayrıca, Irak ordusu tarafından askeri bir üs olarak da kullanılan Bağdat'ta konuşlu Irak Ulusal Müzesinin yağmalandığına dair raporlar da mevcuttur.[339]

Kültürel mirasın korunmasına ilişkin kurallar ilk olarak, yukarıda da bahsi geçen 1863 tarihli Amerika Birlik Ordusunun 100 numaralı talimatında Lieber tarafından kaleme alınmıştır. *"Kiliseler, hastaneler ya da eğitim, güzel sanatlar gibi maksatlarla kullanılan alanlar kamu malı kabul edilmemelidir. Sanat eserleri, kütüphaneler, bilimsel koleksiyonlar ve değerli enstrümanlar, ağır bombardıman altında dahi her türlü hasardan korunmalıdırlar."* [340] 1899 Lahey Sözleşmeleri de dini, sanatsal, bilimsel yerler ile hastanelerin ve sağlık merkezlerinin, askeri maksatlarla kullanılmadıkları müddetçe, herhangi bir şekilde yağmalanmasını ya da hasara maruz bırakılmasını yasaklamıştır. Ayrıca bu yerlerin, herhangi bir saldırıya maruz kalmamaları için açık ve anlaşılır bir şekilde işaretlenmesi gerektiği de belirtilmiştir.[341] 1907 Lahey Konferansları sonrasında kabul edilen 4. ve 9. Sözleşmeler de benzer koruyucu hükümler içermektedir. Kültürel varlıkların korunması hem saldıran hem de savunan tarafın ortak yükümlülüğünde bulunmakla birlikte, askeri gereklilik ilkesi de planlamalarda varlığını sürdürmektedir. Zira eğer bir kültürel yapı savunan kuvvet tarafından askeri maksatlarla kullanılmaktaysa ve saldıran tarafın alternatif bir plan

---

[339] CHAMBERLAIN K., *"Casualties of Armed Conflict: Protecting Cultural Property"*, Yearbook of International Law, 2014;17, Sf.190-191

[340] LIEBER F., **Instructions For the Government of Armies of United States in the Field**, Government Printing Office, Washington, 1898, Madde 34-35, Sf.13

[341] Sözleşmenin 23,27,28 ve 47'nci maddelerinde bu yasaklar belirtilmiştir. CHAMBERLAIN, Sf.193

icrası mümkün değilse, bu durumda askeri gereklik ilkesi devreye girerek ilgili kültürel yapı bir askeri hedef haline dönüşmektedir. Bu nedenle, gerekli tedbirlerin alınmasının yanı sıra hem savunan hem de saldıran tarafın harekât planlamalarında, kültürel ve tarihi varlıkların korunması öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca her iki taraf da çatışma bölgesinde bulunan kültürel varlıkların vandalizm, hırsızlık ve yağmalanmalara karşı korunması için gerekli tedbirleri almalıdırlar. Bu noktada askeri gereklilik prensibinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü belirtilen eylemlerin askeri bir yapıda değerlendirilmesi ya da harekâtın bir parçası olması ihtimali bulunmamaktadır. Saldıran taraf ve savunan tarafın yetkili kurum ve kuruluşları, kültürel varlıkların korunması konusunda eşgüdüm içerisinde hareket etmek zorundadırlar.[342] İlave olarak, saldıran taraf, başka bir ülkenin toprakları içerisinde hareket ediyorsa, bu bölgedeki taşınabilir kültürel varlıkların ülke dışına çıkarılmasının da önüne geçmek zorundadır. Bu konuda Kızılhaç'ın İnsancıl Hukuk Kuralları da 41. kuralda bu konuyu açık bir şekilde belirtmiştir.[343] Son olarak 1954 Lahey Sözleşmesi'nin 28 maddesinde sayılan yasaklardan bahsetmekte fayda vardır. Bu madde ile kültürel varlıklara karşı işlenen saldırıya açık hale getirme, doğrudan saldırı, yoğun zarar ve yağma gibi eylemler ağır silahlı çatışma hukuku ihlalleri olarak sayılmıştır.[344]

Meskûn mahallerin insan yapısındaki kültürel, dilsel, dinsel ve diğer kıstaslar bakımından mevcut heterojenlik, askerî harekâtın icrasını daha da zorlaştırmaktadır. Gerçekleştirilen saldırının etkilerinin azaltılması çabası taarruz eden taraf için mutlakıyetini korurken, savunan taraf için sivil kişilerin varlığı lojistik, istihbari ya da moral destek anlamına gelebilecektir. Bu durum taarruz eden taraf için zaten kısıtlı olan

[342] Ibid, Sf.197

[343] HENCKAERTS, DOSWALD-BECK, Kural 41

[344] 1954 Lahey Sözleşmesi ve Ek Protokolleri, Detaylı bilgi için Bkz. Dipnot 77

kaynakların daha da kısıtlı hale gelmesine neden olacaktır.[345] Silahlı çatışmaların coğrafi sınırlandırılmasına ilişkin belirsizlik, silahlı çatışma hukuku ve insan hakları hukuku uygulamaları bakımından da çeşitli zorluklara neden olmaktadır. Bir de ilave olarak terörist gruplarla mücadeledeki sınır belirsizlikleri dâhil olduğunda, çatışma alanının tespiti ve ölümcül güç kullanma yetkisinin sınırları bakımından durum çok daha karmaşık bir hal almaktadır. Zira ne kadar çok sivil unsur (kişiler ve yapılar) harekât sahası içine dâhil edilirse, sivil zayiatın, yaralanmaların ve yapılarda oluşacak hasarın artması ihtimali de o derece yükselmektedir.[346] Bu durumu örneklendirmek gerekirse, sivil insanların içinde yaşadığı ve etrafında da sivil yapıların bulunduğu bir binanın mühimmat deposu olarak kullanılması durumunda hedef tespiti nasıl yapılacaktır. Hassas güdümlü mühimmatlar kullanılarak atış yapılsa dahi binanın kendi içindeki mühimmatlardan kaynaklanan patlamalar da mevcut bulunan ve etraftaki sivillere zarar verebileceği için, harekât planlamasında detaylı bir inceleme gerekecektir. Benzer bir şekilde, bir evin askeri maksatlarla kullanılmakta olan bir tünelin girişinde konuşlandırılması durumunda da hedef tespitine ilişkin tereddütler oluşabilecektir. Binanın kendisi de askeri maksatlarla kullanıldığı takdirde, silahlı çatışma hukuku korumasını yitirerek askeri bir hedef haline gelebilecektir ancak yalnızca tünel girişi niteliği bakımından bir değerlendirme yapılırsa hareket tarzı ne olmalıdır? Her iki örnekte de elde edilecek askeri avantaj, sivil yapılara verilecek hasara oranla daha yüksek seviyededir. Bu nedenle yalnızca binalar açısından orantılılık ilkesi vardır denilebilir. Sivil şahıslar açısından ise bir erken uyarı mekanizmasının kullanılması gerekmektedir. Çatıya yapılacak uyarı atışları dâhil olmak üzere, mevcut şartlara en uygun ikaz sistemi kullanılarak, sivillerin bölgeyi tahliyesi sağlanmalıdır.[347] Sivillerin tahliyesi konusunda BM Güvenlik Konseyi'nin 2139 Sayılı Kararına

[345] WATTS, Sf.3

[346] BLANK, Sf.302-303

[347] VAN DEN BOOGAARD, Sf.195-196

değinmek faydalı olacaktır. Bu kararda Suriye İç Savaşı'ndaki taraflardan çatışma bölgelerindeki insani yardım faaliyetlerine imkân sağlamaları ve kuşatmaların kaldırılarak kuşatma bölgelerinden ayrılmak isteyen siviller için güvenli ve hızlı bir tahliye faaliyeti gerçekleştirmeleri talep edilmektedir.[348]

İç silahlı çatışmalarda organize silahlı grupların hareket tarzları genellikle sivil binalardan faydalanma şeklinde gerçekleşmektedir. Düzenli ordular için bu durumlarda karşılaşılan en temel problem, muhtelif istihbarat kaynaklarını kullanarak, hangi yapıların askeri maksatlarla kullanıldığının tespit edilerek askeri hedef analizini gerçekleştirmektir.[349] Sivil yapıların askeri maksatlarla kullanılması neticesinde askeri hedefler haline dönüşmesi son dönemde sıklıkla yaşanmaktadır. Bu durum birincil olarak, özellikle korunması silahlı çatışma hukuku kurallarına bağlanmış yapılarda, ibadethane, hastane vb., gizlenme ve hareket serbestisi kazanılması maksatlarıyla kullanılmaktadır. Bu şekilde savunan tarafın beklentisi, ayrım gözetme ve orantılılık ilkelerine uyan karşı tarafın bu alanlara saldırı düzenlemeyeceğidir. Bu hareket tarzıyla güçlü olan tarafa karşı asimetrik bir üstünlük sağlama gayesi güdülmektedir.[350] Bu hareket tarzının ikincil amacı ise kamuoyunda bir algı oluşturulmasıdır. Çünkü psikolojik harekâtın bir parçası olarak, düşman unsurlarının bir okul, ibadethane ya da hastaneye saldırdığı izlenimi yaratmak, hem uluslararası kamuoyunda ciddi bir tepkiye sebep olacak, hem de savunan tarafın kendi halkı üzerindeki direniş fikrini artıracaktır.[351]

---

[348] WATTS, Sf.21

[349] DURHIN, Sf.178-179

[350] CRAWFORD, Sf.108-109

[351] DURHIN, Sf.180

D. GEREKLİLİK

Green'in de belirttiği üzere, silahlı çatışmalarda temel amaç karşı tarafı yenmek olmakla birlikte, maksadın tahakkuku için mutlak suretle gerekli olmayan mallara ve kişilere zarar verme eylemleri kabul edilemez.[352] Bu genel kanı Sun Tzu'dan Clausewitz'e ve sonrasında modern zaman düşünürlerine dek aktarılmış olan savaş yaklaşımı ile birebir uyumludur. Düşmana galip gelmek mutlak suretle onu yok etmek anlamına gelmemektedir. Düşmanı, mümkün olan en az zayiatla savaş dışı bırakabilmek, hatta bunu savaşmadan yapabilmek yeteneklerin en büyüğü ve ulaşılması gereken nihai hedeftir. Düşmanın tüm imkân ve kabiliyetleri ile yok edilmesindense büyük ölçüde silahsızlandırılarak ya da ikmal kaynaklarının kesilerek muharebe dışı bırakılması 1868 tarihli St.Petersburg sözleşmesi başta olmak üzere teamül kurallarına da uygun olacaktır.[353]

Gereklilik ilkesinin meskûn mahal muharebelerine uygulanması incelenirken, gerçekleştirilecek saldırıların kapsamı ve sonuçları bakımından dikkatli bir değerlendirme yapmak gerekir. Günümüzde meskûn mahallerde, mevcut silah sistemleri ile geniş etki alanına sahip patlayıcıların kullanılmasının sebep olduğu ihlallerin en belirgin sonucu sivillerin doğrudan hayatını kaybetmesi ya da yaralanmasıdır. Bu duruma ilave olarak, yapılan saldırı sonucu bir hastanenin hasar görmesi durumunda hem doğrudan hayat kayıpları ve yaralanmalar hem de sebep olacağı ikincil etkiler bakımından ihlaller gerçekleşecektir. Ancak bunun yanı sıra şehirlerin kompleks ve çok yönlü yapısı askerî harekâtın yönetimi açısından bir sorunu daha beraberinde getirmektedir ki bu da olası bir müdahalenin beklenmeyen sonuçlarıdır. Örneğin silahlı çatışma hukukuna uygun olarak tespit edilen hedefe orantılı olarak yapılan müdahale sonucunda meskûn mahalin şehir şebekelerinde, elektrik altyapısında ya da doğalgaz

---

[352] GREEN L.C., **The Contemporary Law of Armed Conflict** (2nd ed.), Manchester University Press, Manchester, 2000, Sf.122; Ek Protokol 1 Md. 52/2

[353] KURTDARCAN, Sf.104

dağıtım sistemlerinde bir sorun meydana gelmesi halinde askeri gereklilik ve orantılılık şartları aşılmış olacaktır. Birbiri ile entegre ya da bağlı bulunan sistemlerden birinin hasar görmesi durumunda diğer sistemleri de devre dışı bırakması da karşılaşılma ihtimali olan sorunlardan biridir. Ya da sıklıkla karşılaşıldığı üzere müdahale edilecek grubun sivillerin yoğun olduğu bölgelerde konuşlu bulunması durumunda açık hedef tespitinin zorluğu gibi konular hem harekâtın planlanması hem de silahlı çatışma hukukuna uygunluk bakımından önemli sorunları teşkil etmektedir.[354] Bu durum askeri hedeflerin sivil yapılar ile iç içe bir halde inşa edilmiş olması ile gerçekleşebileceği gibi, bazen de karşı tarafın silahlı çatışma hukukuna aykırı ancak kasıtlı bir şekilde bu yapılanmayı seçmesi nedeniyle de gerçekleşebilir. İkinci durumda dahi saldırıyı gerçekleştirecek olan tarafın mutlak suretle silahlı çatışma hukukuna uygun hareket ederek harekâtı icra etmesi gerekmektedir. Bu nedenle geçmiş silahlı çatışmalardan alınan dersler neticesinde daha iyi seviyelerde ortaya konan, "ikincil hasar tahminleri", "en düşük güvenli mesafeler", "taarruz hasar değerlendirmesi" ve "faaliyet sonrası inceleme" gibi yöntemlerin etkin bir şekilde kullanılması gerek planlama gerekse de icra safhalarında faydalı olacaktır.[355] Saldırının ikincil etkilerinin değerlendirilmesi konusunda Sassoli ve Cameron'a göre, *"yalnızca saldırının gerçekleştirildiği çok amaçlı kullanım tesisindeki fiziki hasar değil, bu tesisin devre dışı kalması nedeniyle uzun vadede oluşabilecek hasarların da göz önünde bulundurulması"* gerekmektedir.[356] İlave olarak, kullanılacak silahın seçiminde göz önünde bulundurulması gereken iki önemli nokta vardır. İlk olarak, hedef hassasiyeti en yüksek olan silah seçilerek orantılılık prensibine uygun hareket edilmesi sağlanmalıdır. İkincil olarak da sivil zayiatın en aza indirilmesi maksadıyla, silahların ve mühimmatın, patlama ve şarapnel

---

[354] SAMPAIO, Sf.76; Ek Protokol 1 Md.54 ve Md.56

[355] ICRC Explosive Weapons, Sf.102

[356] SASSÒLI M., CAMERON L., *"The Protection of Civilian Objects: Current State of the Law and Issues de Lege Ferenda"*, **The Law of Air Warfare: Contemporary Issues**, RONZITTI N., VENURINI G., Eleven International Publishing, Utrecht, 2006, Sf.68; ROBINSON, NOHLE, Sf.114

ektileri ile oluşturacakları hasar bakımından, tüm etkilerinin dikkate alınması gereklidir.[357] Belirli türedeki silahların kullanımına ilişkin gereklilik, orantılılık ya da ayrım gözetme ilkelerine aykırılık oluşup oluşmadığı hususu, kullanılan silahın türü, saldırının yeri, saldırıdan kazanılması beklenen askeri avantaj, muhtemel sivil kayıplar ve saldırıdan meydana gelmesi olası hasar ölçütleri bağlamında, her bir olay için ayrı ayrı değerlendirilmelidir.[358]

Bu değerlendirmeye bir örnek olarak NATO Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (International Security Assistance Force – ISAF) 2007-2008 uygulamaları gösterilebilir. Dönemin ISAF komutanı General Dan McNeill, *"Muharebedeki eylemlerimiz sivillerin yaralanması, ölmesi ya da yapıların hasar görmesi, yıkılmasına neden olduğu durumlarda, harekât etkinliğimiz azalmaktadır."*[359] diyerek konudaki hassasiyeti vurgulamıştır. Belirtilen yıllarda icra edilen operasyonlarda, yüksek oranda sivil zayiatın oluşması nedeniyle öncelikli olarak belirli türde silahların kullanımının yasaklanmasına ilişkin direktif ve emirler yayınlanmıştır. Direktifler esas olarak, saldırılar, saldırı öncesi hazırlıklar ve hazırlık atışları, havadan karaya atışları ile görmeden atışlar olmak üzere üç alanda yoğunlaşmıştır. Verilen emirlerde;

- *"Hazırlık atışlarında da saldırılarda olduğu şekilde hedef gözetiminin ve uygunluk değerlendirmesinin yapılması,*
- *Havadan karaya atışlar ve görmeden atışların yalnızca doğrudan ateş baskısı altında kalınan binalara karşı, hâlihazırda bir tehdit ya da saldırı olması halinde ve son çare olarak kullanılması,*
- *Taktik olarak mümkün olması durumunda dolaylı atışlar yerine yakın muharebe silahlarının kullanılması,"*

[357] DURHIN, Sf.190-191

[358] MUHAMMEDALLY, Sf.228

[359] Ibid, Sf.233

hususları bulunmaktadır.[360] General David Petraus ise talimatları çok daha katı bir hale getirmiş ve meşru savunma hali dışında sivillere saldırılmasını kesinlikle yasaklamıştır. Yayınladığı direktifte, sivillerin korunmasının, görevin başarısı için birincil unsur olduğunu belirterek, *"ISAF sivil zayiatın en aza indirilmesi için maksimum çabayı göstermelidir. Her Afgan zayiat, görevimizi olumsuz etkiler. Gereğinden fazla ve terörle mücadele kurallarımıza aykırı her hareket, taktik başarılar getirse bile stratejik kayıplara neden olacaktır."* demiştir.[361] Alınan tüm tedbirler neticesinde, ISAF saldırıları sonucu meydana gelen sivil zayiat, yıllara göre kademeli bir azalış göstermiştir. 2009 yılında 573 ölüm olayı meydana gelmişken bu sayı 2010'da 429, 2011'de 519, 2012'de 324, 2013'te 354 ve 2014'te 162 olarak tespit edilmiştir.[362]

Son dönemlerde yaşanan çatışmalarda da elektrik, içme suyu, sıhhi sistemler benzeri tesislere düzenlenen saldırıların sivillerin hayatı üzerinde ciddi olumsuz etkileri görülmektedir. Örneğin Suriye'de yaşanan saldırılar neticesinde, içme suyu, hijyen ve temizlik sorunları nedeniyle hepatit, dizanteri ve tifo gibi salgın hastalıklar baş göstermiştir.[363] Yapılan saldırı neticesinde konak yerleri, okullar, hastaneler, elektrik dağıtım sistemleri, sıhhi tesisat ve içme suyu şebekelerinin hasar görmesi aynı zamanda yoğun bir sivil nüfus göçüne neden olabilmektedir. Suriye örneğinde, Aralık 2016'da Şam yakınlarında gerçekleştirilen hava saldırılarında içme suyu depolama ve dağıtım tesislerinin zarar görmesi neticesinde yaklaşık 5 milyon kişinin içme suyuna ulaşım imkânı kesilmiştir.[364]

Benzer şekilde John-Hopkins'in aktarımıyla ABD Savunma İstihbarat Ajansı'nın 1991 yılı raporuna göre, içme suyu depolama sistemlerinin güvenliğinin

---

[360] Ibid, Sf .233

[361] Ibid, Sf.236

[362] UNAMA, *"Afghanistan Annual Report 2014: Protection of Civilians in Armed Conflict"*, Şubat 2015, Sf.28 https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/unama-protection-of-civilians-annual-report-2015-final_0.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

[363] ROBINSON, NOHLE, Sf.120

[364] Güvenlik Konseyi Raporu, Sf.5, Pgf.18

sağlanmasında meydana gelebilecek bir hatada, bir salgın ya da geniş çaplı bir yaygın hastalık krizi ve temiz suya dayalı ilaç üretimi ve gıda işleme gibi alanlarda büyük bir çöküş yaşanma ihtimali oldukça yüksektir.[365] Bu tarz verilerin bulunması durumunda mutlak suretle operasyonel planlamalara dâhil edilmeli ve hedef tespitlerinde dikkate alınmalıdır. Muhtemel hasar değerlendirmelerinde bu verilerin dikkate alınmaması, gereklilik ve orantılılık ilkelerinin ciddi bir ihlalini oluşturabilecektir.[366] Belirtilen hususlar kuşatma harekâtı için de aynı önem derecesinde dikkat edilmesi gereken hususlardır. Askerî hedeflerin tam ve doğru tespiti ile kullanılacak silah ve mühimmatların seçimi meydana gelmesi muhtemel ikincil hasar ve zararları en aza indirecek şekilde yapılmalıdır. Suriye örneğinde şehirlerin uzun süreli kuşatmalarında taarruz eden tarafın zaman geçtikçe yıkıcı etkisi yüksek mühimmatları tercih etmesi kesinlikle hukuk dışı bir eylemdir. Askeri hedeflere ulaşmayı aşacak etkilere sahip patlayıcıların kullanılması kesin olarak yasaklanmıştır.[367] İlave olarak Suriye'de Esad Rejimi tarafından kimyasal silah kullanımları ile ilgili olarak Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü tarafından, %98 gibi bir imha oranından bahsedilse de 28 Ağustos 2014 tarihli BM Araştırma Komisyonu Raporu'nda Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleşen sekiz ayrı olayda kimyasal silah kullanıldığı bildirilmiştir.[368] Kimyasal silah kullanımlarının ekseriyetle meskûn mahallerde gerçekleşmesi de bir diğer husus olarak dikkat çekmektedir.

Kuşatma harekâtının askeri gereklilik ilkesine uygunluğunun değerlendirmesi, özellikle asimetrik meskûn mahal harekâtlarında detaylı bir şekilde değerlendirilebilir. Zira askeri bakımdan üstün olan kuvvetin, bir şehri kuşatarak ambargo uygulaması özelikle de düşman kuvvetlerin psikolojik ve fiziki olarak baskı altına alınması ve daha

---

[365] https://gulflink.health.mil/declassdocs/dia/19950901/950901_511rept_91.html, Erişim Tarihi: 15/02/2020

[366] JOHN-HOPKINS, Sf.487

[367] WATTS, Sf.9; Ek Protokol 1 Md. 51/4

[368] TAŞDEMİR (2016), Sf.26-27

da önemlisi gizlenmek maksadıyla aralarına karıştıkları sivil halkın desteğini kaybederek teslim olmaya zorlanmaları bakımından önemli bir stratejik manevradır. Ancak sağlayacağı askeri avantajla birlikte, kuşatma bölgesinde kalan sivillerin maruz kalacağı sıkıntılar ve zararların da çok iyi hesaplanması gereklidir. Sivillerin hayatta kalabilmek için gerekli insani yardımlara ve temel ihtiyaç malzemelerine erişim mutlak suretle sağlanmalıdır. Hiçbir ayrım gözetmeksizin sivillere yönelik yardım ve destek faaliyetleri hassasiyetle takip edilmeli ve aksaklıklar mümkün olduğunca bertaraf edilmelidir. Bu bağlamda gerekli olduğu hallerde uluslararası kuruluşlarla da eşgüdüm içerisinde çalışılmalı ve sivillerin kasıtlı ya da keyfi olarak zarar görmesinin önüne geçilmelidir.[369]

[369] JOHN-HOPKINS, Sf.490

SONUÇ

Eldeki mevcut veriler ışığında, günümüzde ve yakın gelecekte meskûn mahallerin çatışmalara ev sahipliği yapması alışılagelmiş bir durum haline gelmektedir. Hal böyle olunca da silahlı çatışma hukuku kurallarının bu yeni harekât sahasına göre daha detaylı bir incelemeye ve çok daha sıkı kontrol altında bir uygulamaya tâbi tutulması zaruri hale gelmiştir. Yaşanan çatışmalardan elde edilen tecrübeler ve detaylı hukuki incelemeler neticesinde, meskûn mahallerde harekâtın icrasına yönelik olarak birtakım dersler çıkarmak mümkündür.

Planlama ve hedef tespiti, özellikle sivillerin çatışma bölgesine yakınlığına bağlı olarak oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda, askeri birliklerin kullanımına ek olarak sivil uzmanlıklardan da faydalanılması, özellikle de istihbarat kaynaklarının etkin ve süratli kullanımı muhtemel sivil zayiatın azaltılmasında hayati önemi haizdir.

Bir kara ya da hava harekâtının planlanmasında, klasik harekâtın planlama kıstaslarına ek olarak sivillerin varlığı, binaların yapı durumu ve yerleşkesi, hava ve rüzgâr durumu gibi unsurlar, silah ve mühimmat seçimi için dikkate alınması gereken kıstaslardır. Tüm bunlara ilave olarak da zamanlama konusu mutlak suretle değerlendirilmelidir.

Meskûn mahaller özelinde, klasik harp taktiklerine alternatifler de geliştirilmiştir. Örneğin ABD Ordusu tarafından oluşturulan "Sivillerin Korunması" doktrininde, *"temas durumunda, görmeden atış ve hava saldırıları yerine ateş ve hareket tekniğinin kullanılması ile atış yetkisi için daha üst komutanlığın görevlendirilmesi"* tavsiye edilmektedir.[370] Ayrıca silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun olarak saldırıdan muaf tutulması gereken yapı ve varlıkların net bir şekilde tespit edilmesi ve birliklere tam ve doğru olarak aktarılması gerekmektedir. Bu tespitler

[370] ABD Ordusu Teknik Talimnamesi (Army Techniques Publication), *"Protection of Civilians"*, ATP 3-07.6, Ekim 2015, Sf.5-7, https://fas.org/irp/doddir/army/atp3-07-6.pdf Erişim tarihi: 15/02/2020

özellikle hastaneler, okullar ve tarihi/kültürel varlıklar bakımından özel önemi haizdir. Bölgedeki uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile bu tespitlerin daha sağlıklı hale getirilmesi sağlanabilir. Harekâtın her aşamasında bu tespitlere uygun hareket edilip edilmediğinin de sorumlu komutanlıklarca kontrolü sağlanmalıdır.

Planlayıcılar askeri gereklilik ve orantılılık değerlendirmesini çok iyi bir şekilde yapmalıdırlar. Yapılan değerlendirmede elde edilecek askeri avantajın, yaratılması muhtemel doğrudan ve dolaylı zararlara oranla fazla miktarda olmamasına özen gösterilmelidir.[371] Bu orantılık değerlendirmesi de mümkün oldukça somut ve gerekçelendirilebilir ölçütlere dayalı olarak, icra edilecek alternatiflerin meydana getireceği zarar ve etkilerin ortaya konulması suretiyle gerçekleştirilmelidir. Gerek duyulduğunda operasyonun iptali de dâhil bütün önlemlerin alınabilmesine olanak sağlanmalıdır. Müşterek harekâtların icrası dâhil bütün unsurların alınacak önlemlere tam ve zamanında uyabilmesi için de gerekli önlemler önceden alınmalı ve koordine edilmelidir. Her türlü somut olayda, mevcut şartlar ışığında yeniden değerlendirme yapılarak sivillere yönelik zararın en aza indirilmesi hatta tamamen ortadan kaldırılması için, istihbarat, keşif ve gözlem unsurlarından da azami derecede faydalanılmalıdır. Özellikle günümüzde hem STK'lar ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla hem de uluslararası mahkemeler nezdinde, gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı konusu hassasiyetle takip edilmektedir. Bu noktada askeri üstünlüğe sahip taraflardan harekât sahasına ilişkin ve özellikle meskûn mahallerde meydana gelmesi muhtemel zararlar konusunda daha detaylı bir değerlendirme yapılmasının beklendiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.[372]

---

[371] Ek Protokol 1 Md.57

[372] JOHN-HOPKINS, Sf.478

Harekâtın icrası esnasında gelişmesi muhtemel durumlara yönelik olarak hareket tarzlarını içeren gerekli mevzuat ve dokümanlar önceden hazırlanmalı, birliklerin eğitimleri bu doğrultuda, gerçekçi senaryolar üzerinden icra edilmelidir. Çatışma bölgesinden ayrılmak isteyen siviller için muhtemel kaçış rotaları oluşturulmalı ve bölgedeki sivillere açık ve net olarak anlatılmalıdır. Siviller bölgeyi tahliye etmek isterse gerekli önlemler alınmalı, bölgede kalmayı tercih eden sivillerin korunması için de gerekli planlamalar yapılmalıdır. Meskûn mahal harekâtının kendine özgü yapısı nedeniyle, silahlı çatışma hukuku kurallarının etkin uygulanabilmesi, tarafların hem birbiriyle hem de uluslararası aktörlerle etkin iletişimini gerektirmektedir. Bu iletişim yalnızca çatışmalar esnasında değil, öncesinde ve sonrasında da etkin bir şekilde yürütülmelidir.[373]

Çalışma içerisinde detaylı olarak incelenen somut örnekler ve uygulamalar neticesinde, silahlı çatışma hukuku kurallarının uygulanmasında harekâtın öncesinden başlanarak, harekât süresince ve sonrasında da oldukça detaylı bir planlama ve uygulamaya ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde silahlı kuvvetlerin ve çatışmalara taraf olabilme yeterliliğine haiz devlet-dışı silahlı grupların bu doğrultuda, öncelikle muharebe öncesi eğitimlerle personellerini bu konuda çok iyi yetiştirmeleri gerekmektedir. Ayrıca muhtemel bir harekâtın hazırlık safhasında, geçmiş tecrübelerden de faydalanarak oldukça detaylı bir planlamanın yapılması ve icra aşamasında da bu plana azami riayetin sağlanması gerekmektedir. Son olarak da, muharebe sonrasında da özellikle çatışma alanlarının temizlenmesi ve sivillerin yaşamına uygun hale getirilmesinde tarafların görev ve sorumluluklarının süreceği bilinmelidir. Tüm bu koşullar doğrultusunda, uluslararası örf ve adet hukukunun vazgeçilmez bir parçası olan silahlı çatışmalar hukuku, meskûn mahal muharebelerinde daha da özel bir uygulama, takip ve kontrolü gerektirmektedir.

[373] ICRC Outcome report, Sf.6-9

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABD Ordusu Müşterek Talimnamesi (Joint Publication), **Joint Targeting**, JP-3-60, 2013, https://www.justsecurity.org/wp-content/uploads/2015/06/Joint_Chiefs-Joint_Targeting_20130131.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

ABD Ordusu Teknik Talimnamesi (Army Techniques Publication), **Protection of Civilians**, ATP 3-07.6, Ekim 2015, https://fas.org/irp/doddir/army/atp3-07-6.pdf, Erişim tarihi: 15/02/2020

ARREGUIN-TOFT Ivan, **How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008

BEST Geoffrey, **War and Law Since 1945**, Clarendon, Oxford, 1997

CALLWELL Charles Edward, **Small Wars: Their Principles and Practice**, His Majesty's Stationery Office, Londra, 1896

CASSESE Antonio, **International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2005

Conflict Barometer 2018, Heidelberg Institute for International Conflict Research, Heidelberg, Almanya, 2019

CULLEN Anthony, **The Concept of Non-International Armed Conflict in International Humanitarian Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2010

ÇAYCI Sadi, **Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995

DARCY Shane, **Judges, Law and War, The Judicial Development of International Humanitarian Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2014

DIMARCO Louis A., **Concrete Hell, Urban Warfare from Stalingrad to Iraq**, Osprey Publishing, Oxford, 2012

DINSTEIN Yoram, **War, Aggression and Self Defence**, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, 4. Baskı

DINSTEIN Yoram, **Non-International Armed Conflicts in International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2014

DUFFY Helen, **The "War on Terror" and the Framework of International Law**, Cambridge University Press, Cambridge 2005

GREEN Leslie C., **The Contemporary Law of Armed Conflict (2nd ed.)**, Manchester University Press, Manchester, 2000

GROTIUS Hugo, **Savaş ve Barış Hukuku**, çev.Seha L. MERAY, Say Yayınları, İstanbul 2011

GÜNDÜZ Aslan, **Milletlerarası Hukuk**, Beta Basım, İstanbul, 2015

HENCKAERTS Jean-Marie, DOSWALD-BECK Louise, **Customary International Humanitarian Law, Vol. 1: Rules**, Cambridge University Press, Cambridge, 2005

JOES Anthony James, **Urban Guerilla Warfare**, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2007

KESKİN Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1998

KOLB Robert, HYDE Richard, **An Introduction to International Law of Armed Conflict**, Hart Publishing, Portland 2008

LAUTERPACT Hersch, **Recognition in International Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 1947

LIEBER Francis, **Instructions For the Government of Armies of United States in the Field**, Government Printing Office, Washington, 1898

MOIR Lindsay, **The Law of Internal Armed Conflict**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004

OLIKER Olga, **Russia's Chechen Wars 1994–2000: Lessons from Urban Combat**, RAND Corporation, Santa Monica, 2001,

www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1289.html, Erişim Tarihi: 15/02/2020

ÖKTEM A. Emre, **Terörizm, İnsancın Hukuk ve İnan Hakları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2011

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri IV. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara 2015

PICTET Jean S., **Commentary to the III 1949 Geneva Conventions Relative to the Treatment of Prisoners of War**, C.23. ICRC, Cenevre, 1960

SCHMITT Michael N., GARRAWAY Charles H.B., DINSTEIN Yoram, **The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary**, International Institute of Humanitarian Law, San Remo, 2006

SOLIS Gary D., **The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in War**, Cambridge Univesity Press, Cambridge 2010

STRACHAN Hew, SCHEIPERS Sibylle, **The Changing Character of War**, Oxford University Press, Oxford, 2011

TAŞDEMİR Fatma, **Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009

TAŞDEMİR Fatma, **Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, Nisan 2016

MAKALELER

AKKUTAY Ali İbrahim, *"Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Silahlı Çatışmaların Uluslararasılaşması"*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.65 (1), 2016, Sf.1-61

ARIMATSU Louise, CHOUDRY Mohbuba, *"The Legal Classification of the Armed Conflicts in Syria, Yemen and Libya"*, Mart 2014; https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/198023, Erişim Tarihi: 15.02.2020

ARKIN William, *"Tactical Bombing of Iraqi Forces Outstripped Value of Strategic Hits, Analyst Contends"*, Aviation Week and Space Technology, 1992, C.136, S.4, Sf.1-63

ASLAN M.Yasin, *"Savaş Hukukunun Temel Prensipleri"*, TBB Dergisi, 2007;79, Sf.235-274

BAŞEREN Sertaç Hami, *"Terrorism with Its Differentiating Aspects"*, Defence Against Terrorism Review,2008, C.1, S.1, Sf.1-11

BELLAL Annyssa, DOSWALD-BECK Louise, *"Evaluating the Use of Force During the Arab Spring"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.3-36

BELLAL Annyssa, *"Beyond the Pale? Engaging the Islamic State on International Humanitarian Law"*, Yearbook of International Law, 2015; 18, Sf.123-152

BELLAL Annyssa, *"Welcome on Borad: Improving respect for International Humanitarian Law Through the Engagement of Armed Non-State Actors"*, Yearbook of International Law, 2016; 19, Sf.37-62

BERNARD Vincent, *"War in Cities: The Spectre of Total War"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.1-12

BİNGÖL Oktay, *"Krizlerin Uluslararasılaşması: Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği"*, M.Seyfettin EROL, Ertan EFEGİL (eds), **Krizler ve Kriz Yönetimi: "Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar"**, Barış Kitap, Ankara 2012, Sf.541-584

BLANK Laurie R., *"Debates and Dichotomies: Exploring the Presumptions Underlying Contentions About the Geography of Armed Conflict"*, Yearbook of International Law, 2013; 16, Sf.297-318

BLANK Laurie R., CORN Geoffrey S., *"Losing Forest for the Trees: Syria, Law and the Pragmatics of Conflict Recognition"*, Vanderbilt Journal of Transnational Law, 2013:46:3, s.693-746

BROOKS Rosa Ehrenreich, *"War Everywhere: Rights, National Security Law and the Law of Armed Conflict in the Age of Terror"*, University of Pennsylvania Law Review, 2004, C.153, Sf.675-761

CHAMBERLAIN Kevin, *"Casualties of Armed Conflict: Protecting Cultural Property"*, Yearbook of International Law, 2014;17, Sf.189-214

CRAWFORD Emily, *"From Inter-state and Symmetric to Intrastate and Asymmetric: Changing Methods of Warfare and the Law of Armed Conflict in the 100 Years Since World War One"*, Yearbook of International Law, 2014; 17, Sf.95-120

CRAWFORD James, *"The Law of Noncombatant Immunity and the Targeting of National Electrical Power Systems"*, Fletcher Forum of World Affairs, 1997, C. 21, S.2, Sf.101-119

CULLEN Anthony, *"Key Developments Affecting the Scope of Internal Armed Conflicts in International Humanitarian Law"*, Military Law Review, C.183, 2005, Sf.66-109

ÇELİK Şener, *"Suriye İç Savaşında silahlı çatışma hukuku İhlalleri"*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014:1:2, Sf.37-65

D'CUNHA Samit, *"The Notion of External NIACs: Reconsidering the Intensity Treshold in Light of Contemporary Armed Conflicts"*, Yearbook of International Law, 2017; 20, Sf.75-112

DE COCK Chris, *"Operation Unified Protector and the Protection of Civilians in Libya"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.213-236

DETTER Ingrid, *"The Law of War and Illegal Combatants"*, The George Washington Law Review, 2007, C.75, S.5/6, Sf.1049-1104

DINCECCO Mark, ONORATO Massimilino Gaetano, *"Military Conflict and the Rise of Urban Europe"*, Journal of Economic Growth, 2016, C.21, S.3, Sf.259-282

DORSEY Jessica, PAULUSSEN Christophe, *"Boundaries on the Battlefield: A Critical Look at the Legal Paradigms and Rules in Countering Terrorism"*, Yearbook of International Law, 2013; 16, Sf.219-250

DURHIN Natalie, *"Protecting Civilians in Urban Areas: A Military Perspective on the Applcation of International Humanitarian Law"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.177-200

EVANS Michael, *"Future War in Cities: Urbanization's Challenge to Strategic Studies in the 21st Century"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.37-52

FLECK Dieter, *"International Humanitarian Law a Decade After September 11: Developments and Perspectives"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.349-360

FLECK Dieter, *"The Law of Non-International Armed Conflicts"*, **The Handbook of International Humanitarian Law**, Lahey, 2013, Sf.635-674

FUENTES Carlos Iván, *"The Applicability of International Humanitarian Law to Situation of Urban Violence: Are Cities Turning into War Zones"*, 2008, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1134123, Erişim Tarihi: 15/02/2020

GARRAWAY Charles, "*Can the Law of Armed Conflict Survive 9/11?"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.383-390

GASSER Hans Peter, *"A Measure of Humanity in Internal Disturbances and Tensions: Proposal for a Code of Conduct"*, International Review of the Red Cross, 1988, C.28, S.262, Sf.38-58

GIL Elad David, *"Trapped: Three Dilemmas in the Law of Proportionality and Asymmetric Warfare"*, Yearbook of International Law, 2015; 18, Sf.153-180

GLAESER Edward, SHAPIRO Jesse, *"Cities and Warfare: The Impact of Terrorism on Urban For."*, Journal of Urban Economics, 2002, C.51, Sf.205-224

GRAHAM David E., *"The Law of Armed Conflict in Asymmetric Urban Armed Conflict"*, International Law Studies, U.S. Naval War College, 2011, C.87 (International Law and the Changing Character of War), Sf.301-312

GREENWOOD Christopher, *"International Law and War Against Terrorism"*, International Affairs, 2002, C.78, S.2, Sf.301-317

HALATÇI Ülkü, *"11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi"*, Uluslararası Hukuk ve Politika, 2006, C.2, S.7, Sf.80-98

HALATÇI ULUSOY Ülkü, *"Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu"*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2013:4:14; Sf.269-297

HENCKAERTS Jean-Marie, *"Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict"*, International Review of the Red Cross, 2005, C.87, S.857 ; Sf.175-212

ICRC, *"Q&A on the Issue of Explosive Weapons in Populated Areas"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.97-106

JENSEN Eric Talbot, *"Precautions Against the Effects of Attacks in Urban Areas"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.147-176

JOHN-HOPKINS Michael, *"Regulating the Conduct of Urban Warfare: Lessons From Contemporary Asymmetric Armed Conflicts"*, International Review of the Red Cross, 2010, C.92, S.878, Sf.469-493

KLINKERT Wim, *"Warfare 1914-2014: The Most Violent Century in Human History"*, Yearbook of International Law, 2014; 17, Sf.13-24

KUNKELER Josjah, PETERS Krijn, *"The Boys are Coming to Town: Youth, Armed Conflict and Urban Violence in Developing Countries"*, International Journal of conflict and Violence, 2011, C.5, S.2, Sf.277-291

KURTDARCAN Bleda R., *"Meskûn Mahalde Muharebe ve İnsancıl Hukuk: İsrail-Hizbulah Çatışması Kapsamında Kısa Bir Değerlendirme"*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.2, Sf.101-118

MARAUN Thilo, *"Armed Conflict, Non-International"*, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Online Edition, Ed.Rüdiger Wolfrum, Oxford University Press, Oxford, 2012

MUHAMMEDALLY Sahr, *"Minimizing Civilian Harm in Populated Areas: Lessons From Examining ISAF and AMISOM Policies"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.225-248

O'DONNELL Daniel, *"International Treaties Against Terrorism and the Use of Terrorism During Armed Conflicts by Armed Forces"*, International Review of the Red Cross, 2006, C.88, S.864, Sf. 853-880

O'DONOUGHE Aoife, *"Splendid Isolation: International Humanitarian Law, Legal Theory and the International Legal Order"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.107-132

ÖKTEM Emre, *"Uluslararası Hukukta Terörizm, Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri"*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 2004, S.5, Sf.133-147

ÖZGER BÖLÜKBAŞ Özgün, ATEŞ Davut, *"Uluslararası İlişkiler Kuramında Silahlı Grupları Kavramlarla Açıklama"*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014, S.32, Sf.27-40

PARKS W. Hays, *"Perspective and Importance of History"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.361-382

QUÉGUINER Jean Francois , *"Precautions Under the Law Governing the Conduct of Hostilities"*, International Review of the Red Cross, 2006, C.88, S.864, Sf.793-821

ROBINSON Isabel, NOHLE Ellen, *"Proportionality and Precautions in Attack: The Reverbating Effects of Using Explosive Weapons in Populated Areas"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.107-146

RODENHÄUSER Tim, *"Armed Groups, Rebel Coalitions and Transnational Groups: The Degree of Organization Required from Non-State Armed Groups to Become Party to a Non-International Armed Conflict"*, Yearbook of International Law, 2016; 19, Sf.3-36

RONA Gabor, *"Interesting Times for International Humanitarian Law: Challenges from the War on Terror"*, The Fletcher Forum of World Affairs, C.27, S.2, 2003, Sf.55-74

ROSENAU William G., *"Every Room is a New Battle: The Lessons of Modern Urban Warfare"*, Studies in Conflict and Terrorism, 1997, C.20, S.4, Sf.371-394

RUYS Tom, *"The Syrian Civil War and the Achilles' Heel of the Law of Armed Conflict"*, Stanford Journal of International Law, 2014:247, Sf.247-280

SAMPAIO Antonio, *"Before and After Urban Warfare: Conflict Prevention ans Transition in Cities"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.98, S.901, Sf.71-96

SASSÒLI Marco, *"Use and Abuse of Laws of War in the War on Terrorism"*, Law & Inequality: A Journal of Theory and Practice, 2004, C.22, S.2, Sf.195-221

SASSÒLI Marco, *"Taking Armed Groups Seriously: Ways to Improve their Compliance with International Humanitarian Law"*, Journal of International Humanitarian Legal Studies, 2010, C.1, S.1, Sf.5-51

SASSÒLI Marco, CAMERON Lindsey, *"The Protection of Civilian Objects: Current State of the Law and Issues de Lege Ferenda"*, **The Law of Air Warfare: Contemporary Issues**, RONZITTI Natalino, VENURINI Gabriella (eds.) , Eleven International Publishing, Utrecht, 2006, Sf.35-74

SASSÒLI Marco, OLSON Laura M., *"The Relationship Between International Humanitarian and Human Rights Law Where It Matters: Admissible Killings and Internment of Fighters in Non-international Armed Conflicts"*, International Review of the Red Cross, 2008, C.90, S.871, Sf.599-627

SCHEIPERS Sibylle, *"Fighting Irregular Fighters: Is the Law of Armed Conflict Outdated?"*, Parameters, C.43, S.4, 2014, Sf.45-56

SCHWARZENBERGER Georg, *"Terrorists, Guerrilleros and Mercenaries"*, University of Toledo Law Review, C.3, S.1, 1971, Sf. 71-88

STAHN Carsten, *"Jus ad Bellum, Jus in Bello, Jus Post Bellum? Rethinking the Conception of the Law of Armed Force"*, The European Journal of International Law, 2006, C.17, S.5; Sf.921-945

SULMASY Glenn M., *"The Law of Armed Conflict in the Global War on Terror: International Lawyers Fighting the Last War"*, Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy, C.19, S.1, Sf.309-316

ŞEHİTOĞLU H. Onur, *"Güvenlik Yaklaşımları Perspektifinde Meskûn Mahalde Harekât"*, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2016, 5(1), Sf.1-33

TAŞDEMİR Fatma, *"İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye'nin Ayrılıkçı Terör Örgütü PKK ile Mücadelesi"*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, S.1, 2012, Sf.107-151

VAN DEN BOOGAARD Jeroen, *"Knock on the Roof: Legitimate Warning or Method of Warfare?"*, Yearbook of International Law, 2016;19, Sf.157-182

VAN SHAACK Beth, *"The Killing of Osama Bin Laden and Anwar Al-Aulaqi: Uncharted Legal Territory"*, Yearbook of International Law, 2011; 14, Sf.255-326

VITE Sylvain, *"Typology of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations"*, International Review of the Red Cross, 2016, C.91, S.873, Sf.69-94

WATTS Sean, *"Under Siege: International Humanitarian Law and Security Council Practice Concerning Urban Siege Operations"*, Harward Law School Project on Law and Security – Counterterrorism and Humanitarian Engagement Project, 2014, Sf.1-22

YEŞİL Feyzulah, *"İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı"*, Yasama Dergisi, 2013;24, Sf.103-114

YOO John C., HO James C., *"International Law and the War on Terrorism"*, https://www.law.berkeley.edu/files/yoonyucombatants.pdf, Erişim Tarihi:15/02/2020

ZAMIR Noam, *"The Armed Conflict(s) Against the Islamic State"*, Yearbook of International Law, 2015; 18, Sf.91-122

MAHKEME KARARLARI VE RAPORLAR

BM Güvenlik Konseyi Raporu, *"Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict"*, S/2017/414, 10 Mayıs 2017, Sf.1-20

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tadic Davası, Yargı Yetkisine İlişkin Temyiz Başvurusu Hakkında Savunma Talebi Kararı, 2 Ekim 1995

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tadic Davası (IT-94-1), Yargılama Aşaması Kararı, 7 Mayıs 1997

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tadic Davası (IT-94-1-A), Temyiz Aşaması Kararı, 15 Temmuz 1999

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Boskoski ve Tarculovski Davası, Yargılama Aşaması Kararı (IT-04-82-T), 10 Temmuz 2008

ICRC, "*How the Term Armed Conflict Defined in International Law?"*, Opinion Paper, Mart 2008, https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf , Erişim Tarihi: 15.02.2020

ICRC, International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts, Thirty-first International Conference of the Red Cross and Red Crescent, 2011, https://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf, Erişim tarihi: 15/02/2020

ICRC, *"Contemporary Challenges for IHL: Overview"*, 2013, https://www.icrc.org/eng/war-and-law/contemporary-challenges-for-ihl/overview-contemporary-challenges-for-ihl.htm., Erişim tarihi: 15/02/2020

ICRC, *"When War Moves to Cities: Protection of Civilians in Urban Areas"*, Outcome Report, Mayıs 2017, Sf.1, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/When%20War%20Moves%20to%20Cities%20-%20Report_May%202017_0.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

IHL Research Initiative, *"Conduct of Military Operations in Urban Areas"*, Monitoring Intenational Humanitarian Law in Iraq, 2004,

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/D633328DB1E855D5C1256FAA0034DA79-Military_Urban_Areas_Harvard_May_2004.pdf, Erişim Tarihi: 15/02/2020

International Law Associaton Use of Force Committee Report, Hague Conference, 2010,http://www.rulac.org/assets/downloads/ILA_report_armed_conflict_2010.pdf, Erişim Tarihi: 15.02.2020

İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), *"Why They Died: Civilian Casualties During the 2006 War"*, Report, C.19, S.5(E), Eylül 2007, www.hrw.org/sites/default/files/reports/lebanon0907.pdf, Erişim Tarihi: 15/02/2020

İnsan Hakları Konseyi Soruşturma Komisyonu 15 Ağustos 2012 Raporu (A/HRC/21/50),https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session21/A-HRC-21-50_en.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

İnsan Hakları Konseyi Soruşturma Komisyonu 2015 Raporu (A/HRC/29/CRP.4), http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/CoIGazaConflict/Pages/ReportCoIGaza.aspx#report , Erişim Tarihi: 15/02/2020

Ruanda Uluslarası Ceza Mahkemesi, Akayesu Davası, Yargılama Aşaması Kararı (ICTR-96-4-T), 2 Eylül 1998

Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Yarı-Askeri Faaliyetler (Nikaragua ve ABD) Davası, Esasa İlişkin Karar, 1986

Uluslararası Adalet Divanı, "Nükleer Silahların Kullanılması ya da Kulanılması Tehdidinin Meşruluğu", Tavsiye Görüşü, Temmuz 1996

Uluslararası Hukuk Derneği (International Law Association-ILA), *"Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law"*, Kuvvet Kullanma Komitesi, 2010, Sf.28, http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1022 Erişim Tarihi: 15/02/2020

UNAMA, *"Afghanistan Annual Report 2014: Protection of Civilians in Armed Conflict"*, Şubat 2015, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/unama-protection-of-civilians-annual-report-2015-final_0.pdf , Erişim Tarihi: 15/02/2020

UNOCHA, *"AMISOM, Commander African Union Mission in Somalia – Indirect Fire Weapon Policy"*, Compilation of Military Policy and Practice: Reducing the Humanitarian Impact of the Use of Explosive Weapons in Populated Areas, 2011,https://www.unocha.org/sites/unocha/files/OCHA%20Compilation%20of%20Military%20Policy%20and%20Practice%202017.pdf, Erişim Tarihi: 15/02/2020

"Syria: ICRC and Syrian Arab Red Crescent maintain aid effort amid increased fighting", ICRC Operational Update, 17 Temmuz 2012, http://www.icrc.org/eng/resources/documents/update/2012/syria-update-2012-07-17.htm, Erişim Tarihi: 15/02/2020

ANLAŞMALAR

1954 tarihli Lahey Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme, Resmi Gazete, 08.11.1965, sayı 12145

Devletlerin İç İşlerine Karışmanın Yasaklanması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi (1965), https://undocs.org/en/A/RES/2131(XX), Erişim Tarihi: 15/02/2020

Dostça İlişkilerle İlgili Uluslararası Hukuk Prensipleri Bildirisi (1970), https://undocs.org/en/A/RES/2625(XXV), Erişim Tarihi: 15/02/2020

Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Durumunda Çocukların Haklarının Korunmasına Dair İhtiyari Protokol, BM Genel Kurulu A/Res/54/263 sayılı kararı, 2000,

https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opaccrc.aspx, Erişim Tarihi: 15/02/2020

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15798218, Erişim Tarihi: 15/02/2020

http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35695648, Erişim Tarihi: 15/02/2020

https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf, Erişim Tarihi: 15.02.2020

http://www.spiegel.de/international/world/islamic-state-files-show-structure-of-islamist-terrorgroup-a-1029274.html, Erişim tarihi: 15/02/2020

https://ucdp.uu.se/downloads/charts/graphs/pdf/active_sb_2018.pdf, Erişim Tarihi: 15.02.2020

https://ucdp.uu.se/downloads/charts/graphs/pdf/armedconf_by_type.pdf, Erişim Tarihi: 15.02.2020

https://ucdp.uu.se/downloads/charts/graphs/pdf/nsconf_per_year.pdf, Erişim Tarihi: 15.02.2020

ÖZET

Bu tezin amacı, günümüzde uluslararası örf ve âdet hukukunun bir parçası haline gelmiş bulunan silahlı çatışma hukuku temel ilkelerinin, silahlı çatışmaların özel nitelikli bir görünümü olan meskûn mahal muharebelerinde uygulanmasının incelenmesidir. Savaşların yüzyıllardır süregelen değişim ve gelişimi, günümüzün şehirleşme ve nüfus yapısı ile teknolojik ilerlemesinin etkisi ile varlığını yoğun bir biçimde meskûn mahallerde sürdürmektedir. Ortaçağ savaşlarının geniş harekât sahaları ve siviller ile savaşan unsurların net ayrımları yerini şehirlerin karmaşık ve üç boyutlu yapısı ile siviller ve savaşanların iç içe geçtiği bir ortama bırakmıştır. Tüm bu şartlar altında, silahlı çatışma hukukunun uygulanması daha da büyük bir önem arz etmektedir. Ayrıca bu karmaşık yapı, uygulayıcıların birtakım ihlallere neden olabilmesi ihtimalini de artırmaktadır.

Bu çalışmada meskûn mahal muharebelerine ilişkin incelemeye geçilmeden önce, çalışmanın birinci bölümünde silahlı çatışma hukukundaki temel ayrımlar incelenecektir. Bu bölümde uluslararası silahlı çatışma ve iç silahlı çatışma ayrımı, düzenli savaş ve düzensiz savaş ayrımı, son olarak da terörizmle mücadelede silahlı çatışmalar hukuku uygulamaları alt bölümleri incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde meskûn mahal muharebelerine ilişkin temel bilgilerin ardından, meskûn mahallerde silahlı çatışma hukuku uygulanması temel ilkeler doğrultusunda incelenecektir. Konu kapsamında değerlendirilecek temel ilkeler, sivillerin korunması, ayrım gözetme, orantılılık ve gereklilik olarak belirlenmiş olup, kuramsal çerçeve ile geçmiş uygulamalardaki somut durumlar doğrultusunda bir inceleme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Silahlı çatışmalar hukuku, Meskûn mahal harekâtı, Sivillerin korunması, Ayrım gözetme, Orantılılık, Gereklilik

ABSTRACT

The aim of this thesis is to examine the application of the basic principles of law of armed conflict, which has become a part of customary international law, to urban warfare as a specified type of armed conflicts. The change and development of wars, ongoing for centuries, continue to exist extensively in urban areas with the effect of today's urbanization and population structure and technological progress. The vast battlefields and certain distinctions between civilians and combatants of medieval wars have left their place to complicated and three-dimensional structure of cities and an environment where civilians and combatants intertwine. Under these circumstances, implementation of the law of armed conflict is of greater importance. Also this complex structure increases the likelihood that practicioners may cause some violations.

In this study, before proceeding to the examination of urban warfare, basic distinctions in the law of armed conflict will be examined in the first chapter. In this chapter, distinction of international armed conflict and non-international armed conflict, regular warfare and guerilla warfare, finally the application of the law of armed conflict to counter terrorism operations will be examined as sub-chapters.

In the second chapter of this study, after the basic information about the urban warfare, the implementation of the law of armed conflict in urban areas will be examined on the basis of basic principles. These basic principles, which will be evaluated within the topic, are determined as protection of civilians, distinction, proportionality and necessity. The examination will be made within the context of theoratical frame and concrete situations in practice.

Key Words: Law of armed conflict, Urban warfare, Protection of civilians, Distinction, Proportionality, Necessity